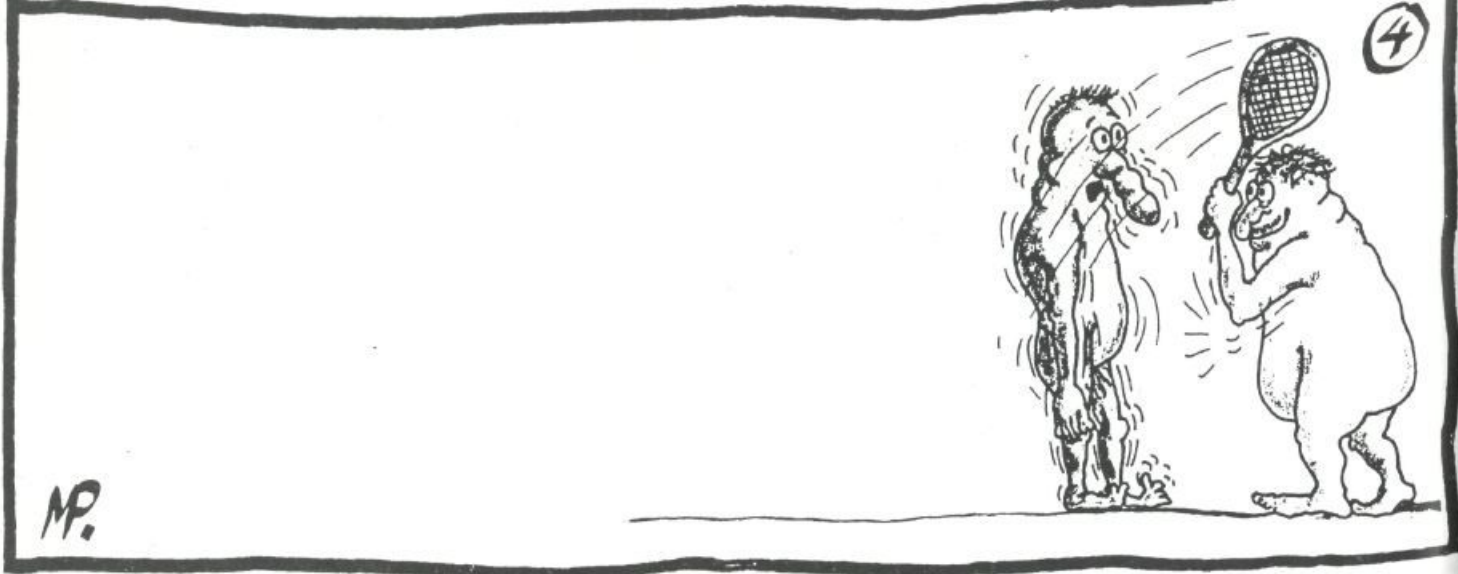
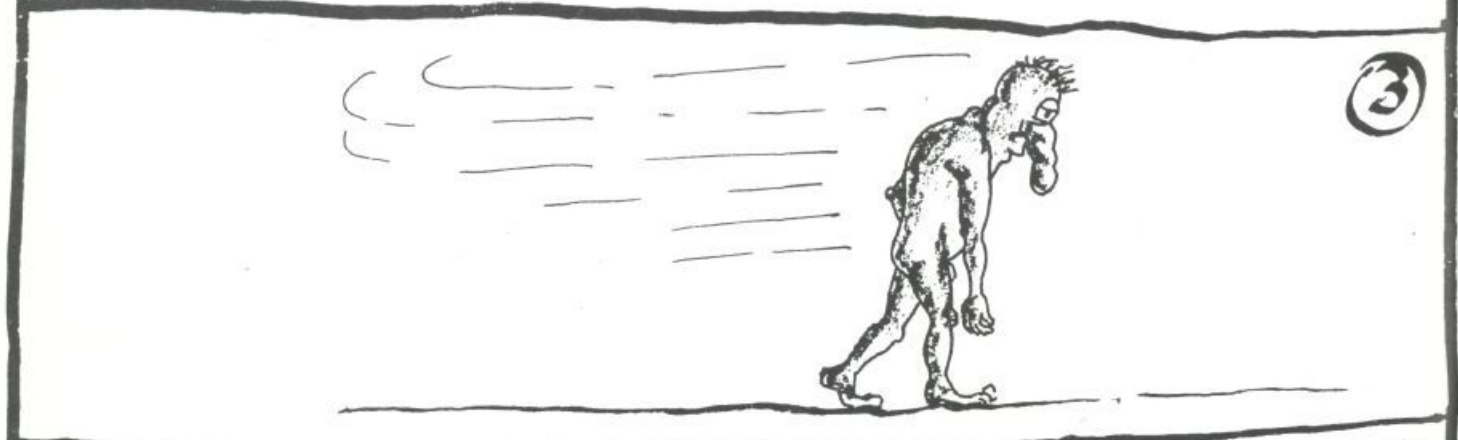

Letnik XXXVII / cena 650 din / št. 6

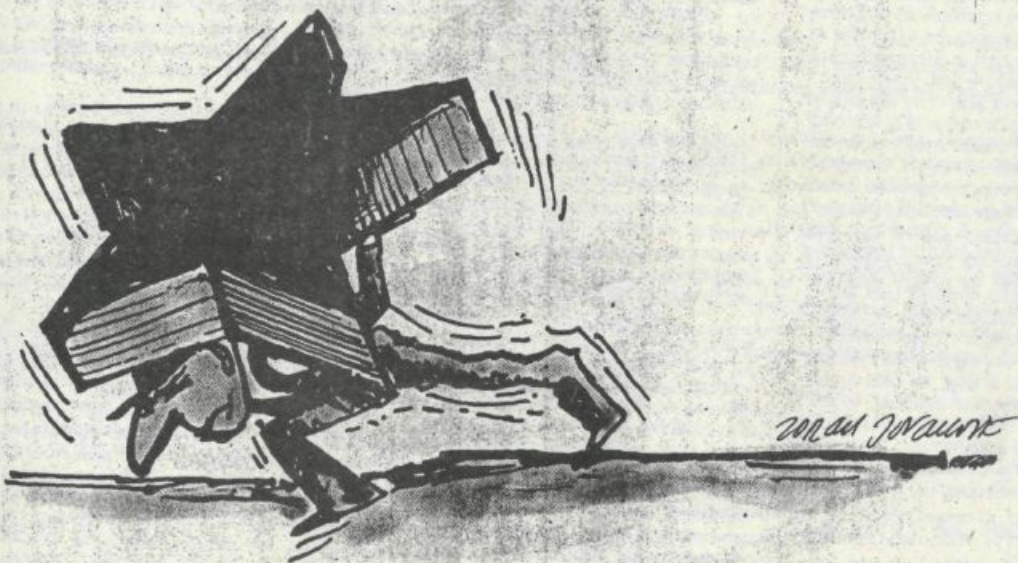
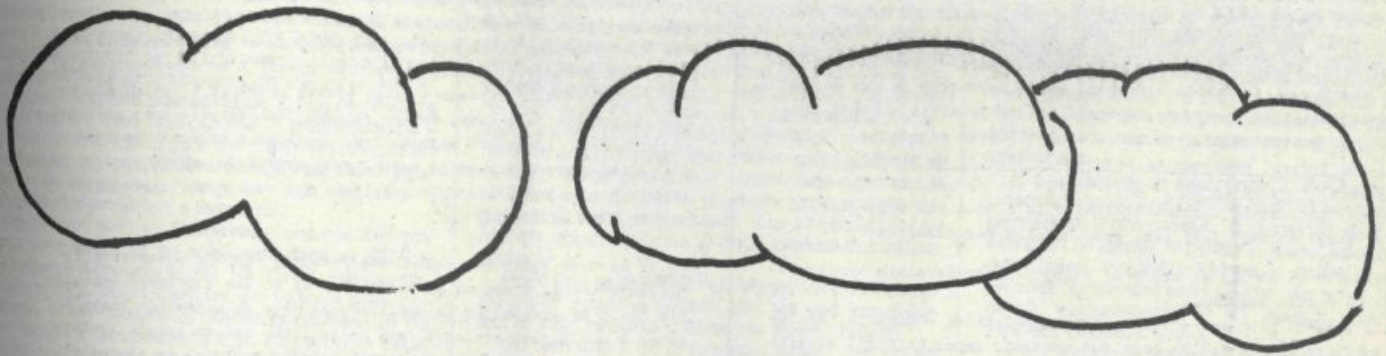
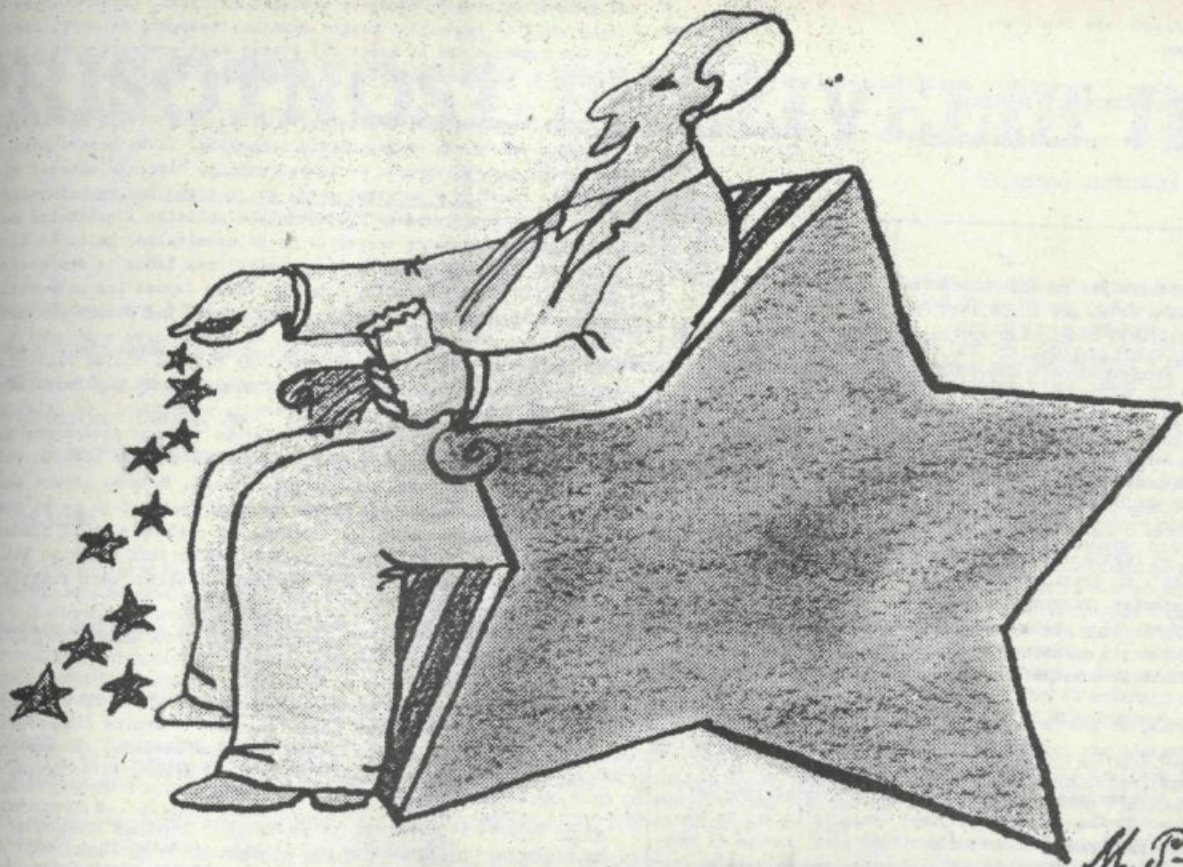
TRIBUNA

študentski list

MP.

Študentski parlament Filozofske fakultete
Aškerčeva 12, Ljubljana

- SKUPČINI IZOBRAŽEVALNE SKUPNOSTI SLOVENIJE
- UNIVERZITETNEMU SVETU UNIVERZE EDVARDA KARDELJA
- FAKULTETNEMU SVETU FILOZOFSKE FAKULTETE

Sooštovani!

Na 1. zasedanju Študentskega parlamenta /Zbora študentov/ Filozofske fakultete v tem študijskem letu, dne 16.12.1987, smo med drugim razpravljali o predimenzioniranosti študijskih programov na naši fakulteti in v zvezi s tem predvsem o problematiki t.i. splošnih in pedagoških predmetov. K temu nas je spodbudil dopis iniciativne skupine študentov romanistike, germanistike in slavistike, ki je pod okriljem študentske organizacije romal na dekanat naše fakultete. V tem dopisu študentje ugotavljajo, da jim pri sedanjem obsegu študijskih programov nikakor ne ostane dovolj časa za rešen sproti študij in da je s tem kakovost študija razvrednotena. Vzroke za tako stanje iščejo na eni strani v neupoštevanju 82.člena Zakona o usmerjenem izobraževanju in 41.člena Statuta FF, ki predpisujeta, da "obseg dela in sodelovanja študentov...ne sme preseči 30 ur na teden"; na drugi strani pa v prevelikem številu splošnih in pedagoških predmetov. Ti skupni predmeti se določajo z vzgojno-izobraževalnimi programi, ti pa se - kolikor nam je znano - oblikujejo na fakulteti in na Univerzi, dokončno pa jih potrjuje Izobraževalna skupnost Slovenije. In zato se obračamo na Vas - vse tri zgoraj navedene organe.

Srh nas je spreletel, ko smo po letošnjem seznamu predavanj za Filozofsko fakulteto seštevali ure skupnih predmetov. Skupni znesek za vse štiri letnike je nič manj kot 1260 /tisoč dvesto šestdeset/ ur! Od te številke lahko sicer znenkrat še odštejemo 210 ur, ki so namenjene petim novim pedagoškim predmetom - ti so še v fazi uvajanja in naj bi bili fakultativni - tako da končno pristanemo pri 1050 urah, kar pa še vedno predstavlja skoraj tretjino /1/ vseh ur predavanj, vaj in seminarjev, pri katerih mora biti študent udeležen v štirih letih študija /3600/. Tukaj spet prihaja do neskladja s Statutom FF, ki skupne predmete omejuje na eno petino vseh ur /6 ur tedensko od 30/.

Vsi prisotni študentje na zasedanju Študentskega parlamenta smo bili enotnega mnenja, da je takšen študijski režim nevzdržen in nan onemogoča resno ukvarjanje s stroko /s to ugotovitvijo se je strinjal tudi prorektor UKF dr. Rastko Močnik, ki se je udeležil tega zasedanja/, zato smo sočasno podprli predloge za zmanjšanje števila ur skupnih predmetov in za preobrazbo le-teh. Te predloge sta skupno izoblikovali še omenjena iniciativna skupina študentov in študentska organizacija FF. Ti predlogi so namenjeni Vam, zato naj jih kar naštejemo:

1. Predmet SLO in DS naj se briše iz vzgojno-izobraževalnih programov za višje in visoko šolstvo.
2. Ostali splošni predmeti - politologija, politična ekonomija, sociologija in filozofija - naj ne bodo več obvezni, ampak izbirni: obvezen naj bo le eden izmed njih, ki si ga izbere vsak študent zase.
3. Telesna vzgoja naj bo obvezen predmet le v enem letniku, v ostalih pa fakultativen.
4. Pedagoški predmeti - pedagogika, didaktika, andragogika - naj se ponovno združijo in se skrivajo na en semester /2 uri tedensko/, v drugem semestru istega letnika pa naj se odprejava psihologija za učitelje.
5. Štirje novi pedagoško-psihološki predmeti /pedagoška metodologija, organizacija dejavnosti, izobraževalna tehnologija in psihološki seminar/ter predmet kultura ustnega in pisnega izražanja, ki so napovedani v seznamu predavanj za letošnje študijsko leto, naj se ne uvedejo.
6. Vse to /predvsem druga točka/ naj bo samo uvod v dokončno ukinitve ali pa celovito reformo splošnih predmetov: le-ti ne smejo biti pogojeni za celo univerzo, temveč se morajo določati za vsako visokošolsko ustanovo posebej na podlagi sorodnosti s stroko / napr. za študij jezikoslovja in literature bi lahko bili splošni predmeti sociolingvistika, sociologija kulture, primerjalna književnost ipd./

Utemeljitve:

ad 1/ Ukinitve tega predmeta je najbolje utemeljil tov. Močnik v svojem govoru pred zbranimi študenti FF. Predmet SLO in DS je označil kot praktično veščino, ki se je ni mogoče naučiti v predavalnicah, ampak le na terenu. Za organizacijo tovrstnih terenskih vaj pa skrbijo drugi in ne univerza. Naj samo še dodamo, da smo bili s temi veščinami že dobobra seznanjeni na srednji šoli /pripadniki moškega spola pa še na obveznem sluzenju vojaškega roka/.

O akademskem nivoju "obrambne teorije" in njenih predavateljev pa sploh ne kaže izgubljeni besed. Skratka, nemogoče je najti dovolj tehten argument, ki bi upravičil obstoj tega predmeta v študijskih programih - njegova ukinitve je edina možna solucija.

ad 2/ Univerza mora biti prostor, kjer se pridobivajo specializirana strokovna znanja ne pa splošna izobrazba. Ta bi morala biti domena srednjega šolstva, in če le-to funkcije širjenja obzorij mladih ljudi ne opravlja v zadostni meri, ga je treba pač re-reformirati, ne pa korigirati zgrešene srednješolske politike s selitvijo dela državljanke vzgoje na univerzo. To je nesmiselno, kajti če že moramo vsi študentje na Univerzi poslušati nek izbor iz družboslovnih in humanističnih predmetov, potem bi lahko denimo kak matematik s polno moralno pravico zahteval, da se uvrsti med skupne predmete v študijske programe tudi matematika, ki prav gotovo tudi sodi v splošno izobrazbo; fizik bi k temu dodal še fiziko, biolog biologijo... In tako naprej, dokler ne bi postale srednje šole popolnoma odveč.

Menimo, da je treba splošne predmete ukiniti ali pa celovito reformirati /glej predlog št. 6/, vendar pa začasno predlagamo prehodni ukrep, ki je zelo lahko izvedljiv in ne zahteva nobenih večjih posegov - samo ustrezen sklep z Vaše strani. Možnost izbora samo enega predmeta iz obstoječega družboslovnega "paketa" pa ne bi pomenila samo velike razbremenitve za študente, ki večino skupnih predmetov dojemajo kot vsiljeni balast, ampak bi lahko tudi dvignila kakovost podajanja omenjenih predmetov, saj bi se v veliki meri zmanjšala gneča na teh predavanjih.

Še enkrat pa opozarjamo, da mora biti ta ukrep samo prehod k izvedbi našega šestega predloga.

ad 3/ Telesna vzgoja je po novem obvezna v treh letnikih /prej samo v dveh/ in predstavlja kar veliko postavko v urniku študentov. Menimo, da eno leto obveznosti za vse študente zaščota, za nadaljno udeležbo pri tem predmetu pa naj se odločijo študentje po lastni volji.

ad 4/ Do pred nedavnim smo imeli samo dva skupna pedagoško-psihološka predmeta - pedagogiko in psihologijo za učitelje - zdaj pa sta jim bila dodani še andragogika in didaktika. Razen tega moramo študentje jezikoslovnih smeri vsak na svojem oddelku obiskovati predavanja iz metodike pouka in v okviru tega predmeta opraviti tudi pedagoško prakso - hospitacije in nastop. Ugotavljamo, da se predavana snov vseh omenjenih predmetov medsebojno večkrat prekriva in da pridobivanje teh znanj /veščin/ zavzema občutno preveč prostora v urniku študentov Filozofske fakultete, katere osnovno poslanstvo - vsaj znenkrat - ni vzgajanje pedagoških kadrov. Teau predlogu o skrajšanju pedagoško-psiholoških predmetov pa je nujno treba dodati še enega: na vseh filoloških oddelkih Filozofske fakultete je treba ponovno onogočiti nepedagoški študij.

ad 5/ Za nove pedagoško-psihološke predmete veljajo ugotovitve iz prejšnje točke. Treba pa je še dodati, da bi šlo v primeru namestitve novih predavateljev za omenjene predmete za nesmotrno razpolaganje z družbenimi sredstvi, saj bi se lahko vsa ta znanja /veščine/ podajala v obliki fakultativnih tečajev v okviru že obstoječih pedagoško-psiholoških predmetov.

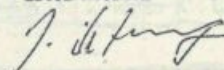
Kar pa se tiče predmeta kultura ustnega in pisnega izražanja - če kdo meni, da je ta predmet potreben študentom Filozofske fakultete, je to hudo slabo sprifevalo za tiste, ki programirajo naše srednje šolstvo.

ad 6/ Edino smotrnost skupnih predmetov vidimo v njihovi povezanosti z matično stroko. Šele ko bo prišlo do tovrstne preobrazbe skupnih predmetov, jih študentje ne bomo več obravnavali kot nujno zlo oz. vsiljeni balast.

Take so torej utemeljitve naših predlogov, ki jih pa lahko dojamete tudi kot ZAHTEVE, saj bomo študentje Filozofske fakultete v znak protesta nad sedanjim študijskim režimom in nad predimenzioniranostjo skupnih predmetov izvedli BOJKOT vseh teh predmetov, še do 15. marca 1988 ne boste sprejeli ustreznih sklepov, ki bodo zagotavljali udeležanje naših predlogov v najkrajšem možnem roku /že v naslednjem študijskem letu/! Tak je bil soglasen sklep Študentskega parlamenta. K akciji bomo pozvali tudi študente vseh ostalih višje in visokošolskih ustanov Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani.

Ljubljana, 23.12.1987

predsedujoči Študentskega parlamenta Filozofske fakultete:
Iztok Aberšek

PRISOTNOST PREŽIVELIH IDEJ

POLIČ

Tekst PRISOTNOST PREŽIVELIH IDEJ sem odnesel v uredništvo Komunistična in ga predal v roke namestniku glavnega urednika Jovanu Pjeviću ter ga hkrati prosil, naj mi sporočijo, če ga slučajno ne bodo objavili. Niso ga objavili in o tej nameri me niso niti informirali!

Nato sem ga odposlal Teleksu, kjer ga tudi niso objavili. Zato ga sedaj dajem v Tribuno, ker sem mnenja, da so Poličeva stališča s katerimi se pojavlja v javnosti, prepotrebna javnega dialoga.

Ljubljana, 7.1.1988

Moram reči, da že nekaj časa spremljam tendence, s katerimi se stari revolucionar Zoran Polič pojavlja v javnosti slovenskega družbenopolitičnega prostora. Vedno sem nemočno in razočarano strmel, ko sem poslušal in bral njegova prizadevanja – paradigmatična so tista, ki jih je zastopal ob gonji proti 57. številki *Nove revije* letos na pomlad.

Njegovi teksti so neverjetna množica »naprednih«
pogledov, ki jih pokroviteljsko deli levo in desno. Postavljeni ob izrazito nedemokratično nastrojene odstavke se ti pogledi izkažejo za že nešteto krat izrabljene floskule. Listanje po desetletjih starih časopisih nam hitro razkrije, da so njegovi članki vzorčni primeri tekstov, s katerimi je bilo zatrpano naše časopisje od konca druge svetovne vojne pa do osemdesetih let. Ko gledam z današnjega zornega kota, lahko samo žalostno ugotovim, da so bila povojna besedičenja naših politikov samo besedičenja in da je današnje stanje logična posledica tega. Naj se prejšnja misel zdi še tako brezobzirna in posplošujoča – ob vsem tem, kar se je v teh petinštiridesetih letih vladanja komunistične partije v tej deželi zgodilo in se še dogaja, človek ne more več biti prizanesljiv in previden s kritikami.

Poglejmo primer Poličevega pisanja. Njegov tekst »Postaviti se po robu napadom na SZDL«, objavljen v Komunistu 30. 10. 1987. Polič je napisal mnogo takih člankov, po vsebini prav podobnih eden drugemu, polnih ponavljanj že ne vem kolikokrat izrečenih fraz, represivnih želja, vojaškega besedja (napad, bitka, vsiliti) in seveda nejasnih opozoril oziroma obtožb («*st tem se dajejo argumenti tistim»* – katerim? ali »*kot to skušajo vsiliti pisci okrog Nove revije in drugie*» – kateri drugi?, ali »*kto si posamezniki sicer dovoljujejo marksizaj*» – kateri posamezniki in kaj si dovoljujejo?!

V imenovanem tekstu se Polič sprašuje, zakaj se dokument »*Socialistična zveza kot vseljidsko gibanje in fronta vseh organiziranih socialističnih sil*«
ne uresničuje. Polič hoče dokazati »*kako daleč smo od dokumenta, od socialistične zveze, kot smo si jo predstavljali in kot večkrat ponavljamo, da naj bi bila, kot je bila OF.*«
Na eni strani je znano, da si je nekaj lahko predstavljati, da pa je do uresničevanja potem prisotna dolga in težavna pot, še posebej takrat, ko za predstavljanjem ne stojiš z vsem srcem in imaš ob tem določene interese, ki se s predstavljanjem ravno ne skladajo. Na drugi strani pa Polič pravi, da naj bi bila socialistična zveza takšna, kot je bila OF. Katera OF? Dobro vemo, da je bila OF specifična organizacija v specifičnih razmerah ter da je v svojem obstojanju doživela izredne in dramatične spremembe. Kako lahko enačimo OF iz leta 1941/42 z OF, ki se je oblikovala po dolomitski izjavi (marec 1943) ter pugleškimi, podpisom (konec aprila 1943) oziroma potrdilom zahtev dolomitske izjave, ko je komunistična partija

prevzela besedo in svoje roke ter zlepa ali z grožnjami začela uveljavljati idejni monizem oziroma, ko je prevzela oblasti?

Najbolj samosvoje je Poličevo gledanje na pojav novih družbenih gibanj, še posebej ob začudenem vprašanju, »zakaj se morajo alternativna gibanja porajati zunaj socialistične zveze? Kaj pa je potem socialistična zveza?«
Alternativna gibanja so po Poliču »popolna negacija socialistične zveze in onemogočanje tistega načina političnega življenja, ki smo ga hoteli vnesti kot nasprotje raznim strankarskim gibanjem in poja-
vom«.

Veste, tovariši Polič, ljudem je ob sedanjem prepoznavanju osnovnih civilizacijskih obrazcev za bolj človeško in učinkovito organiziranje neke družbe, že začela (še le začela!) presaditi debata ter življenje ob zideologiziranem, neustvarjalnem, represivnem diktatu ene stranke, ki ne dovoljuje drugačnih mnenj, organizirani, ustvarjalne svobode, še posebej ob v nebo vprijočih dejstvih, da monistični politični vladajoči model sistema in učinkovit, da duši ljudi in ustvarjanje. Kaj nam pomaga prisotnost socialistične zveze ali sindikata, ko pa sta to povsem transmissijski organizaciji partije na oblasti – in štirideset let je menda dovolj, da smo to skozi prakso dokončno spoznali.

Polič ima pomisleke tudi ob splošni civilizacijski obliki oziroma pojavu, kot sta več kandidati in neposredne volitve na vseh nivojih.

Ob tem sploh ne bi izgubljal besed, ker sta se ta dva odločilna elementa prevarjanja volitev skozi zgodovino in različne zgodovinske politične sisteme izkazala kot najučinkovitejša ter hkrati najdemokratejša. Polič pravi: »*Upam si trditi, da neposredne volitve zahtevajo predvsem tisti, ki si želijo lahkotnega načina političnega življenja in ki bi se radi rešili vsakršne odgovornosti.*«
O sveta preproščinal!

Hkrati se Polič sprašuje, kako zaostri odgovornost tistih, ki sprejemajo in vodijo odločilne družbene procese. Polič menda zavestno spregleduje celo vrsto teoretičnih tekstov in poročil z okroglih miz o civilni družbi.

Nadalje pravi, da o civilni družbi ogromno govorimo, ne povemo pa, kaj to je. To preprosto ni res in je le Poličeva retorika (sprenevedavo) zanikanje znanega.

Organizacijska oblika in pomen civilne družbe kot nove paradigme sta bila v zadnjem času na Slovenskem že tolikokrat predstavljena, da lahko le žalostno ugotovim Poličevo sprenevedanje. Še sam sem poletel v Dnevniku, ko sem polemiziral z njim, na kratko in jedrnatost predstavljal, kako civilna družba izgleda in kakšen je zaradi tega njen pomen. Odgovornost nosilcev politične in s tem vsakršne moči se efektno zaostri le ob kvalificiranem in močnem vplivu avtonomne javnosti, pa naj se ta javnost kaže prek posameznikov ali prek organiziranih skupin, kot so ured-

ništva, društva, sekcije, nova družbena gibanja ipd. To je bistvo civilne družbe.

Zato so v tej vsesplošni krizi, iz katere bi menda radi vsi našli pot, resnično potrebni naslednji oblikovalci posameznikove in tudi družbene biti: Nova revija, Mladina, Katedra, Pen društvo, društvo pisateljev, sociologov, novinarjev itd. in seveda nova družbena gibanja, ki ne smejo prista jati na nobeno pokroviteljstvo, če hočejo avtonomno oziroma svobodno družbeno delovati. Zato niti plašč sedanje socialistične zveze ni dober, ker je to le obrnjeni plašč partije, ki nas je, takšna kot je, pripeljala v to vsesplošno krizo. Seveda iz vsega srca upam na zdravo preново tako zveze komunistov kot socialistične zveze.

Polič se sprašuje, »*ali lahko kandidira za predsednika sindikata, socialistične zveze, mladinske organizacije nekdo, ki postavi svoj program povsem v nasprotju z dokumentom SZDL.*«
Zanj pomeni to začetek strankarsko političnih sprememb našega stanja in prehajanje na različne politične programe.

Če je program perspektiven in napreden, se takrat, ko je predstavljen javnosti, to hitro izkaže, in če je predlagatelj v javnosti preverjen, res ne vem, zakaj ob tem Polič omenja neka »*popolna nasprotja z dokumenti SZDL*«
in »*strankarsko politične spremembe našega stanja*«
itd. Te njegove bojzani in molitvice o sovražni ideologiji hočejo le zamagljati bistvo. Le kako še se niste naveličali teh igrice? Jaz sem se jih! Razna obkladanja z ne vem kakšnimi imaginarnimi sovražniki so tej družbi povzročila neverjetno škodo in, prosim vas, tovariši Polič, da s temi preživeliimi obrazci diskvalificiranja z nekim namišljenim, a za vladajočo kasto nujno potrebnim »*nasprotnikom*«
prenehate.

V nevednosti ali ignoranci (?) Polič ponazarja prisotnost politične odgovornosti z novomeškim primerom. V novomeški (županski ali stanovanjski) aferi še danes ni povsem jasno, kdo je za kaj odgovoren. Vsi indici kažejo, in doslej jih je bilo javnosti predstavljenih precej, da so v Novem mestu »*odgovorjali*«
in bili politično razrešeni povsem napačni ljudje.

Polič vzdihuje, kako da ni več denarja za tisk knjig, ki bi obravnavale NOB. Sam trdim, da se knjige na temo NOB tiskajo, letos jih je izšlo kar precej in če Polič ne verjame, naj gre v knjigarno in prosi, da mu predstavijo letošnjo baro knjig s to problematiko. Res je sicer, da je teh knjig nekoliko manj, kot v prejšnjih desetletjih, kar pa je nujno, saj se je prej popolnoma nekritično objavljalo vse, kar je povzdigovalo NOB v nezaslužene višine in s tem delalo nepopravljivo škodo vsakdanjemu življenju. Danes je vsebina knjig na temo NOB precej bolj stvarna in objektivna in brez izida Pučnikove knjige, ki jo Polič tako nerad vidi, in mnogih drugih kritičnih del bi bila naša sedanost in tukajšnjost mnogo bolj pesimistično razpoložena. Ze tako je dovolj.

Saj res, kakšna pa je bila Pučnikova usoda, kdo ga je zaprl, obsodil, izobčil – ter zakaj?!

Zaradi nekih imaginarnih ciljev in v imenu vladajoče idejne organizacije, ki si je te cilje postavila, je bilo na poti k tem ciljem povzročeno že preveč hudega, zato se je potrebno drugače organizirati in si poiskati stvarnejše poti, ki jih bo označeval napredek, ustvarjalna svoboda in demokracija z vedrim in svobodnim življenjem. Upam, da bo Zoran Polič pritegnil tej misli.

Ljubljana, 21. nov. 1987

IVO ŽAJDELA

„ Z ROKO PO MIZI“

Ante Rokov Jadrijević
(Brtonigla/Kovri 25)

Bolnišnica Sežana,
12. okt. 1987

(»Danas« št. 294: »Mož z močnimi živci«)

V zadnjem »Danasu« sem prebral nekakšno hvalnico našemu ministru za zunanje zadeve Raifu Dizdareviću kot priporočilo, naj bi drugo leto postal predsednik Republike. Jaz bi na tem mestu raje videl Kočo Popovića ali Gojka Nikoliša.

Kajti, nikakor mi ni bil všeč njegov nastop na zadnjem zasedanju CK BiH glede afere »Agrokomerca« in umazane vloge političnega klana »Pozderac« v njej. Dizdarević je, glej čudol, največji problem te države našel v časnikih in v časopisu, ki je objavil, da pri nas obstajajo Kvazi-Arabci in Kvazi-arabska mentaliteta. Kaj pa je drugega, Dizdarević, postavitev spomenika Muju Hrnjici, če ne Kvazi-arabska mentaliteta? In kako to, da dobivajo vsi novi športni objekti v Sarajevu in okolici Kvazi-arabska imena? Primer: Skenderija, Zetra itd. Čemu tolikšen pregon intelektualcev iz Bosne, ki odklanjajo Kvazi-arabskega duha in mentaliteto: Meše Selimovića, Esada Čimjića, Vojislava Lubarde, Vojislava Šešlja, Branka Čopića in drugih. Čemu, končno, ta naša 30-letna Kvazi-arabska zunanja politika, katere vogelni kamen ste bili Vi?

Pa tisti »Dugin« sijajni in duhoviti novinar, gospod Dragoš Kalajić, ni meril samo na bosenske Kvazi-Arabce, pač pa tudi na beograjske, prištinske, titograjske. Meril je tudi na vse »jančje brigade« in »janičarje«, ki z razščeperjenimi kravatami in srajcami žrejo, lokajo in orgijajo po svojih političnih spahilukih in pri tem uživajo čast in reprezentanco, ki je že dolgo, morda pa sploh nikoli, niso zaslužili.

Potemtakem, Dizdarević, niste dobro prebrali Dragoša Kalajića (in Tanjo Torbarino), bili ste površni in ste se prenaglo postavili v obrambni položaj. A Vi ste konunist starega kova, ki jim je venomer bilo moško do samokritike. Na tem zasedanju je edino dr. Grebo moško, komunistično, častno in hrabro označil pravi problem in prave krivce (predvsem Izvršni svet BiH in predsedstvo BiH, ki sta za vse vedela že pred 9. meseci in bi bila lahko preprečila to veliko zlo, pa sta o tem nekomunistično molčala). Kar pa je najhujše, s tem ste postali sozarotnik Milana Uzelca, Mata Andrića in Petra Dodika v njihovem umazanem prikrižanju odgovornosti klana Pozderac, pri prikrižanju afere okrog postavitve spomenika zločincu Muju Hrnjici; pri utišanju in izolaciji Fikreta Abdića, da bi pomemben član/člen mafije ne »izčivkal« in razkril celotne mašinerije.

Da ne bom predolg, predlagam Vam, da se javno odrečete načrtovanemu položaju Predsednika Republike. Šaj je to kolektivno telo, to Predsedstvo SFRJ, tako in tako protiustavno telo, torej čisto samozvanstvo, ker ne ustreza nikomur, še najmanj narodu in delavskemu razredu. Je torej povsem ilegalno.

...

Navdušila nas je Vaša gesta, ko ste na pomlad 1985. lopnili z roko po mizi pred ameriškim ministrom za zunanje zadeve Schultzom, braneč ljubega nam mednarodnega terorista Abu Abasa. Za povračilo so nam Američani vročili svojega varovanca, našega krvnika, Artukovića. A glej si ga zlomka!! Zdaj Artukovića varujemo in pestujemo kot Rudolfa Hessa in stane nas kot »svetega Petra kajgana«. Samo koliko denarja več smo porabili za policijsko zavarovanje Univerziade '87 v Zagrebu, da bi Artukovićem simpatizerjem preprečili, da zabavo spremenijo v »zabavo z bombo«. In res, v tem pomanjkanju zdravil in prostora, v pomanjkanju denarja za spodobne plače za medicinsko osebje, varujemo in pestujemo nekega staruha pri devetdesetih. Ja pa zaboga, Dizdarević, brat moj, čigav minister je ta Artuković bil: naš ali njihov? In kdo mu bo moral še grob čuvati?

In zakaj, brat, nisi čuval raje živcev pred velikim Američanom?

...

Presenetilo me je nekaj stavkov in konstatacij novinarja Hide Bišćevića. Navaja, denimo, da se je naše predsedstvo opredelilo za koncepcijo »varčevanja in krčenja« (v zunanji politiki), morda v skrbeh tudi zaradi možne reakcije domače javnosti na neuvrščeni spektakel sredi krize.

NAVIDEZ TAKO! Kaj pa če se zdaj jaz pobaram (prav jaz, samooklicana vest najboljših sinov padlih borcev Jugoslavije, ki se ni pustil nikdar podkupiti in zavesti paradam in lažem), ALI MORA NAS BEOGRAD BITI SE NAPREJ GLAVNO MESTO AFRO-AZIJSKIH DRŽAV-REVIC? Poglejte le, kdo vse je zdefilirat skoz Beograd v zadnjih dveh-treh letih in kod vse ste Vi, naši ponosni Vodje, zdefilirali. Poglejte le ondan: ARAFAT, Husak, Malinovski, SIHANUK. Jutri nas bo spet obiskal zelo pomembni Mengistu, Nadžibulah, Said Bare, Musa Traore ali kak afriški glavav Lusaka-Musaka ali Zamba-Mamba, ki bo izrekel visoko priznanje naši neuvrščeni politiki in njeñemu Velikemu in Genialnemu utemeljitelju.

To je za Vas najvažnejše!

PA KAJ SE VI, NAŠI MOGOČNI FANTJE V BEOGRADU, NE BI MOGLI MALCE SKRČITI? MALCE OBREZATI TE VAŠE MEGALOMANIJE! MALCE SE STEGNI, KOLIKOR JE (naša) ODEJA DOLGA (tako je pravil Tito; zakaj ga že enkrat ne ubogate)? In kako Vi tam v Beogradu sploh utegnate reševati to usodno krizo, načekati novo Ustavo, pretresti ideje in moralo na Idejnem in pravnem plenumu, če pa Vas sleherni večer vidimo na TV, ko istega dne sprejemate in klepečete s Husakom, Ševčenkom, Arafatom, Sihanukom in drugimi, na naši strani pa Mikulić, Mojsov, Dizdarević. V Narodni Skupščini Jugoslavije pa spet zamuja nekakšna »dograditev« ekonomskega sistema, načrt za naslednje leto, novi devizni zakon, proračun (za Armađo) itd. VSE ZAMUJA, LE DA STA NAM ARAFAT IN SIHANUK ŽIVA IN ZDRAVA!!!

To je za nas najvažnejše!

Zares, tovariši, v kakšnem svetu pa živite? V donkihotskem? Oh, nel Don Kihoti ne bi nikoli obsodili dr. Izetbegovića na 14 let zapore, dr. Šešlja na 8 let in pol, dr. Veselico na 11 let in generala dr. Tuđmana na 3+3 leta zapore, PRI TEM PA POLITIČNE RAZBOJNIKE ODSLOVILI KAR Z OSTAVKO NA NEKAKŠNEM SVETU IZREDNIH PENZIONERJEV IN TO ZA DROBTINČARSKI ROP MILIJARDE DOLARJEV!! In kako genialno ste si izmislili, da mora cela Jugoslavija jamčiti za bosenske devizne dolgove, Bosni pa ni treba jamčiti niti za Osnovno banko iz Bihaća? Kakšen absurd!

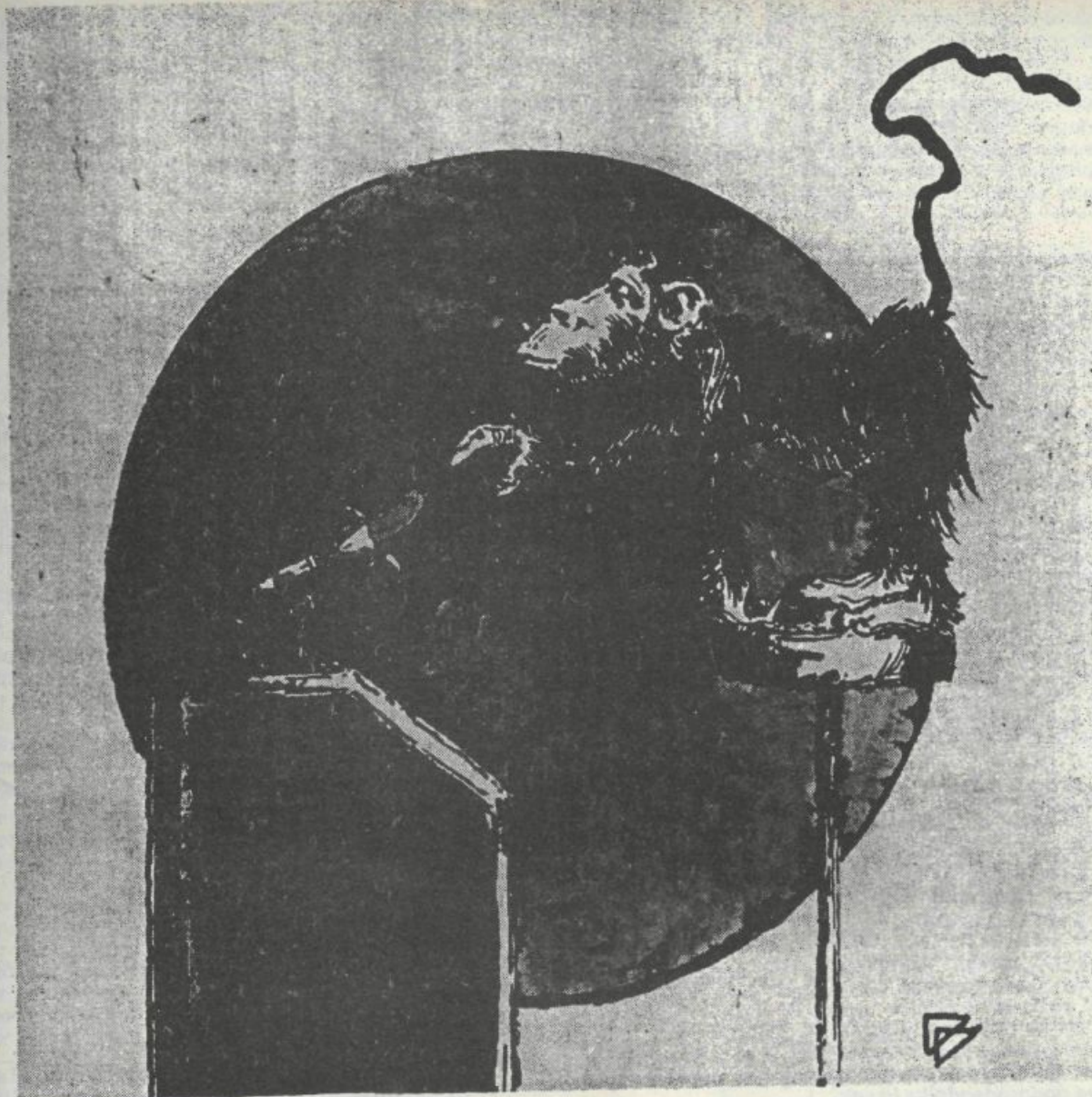
...

Dizdarević, Vi izjavljate, da »Jugoslavija ne namerava obnoviti ne diplomatskih ne konzularnih odnosov z Izraelom, vse dokler se ne spremenijo razmere, zavoljo katerih je leta 1967 Jugoslavija pretrgala diplomatske odnose z Izraelom (ko je Izrael »zasedel« velik del »arabskega« ozemlja). Narekovajvi so moj!

To je bojda načelno vprašanje!

Ja, pa ne bo ravno držalo. Načelnost ne prenese grmade izjem. Zakaj, denimo, že naslednje leto (1968) niste pretrgali še odnosov s SZ, ko je zasedla Čehoslovaško? Zakaj že leta nočete pretrgati odnosov z Gadafijem, ki je zasedel Severni Čad?

In ko že govorimo o Izraelu – ste Vi, Dizdarević, kdaj slišali za vojni plen? Niste? No, vidite, ko je Amerika porazila Mehiko pred kakimi sto leti, ji je kot vojni plen vzela šest sedanjih južnih držav. Rusija je Turčiji kot vojni plen vzela Krim in Kavkaz, Finski Karelijo in mesto Viborg, Romuniji Besarabijo in Galicijo itd. Podobnih primerov je na pretek in označujejo zgodovinsko pravilo in pravico zmagovalca do vojnega plena. Kakšna nova doktrina je zdaj to neobnavljanje diplomatskih odnosov z Izraelom? Kaj ste z dr. Halštajnom, Leonidom Brežnjevim ali dr. Kissingerjem v kakem sorodu? Dobro se spominjamo, ne oni ne njihove doktrine vam niso ravno teknil.

Dragan DANILOVIĆ

Zanima me, tovariš Dizdarević, kdaj nameravate v pokoj. Ne toliko zavoljo Vas osebno, bolj zavoljo teh Vaših zastarelih in senilnih doktrin. Sicer ste pa že 30 ali 40 let na oblasti. Ali ni to kljub vsemu predolgo, preveč? Imate morda sinove ali hčere in ali spoštujete tuje sinove in hčere, mlajše, sposobnejše in bolj šolane od Vas; zakaj tudi njim ne omogočite enakih možnosti za prispevek Domovini? Tudi mi ljubimo svojo Domovino (le da za to ne potrebujemo dvoje prič, kot večina Vaših pajdašev). Poleg tega pa so v pokoj odšle celo tiste zgoraj omenjene doktrine, zakaj ne bi še Vaša? Nobene škode za naš narod. Saj je ta doktrina bila že od samega začetka in anti-jugoslovanska in ANTINARODNA!! Zakaj že več kot dvajset let je bila ogromna večina jugoslovanskega naroda s svojimi simpatijami na strani malega, a hrabrega izraelskega naroda, še zlasti 1967., ko je samovšečni in arogantni Gamal Abdel Naser izzval vojno z Izraelom s tem, da je zaprl Akabski zaliv pri Šarm-el-Šeiku in je tako namah, v petih-šestih dneh izgubil ves Sinaj, kralj Husein pa je izgubil Judejo in Jeruzalem.

TRIJE MILIJONI ŽIDOV PROTI PETDESETIM MILIJONOM ARABCEVI KAKŠNA KRIVICA, DA JE DAVID ŠE ENKRAT PREMAGAL GOLIATAI

(In si s tem povmil očetnjavol!)
In mi zdaj že dvajset let jokamo zaradi tega. Zakaj ravno mi?? In zakaj ravno mi nenehoma jokamo na tujih grobovih (Vietnam, Kampučija, JAR, Čile, Palestina itd.), ko pa še na svojih ne utegnemo zajokati (Kosovo, Makedonsko nacionalno vprašanje, Slovensko nacionalno vprašanje, Velika Kladuša, Obrovac, Feni, Glogovac itd.)?

In ko sem že omenil Davida – predlagam, naj bo novi jugoslovanski ambasador v Izraelu David Albahari, neuvrščeni književnik iz Beograda. In to čimprej! Kajti ne moremo več čakati. Pa tudi Vi ne, Bogami!

To je naše »z roko po mizi«!

Žanton Rokov

Post Scriptum:

(12. dec. 87)

Pred kratkim nas je obiskal (»zelo pomembni«) Mengistu, 35 dni po temle pismu.

Naslednji dan smo lahko izvedeli, da je Hamdija Pozderac podal ostavko. Včeraj je predsednik ZKJ Boško Krunic napovedal zmanjšanje števila partijskih in državnih teles ter čezmerne birokracije. Istega Krunic so pričakali »na nož« zaradi povsem odvečnega obiska Tanzaniji (»vse propada, le da sta nam Lusaka-Musaka in Zamba-Mamba živi in zdravi«).

Danes so bosenski delegati s 125 glasovi za in 2 proti izbrali Raifa Dizdarevića za člana predsedstva SFRJ. Londonska BBC pa je to razglasila že pred desetimi dnevi. Ali tudi oni prezgodaj kikirikajo?

In tako naprej.

Žanton

TRESLA SE JE GORA . . .

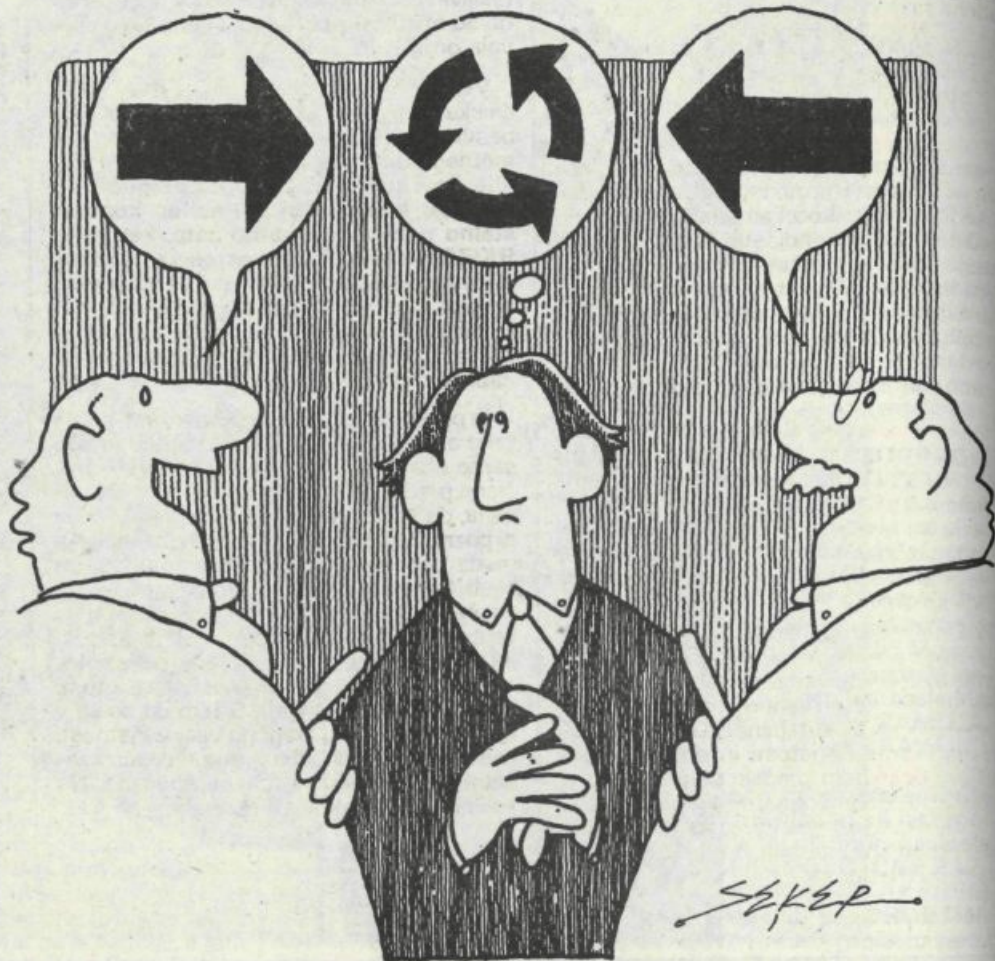
Frontna organizacija za demokracijo vnetih Slovencev je imela predzadnji terek v letu volilno-programsko konferenco. Dogodek je bil vreden pozornosti, saj je rekordno število evidentiranih možnih kandidatov za funkcije v RK SZDL med populacijo na Slovenskem vnesla še eno delitev: na evidentirane in ostale. Evidentiranje je bilo po prvotnem planu zaključeno na začetku oktobra, in že sredi istega meseca so se po ljubljanskih kuloarjih začele širiti govorice, da je naša frontna organizacija (oziroma njen forum) tako prepletena s svojo bazo in tako dobro pozna njene potrebe, da je sploh ne bodo vprašali za mnenje, ko se bo določalo novo vodstvo. Take očitne nesramnosti pa niso zmedle demokratično orientiranih občanov, ki so še naprej evidentirali nove in nove kandidate, zlasti potem ko je Predsedništvo RK SZDL podaljšalo rok za evidentiranje do konca novembra. Ob koncu novembra se je število potencialnih novih funkcionarjev dvignilo do neskončnih višav številke 330. Do sem se ni zgodilo še nič posebnega (da pripoved ne bo izgubila soli, se bomo v velikem loku izognili pripovedim o predvolilnih bojih v občinah – o tem lahko, konec koncev, berete tudi v Delu), kar pa še ne pomeni, da običajen začetek za sabo ne more pripeljati zanimivega zapleta.

Predsedstvo RK SZDL je na seji 10. 12. objavilo kandidatno listo za konferenco 22. 12. Lista je bila odprto-zaprtega karakterja (samo en podpredsednik je imel protikandidata, pa še ta je zahteval, naj ga z liste umaknejo, ker ga ni nihče vprašal, če ga na listo sploh lahko uvrstijo, za predsednika, dva podpredsednika in sekretarja je bil predviden boj brez nasprotnikov, za člane predsedstva pa je bila skonstruirana odprta lista – beri: pet več, kot je članov predsedstva). Skratka: neшто između, kot je sploh značilno za naše podnebje, toda obče veselje je še vedno čakalo na 22. 12. ko naj bi se samorazvijajoči se duh demokracije preizkusil tudi na volilno-programski seji RK SZDL. Skratka, vse bi bilo lepo in prav, če:

– ne bi nekaj perspektivnih mladih in evidentiranih ljudi čakalo, da jih kandidacijska komisija pokliče na razgovor pred oblikovanjem kandidatne liste (kar je običajen kadrovski postopek), pa tega klica niso dočakali;

– ne bi uredništvo Mladine, ki povsod vtakne svoj nos, pozvalo evidentirane možne kandidate, naj predočijo svoje programe dela (reakcije mi niso docela znane, toda na straneh Mladine nismo prebrali nobenega programa – le zakaj bi pisali programe, če pa ne bodo izvoljeni!);

– ne bi UK ZSMS Ljubljana sledila primeru RK SZDL, ki je sicer za simbolično ceno kupila stran v Delu in 19. 11. objavila seznam evidentiranih in najprej v Tribuni dne 8. 12. (zastonj) objavila seznam svojih kandidatov za funkcije v RK SZDL, nato pa

isti postopek ponovila v Delu, ki je 11. 12. zadevo objavilo na oglasni strani. Po zadnjih informacijah UK ZSMS tiskanja oglasa v Delu ne namerava plačati, ker je Delo silno neresna firma, saj so namesto trikratne realizacije objavili oglas samo v petek.

Medtem pa se je dan volitev vse bolj bližal in po ljubljanskih kuloarjih je bilo moč slišati možne scenarije o uspehu oziroma (lahko si mislite!) neuspehu konference, ki so še najbolj spominjali na priprave za kako konferenco UK ZSMS.

In potem se je končno zgodilo. Ob 9. uri smo se zbrali v Veliki skupščinski dvorani. Stvari so se dogajale po utečenem ritualu. Na začetku smo se racionalno odpovedali poslušanju slavnostnega govora (ki smo ga lahko prebrali že teden dni prej), in sledila je razprava, v kateri je Jože Smole ponovil vse tisto, kar so prejšnji dan rekli na seji CK ZKS (inflacija, obračunski zakon, administriranje, živinoreja, pralni praški) in nekaj malega dodal tudi o italijanski in madžarski narodnostni skupnosti, ker je ta tema pomotoma izpadla iz slavnostnega govora. Za njim je sledila fronta razpravljalcev, ki so

govorili o vsem mogočem, saj je vse padlo v kontekst programskih smernic SZDL. Temperaturo je dvignil nastop Toneta Anderliča, ki je iz začetnih misli o demokraciji kaj hitro prešel na teren konkretnega in se dvakrat dotaknil vprašanja volitev in kadrovske politike (zaradi česar je nekatere prisotne v dvorani čudno zmrzilo). Potem ko je predlagal problemsko konferenco o položaju sodstva in o SZDL sami, je zaključne misli prihranil za napotke o tem, kako se korektno pripravijo kadrovski postopki. Navodilo je zelo preprosto in ga velja uporabljati tudi za naprej:

1. Vsi evidentirani kandidati imajo enak položaj in enake možnosti, da javnosti predstavijo svoje zamisli o opravljanju funkcij.

2. To velja za vse, ne glede na njihovo prejšnje politično (ne)udejstvovanje.

3. Jasni morajo biti kriteriji, po katerih se kandidate uvršča na listo.

Te, na videz zelo preproste resnice, so v dvorani dvignile temperaturo in predsedujoči je umiril duhove s tem, ko je po Ander-

ličju na govorilnico pozval predstavnike verifikacijske komisije in nadzornega odbora, po njihovem nastopu pa odredil odmor.

V predverju so se medtem oblikovale skupinice, ki so v navidez brezobveznem pogovoru o novih beograjskih tračih, nad vse nazorno demonstrirale realiteto tistega, kar v politologiji imenujemo skupine pritiska (profesorjem na FSPN toplo priporočam, da svoje študente včasih odpeljejo tudi na take prireditve, da bodo vedeli, kdo je kdo). Najpomembnejši možje in žene so bili tudi po odmoru vse manj opažani v dvorani in vse bolj v drugih prostorih slovenskega parlamenta.

Medtem pa je razprava v dvorani tekla po spremenljivi dinamiki. Temperaturo je spet dvignil mladinski predstavnik Danijel Božič, ki se je spotaknil ob kandidacijsko listo in predlagal nove kandidate. S tem je povzročil nemalo težav predsedujočemu Mihi Ravniku, ki je v trenutku, ko so stavalji Slavnikovi šoferji, in ko se je šušljalo, da bodo isto storili tudi ostali, reševali, dilemo o tem, kakšna je razlika med spremembo in dopolnitvijo kandidatne liste.

Obnašanje Danijela Božiča je bilo tisti dan baje sploh pobalansko, saj mu ostali člani niso mogli razložiti, da je oblikovanje kandidatne liste in razprava o kandidatih ob desetih krona demokracije v naši ljubi Sloveniji. Danijel jih sploh ni hotel razumeti in je s svojim govorom na konferenci resno zmedel delegate.

Po Danijelovem odhodu z govornice se je napetost spet dvigovala, saj spreminjanje oziroma dopolnjevanje kandidatnih list v naši politični kulturi vedno pomeni, da je lista »nekolikant diskutabilna«. Očitno so neznošno breme napetosti in pritiska nosili možje v delovnem predsedstvu (v sestavi Anderlič, Bačič, Gorjan, Prosenec, Ravnik, Smole), saj so se ves čas presedali, hodili skozi skrivnostna zadnja vrata, dajali znake svojim v dvorani etc.

Medtem je bil še kar naprej govor o kandidatni listi, ki pa je bil na moč čuden. Nikomur več ni padlo na misel, da bi povprašal, po kakšni logiki so na listi ti in ti (očitno je bilo vsem jasno, po kakšnih kriterijih je lista ravno taka in nič drugačna, razen seveda mladincem, saj se je njihov predsednik pred slabima dvema urama razburjal, ker ti nesrečni kriteriji niso bili objavljeni). Očitno pa so kriteriji tako jasni, da jih sploh ni potrebno objavljati, saj jih poznajo vsi in jih bodo nekega dne, ko bodo malo zrasli, poznali tudi mladinci. Senzacija željna sindikalna celica poročevalcev s skupščinske galerije je razočarano spremljala dogajanje, saj je bilo vse manj možnosti, da se bo zgodilo kaj nepričakovanega in vse bolj je kazalo, da bo konferenca taka, da bi bilo moč napisati poročilo o dogajanju z malo novinarske rutine kar doma v fotelju in se sploh ne bi bilo potrebno podati na sam kraj dogajanja. Vse manj je bilo tudi verjetnosti, da se bo našel kak neobremenjen demokrat in bi za razširjeno listo predlagal kakih 50-60 imen ljudi, ki so bili evidentirani, pa jih iz nepojasnjenih razlogov ni na listi (ob predpostavki, da bi vsi dali pristanek na kandidaturu), saj bi v novih okoliščinah verjetno vsi prišli na listo (živela demokracija). Ta utopična predpostavka se prav tako ni realizirala in že prej omenjena poročevalska eki-

pa je z zanimanjem pričakovala zadnji možni dogodek, ki bi lahko bistveno spremenil dogajanje – glasovanje o kandidatni listi. Če zanjo ne bi glasovale vse delegacije, bi moral nastopiti proces usklajevanja. Praktično to pomeni, da bi predsedujoči odredil odmor, medtem pa bi se sestale vse delegacije in sestankovale tako dolgo, dokler ne bi dosegli konsenza o spornem vprašanju (v tem primeru o kandidatni listi). Po nepogrešljivih ljubljanskih kuloarjih se je govorilo, da bo mladinska delegacija verjetno glasovala proti ...

Vendar ni (le en glas je bil vzdržan). Mladinska delegacija je pač ocenila, da pod nobenih pogojev ne bi dosegla ničesar pametnega (lista se ne bi bistveno spremenila, novi kandidati bi verjetno izgubili na volitvah in zakaj bi se, konec koncev, stalno »iztrčevali« samo zato, ker so iz RK ZSMS in na koncu ostali sami, mandat pa imajo samo še dobrih šest mesecev, potem pa se bo treba ozreti drugam in verjetno ni najbolj pametno priti v nemilost pri vseh formalnih in neformalnih kadrovnih v Sloveniji).

In potem so bile volitve. Glavni šefi so bili tako ali tako že določeni, potrebno je bilo samo eliminirati pet kandidatov preveč za člane predsedništva. Ker sem trdno pripravljena, da nihče izmed volilnih upravičencev ni poznal vseh, ki so bili na listi (Slovenija je resda bolj majhna dežela, ampak vsi se kljub temu med seboj ne poznamo, zlasti ne, če nas nihče med seboj ne seznanjajo), so volitve potekale po principu: volimo tiste, ki jih nismo eliminirali. Eliminiranje pa je potekalo tako kot izpolnjevanje lističa za loto (a ni krasna kombinacija!). S tem da so se v najbolj nehvaležni vlogi po vsej verjetnosti znašli tisti, katerih priimki se začenjajo z začetnimi ali končnimi črkami abecede. Na volilni listi so kandidati razvrščeni po abe-

cednem vrstnem redu in volilci so iz praktičnih razlogov prečrtali dva nič hudega sluteča kandidata na začetku in tri prav tako nič hudega sluteče kandidate na koncu seznama. **Esenca kandidatnih list je očitno v abecedi in toplo priporočam vsem tistim, ki se kljub vsemu še vedno hočete ukvarjati s politiko, da najprej premislite, koliko se vam to izplača zavoljo samega priimka.**

V dvorani se je razprava nadaljevala do poznih ur (do 17.30) in mnogi novinarji, katerih redakcije se zaprejo že ob četrti uri, so že pred uradno razglasitvijo rezultatov volitev (ki je bila ob pol šestih) sporočali v svoje redakcije, da je bil Jože Smole ponovno izvoljen za predsednika ...

Rezultate volitev ste lahko prebrali v Delu.

Post scriptum:

Ob šestih zvečer so se izmučeni delegati in vsi ostali poklapano premikali iz Skupščine. Deveturna seja jim je dodobra izčrpala vse življenjske sokove. V reportažnem avtu so novinarji televizije mrzlično pripravljali »skropučalo«, imenovano Poročilo s programsko-volilne seje RK SZDL, tako da ljudje, ki so to zadevo gledali po televiziji, sploh niso imeli pojma, kaj se je na seji dogajalo. Ampak tega smo od naše RTV že navajeni.

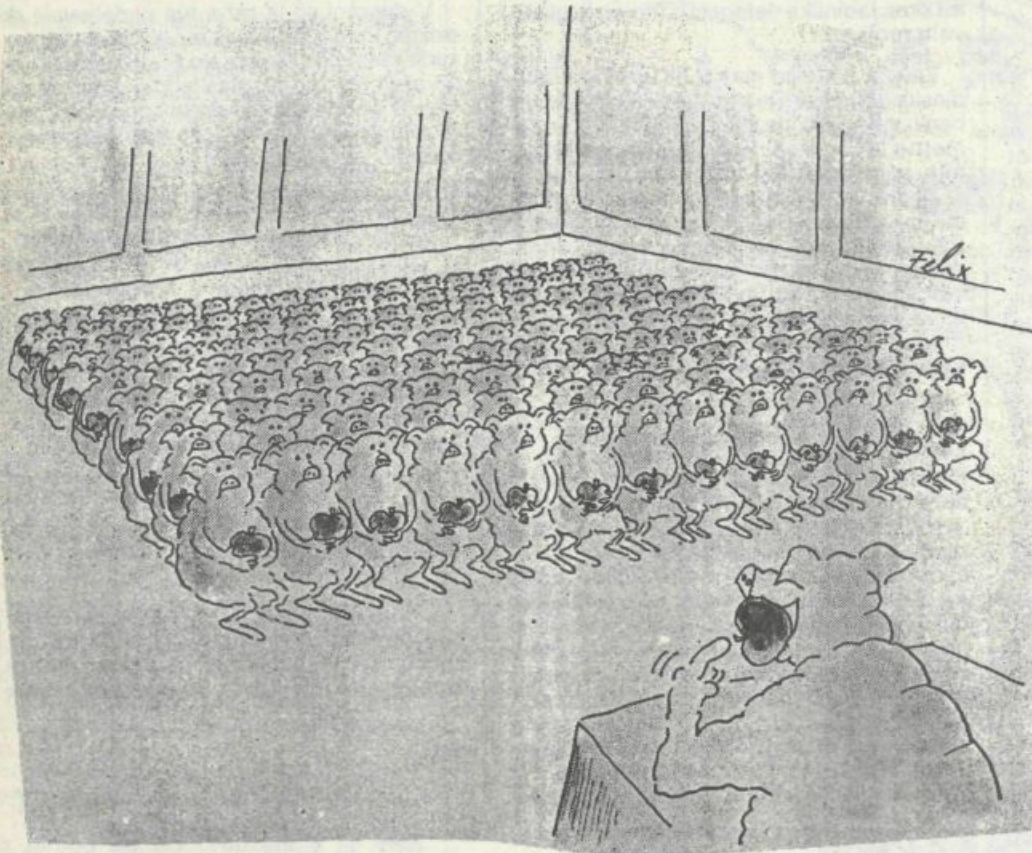
V sobi 66 na ulici Komenskega so natakarji in dekoraterji pripravljali skromno zakusko za zmagovalce – Pirove sicer, ampak zmagovalce. Na koncu štejejo samo zmage.

JASMINA DRŽANIČ

KAREL ČAPEK (1890—1938)

Zakaj nisem komunist

To vprašanje se je nenadoma pojavilo v skupini ljudi, ki je bila naklonjena vsemu prej kot ukvarjanju s politiko. Gotovo nihče od prisotnih ne bi postavil vprašanja »zakaj nisem agrarec« ali »zakaj nisem nacionalni demokrat«. Ne biti agrarec še ne pomeni kakšnega določenega nazora ali življenjskega prepričanja; ne biti komunist pa pomeni biti nekomunist; ne biti komunist ni samo navadno odrekanje, to je določen credo.

Meni osebno to vprašanje prinaša olajšanje; namreč, polemizirati sem moral ne samo s komunizmom, ampak setudi sam pred seboj zagovarjati, zakaj nisem in zakaj ne morem biti komunist. Bilo bi mi lažje, če bi bil. Živel bi v prepričanju, da najodločneje popravljam svet; predstavljal bi si, da stojim na strani siromašnih proti bogatim, na strani lačnih proti tistim, ki se valjajo v denarju; vedel bi, kaj sovražiti in za kaj skrbeti. Namesto tega se zdim sam sebi

kot bos v trnju; golorok, nezaščiten s kakršno koli doktrino, čutim vso svojo nemoč, da bi pomagal človeštvu in pogosto se ne znam braniti niti pred lastno vestjo. Če je moje srce na strani zmagovalcev, zakaj potem nisem komunist? Zato, ker sem na strani revežev.

Videl sem tako strašno in neizrekljivo revščino in stisko, da sem bil ogorčen še nad samim seboj. Kjer koli sem bil, sem bežal od palač in muzejev in šel — v vlogi nemočnega gledalca — spoznavat življenje revežev. Ni dovolj gledati in ni dovolj sočustvovati. Živeti bi moral njihovo življenje, a se bojim smrti. Ta ušiva, nečloveška revščina ni zapisana na ščitu nobene partije; v vse te strašne jazbine, kjer ni niti žeblija na steni niti umazane cunje namesto preproge, komunizem iz daljav kliče: tega je kriva družbena ureditev; čez dve leti, čez dvajset let bo zaplapolala zastava revolucije in potem...

Kako, čez dve leti, čez dvajset let! Ali se lahko tako ravnodušno dovoli tako življenje še dva zimska meseca, še dva tedna, še dva dneva? Buržoazija, ki tu ne zna ali noče pomagati, mi je tuja, prav tako pa mi je tuj komunizem, ki namesto pomoči prinaša zastavo revolucije. Zadnja beseda komunizma je vladati, ne pomagati; njegovo geslo je moč, ne pomoč. Revščina, lakota, nezaposlenost za komunizem niso neznosna stiska ali sramota, ki kipi do neba, ampak samo dobrodošla rezerva temnih sil, ki kipi v gori nezadovoljstva in strupa. »Tega je kriva družbena ureditev.« Ne, tega smo krivi vsi, ne glede na to, ali nad ljudsko bedo stojimo z rokami v žepih ali z zastavo revolucije v roki.

Revni ljudje niso razred, ampak so deklasirani, zavrženi in neorganizirani; nikoli ne bodo na stopnicah prestola, kdorkoli že bi sedel na njem. Lačni ljudje ne želijo vladati, ampak jesti. Z gledišča rev-

ščine je vseeno, kdo vlada; vse je odvisno od tega, kako to občutimo mi, ljudje. Revščina ni institucija ali razred, ampak nesreča. Ko se hočem obrniti na koga, da bi neposredno pomagal ljudem, naletim na hladno doktrino razredne oblasti. Ne morem biti komunist, ker njihova etika ni etika pomoči. Zato ker zapoveduje rušenje družbene ureditve, ne pa družbene neureditve, t.j. revščine. Zato ker komunizem, če sploh name-rava pomagati revnim, to počne samo pod določenimi pogoji: najprej moramo vladati, potem pa (morda) pridete na vrsto vi. Ampak ta pogojna rešitev niti tekstualno ni zajamčena.

Revni ljudje niso masa. Tisoč delavcev lahko pomaga enemu delavcu v njegovi borbi za obstoj; tisoč revnih pa ne more pomagati enemu niti do koščka kruha. Reven, lačen, nemočen človek je preprosto osamljen. Njegovo bedno življenje je zgodovina zase, nezdržljiva z drugimi; je individualen primer, kajti to je nesreča, pa četudi je podobna drugim primerom. Kakor koli preobrnete človeško družbo: revni bodo vedno padli na dno in v najboljšem primeru se bo njihovo število še povečalo.

V meni ni niti kanček aristokrata, vendar ne verjamem v vrednost mase. Konec koncev — nihče menda ne govori resno, da bodo vladale mase; te so samo pripraven instrument za dosego določenih ciljev; so samo, bolj kot pripadniki drugih partij, politični material v mnogo bolj grobem in brezobzirnem smislu. Človeka pa je treba vkalupiti v določeno obliko, da postane trden material; dati mu je treba uniformo iz določenega blaga ali iz določenih idej; le da se uniforme iz idej navadno ne da sleči čez leto, dve. Globoko bi cenil komunizem, če bi prišel k delavcu in mu rekel: »Od tebe nekaj zahtevam, vendar ti ničesar ne obljubljam; zahtevam, da tudi pri meni ostaneš stvar, enota, material, kot si stvar in material v tovarni; poslušati in molčati moraš,

kot poslušas in molčiš v tovarni. Nekoč pa, ko se vse spremeni, boš ostal to, kar si sedaj; morda ti bo boljše ali slabše, ampak tega ti ne morem zagotoviti; svetovna ureditev zate ne bo milejša niti ljubeznejša, bo pa pravičnejša. Mislim, da bi večina delavcev o taki ponudbi dobro razmislila; vendar pa bi bila ponudba poštena in kdo ve, če ne bi bila zaradi visokih moralnih pobud celo privlačnejša kot vse dosedanje.

Hraniti revnega človeka z obljubami je ropati revnega. Morda bom lažje živel, če ni obljublajo gore zlata; vendar je v praksi, tako danes kot pred sto leti, boljši vrabec v roki kot golob na strehi vladne palače, in boljši ogenj v peči kot rdeči petelin na strehi palač, katerih je pri nas mnogo manj, kot bi mislil človek, ki mu namesto oči ponujajo razredno zavest; kajti razen manjših izjem smo po življenjskem standardu večinoma reven narod, kar navadno pozabimo ugotoviti.

Navadno se govori, da siromašen človek nima česa žrtvovati in izgubiti? nasprotno – kar koli se zgodi, revež izgubi največ, kajti tudi če izgubi samo nekaj, je to nekaj navadno – skorja suhega kruha; s skorjo kruha lačnega človeka pa se ne eksperimentira. Nobena revolucija se ni odigrala na grbi majhnega števila ljudi, ampak prav na grbi večine; naj bo vojna, naj bo devizna kriza, naj bo, kar hočete – vedno najtežje zadene revnega človeka; meje in dna bede preprosto ni. Tisto, kar je na svetu dotrajano, ni hiša bogataša, ampak hiša siromaka; pretresite svet in si pojditte pogledat, koga je zasulo.

Kaj naj torej storimo? Kar se mene tiče, se ne tolašim dosti z besedo »evolucija«; mislim, da je revščina edina stvar na svetu, ki ne evolucira, ampak kaotično raste. Vprašanje revščine se nikakor ne more odlagati do neke bodoče ureditve; če je revežem res treba pomagati, je treba začeti takoj, danes. Vprašanje je, če ima današnji svet za to dovolj moralne moči in sredstev. Komunistem trdi, da ne; to je torej stališče, v katerem se razhajamo. Ne trdim, da je v tej socialni Sodomi dovolj popolnoma pravičnih ljudi; a v vsakem od nas, prebivalcev Sodome, je nekaj pravičnosti in verjamem, da bi se z malo večjim naporom in dokazovanjem lahko sporazumeli za neko dostojno stopnjo pravične ureditve. Komunistem pa

trdi, da je to nemogoče; sumi na sploh v človeško vrednost večine ljudi. A o tej stvari ne bomo več razpravljali. Današnja družba se ni ravno pretrgala v izvajanju nekakšne zaščite nezaposlenih, ostarelih in bolnih; ne pravimo, da je to dovolj, vendar je pomembno tako zame kot za revne, da bi se prav toliko lahko naredilo danes, takoj, tukaj, brez čakanja na slavni trenutek, ko se bo razvila zastava revolucije. A verjeti, da je problem revščine problem današnje in ne šele neke bodoče ureditve, vsekakor pomeni ne biti komunist. Verjeti, da je nujnejši kos kruha in ogenj v peči danes kot pa revolucija čez dvajset let, dokazuje zelo nekomunističen temperament.

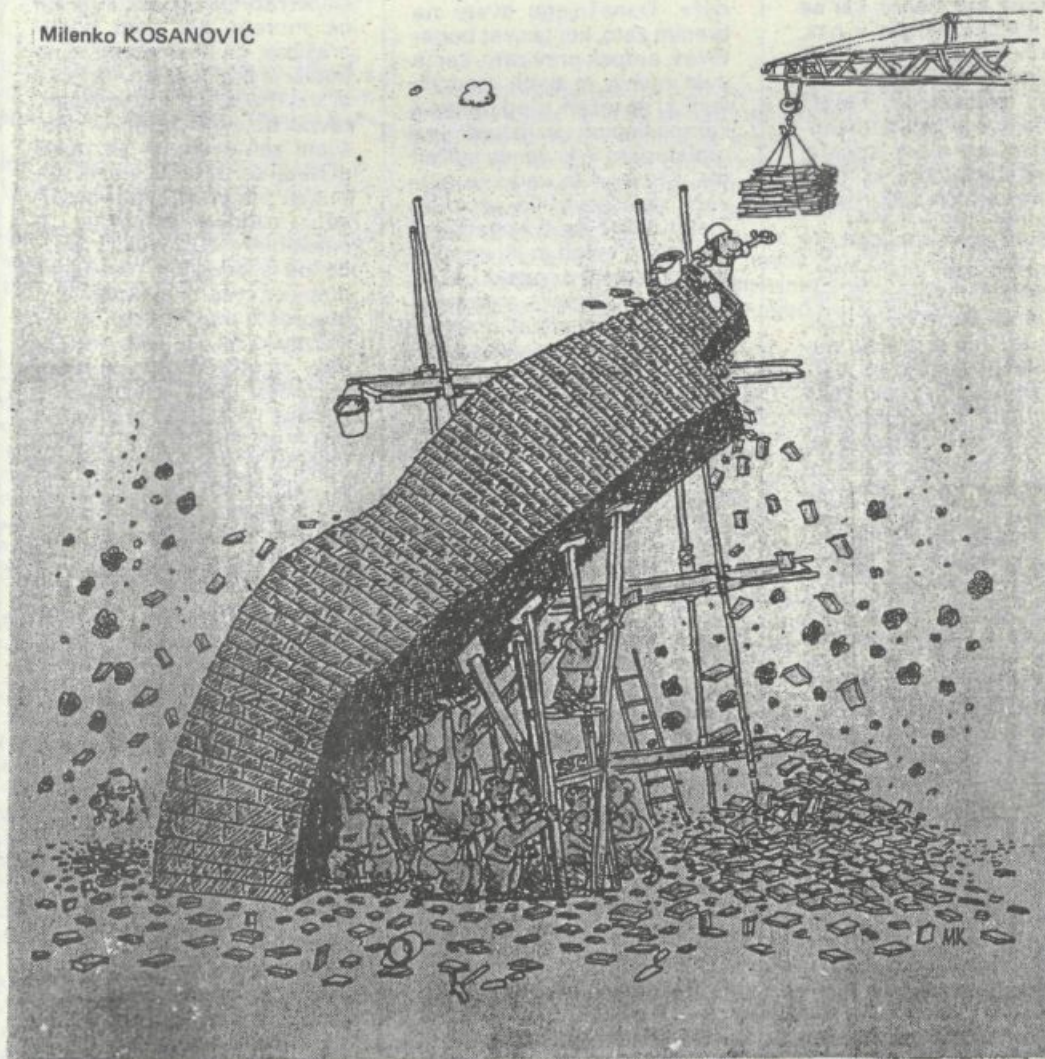
Najbolj čudna in ne prav človeška poteza komunizma je njegova posebna mračnost. Čim huje, tem bolje; če kolesar podre gluho stanko, je to dokaz gnilobe današnje ureditve; če delavec pomoli

prst v kolesje stroja, mu ga ni zmečkalo kolesje, ampak buržoazija in to s krvoželjnim užitkom. Srca vseh ljudi, ki iz kakršnih koli razlogov niso komunisti, so strašno okorela; v današnji delitvi ni ničesar dobrega; vse, kar obstaja, je slabo. J. Volker v neki baladi poje: »V globini tvojega srca, Bednik, vidim zavist.« To je težka beseda, zanimivo pa je, da je popolnoma nepravilna. V globini srca bednih ljudi boš prej našel čudno in prekrasno radost. Delavec za strojem poje veliko bolj veselo kakor tovarnar ali direktor tovarne; zidarji na gradbišču so veliko bolj veseli in šaljivi kot podjetnik ali lastnik hiše, če pa v hiši slišiš koga peti, je to gotovo služabnica, ki pomiva tla, ne pa njena gospodarica. T.i. proletarec je po naravi nagnjen k skoraj veselemu in otroškemu dojemu življenja; komunistični pesimizem in nejasna zavest sta mu umetelno servirana z kdove kakšnimi sredstvi. Ta uvoz obupne zamačenosti se imenuje »vzgajanje množic za re-

volucijo« ali »krepitev razredne zavesti«. Siromašnemu človeku, ki ima že tako malo, vzamejo še tisti konec preproste človeške radosti; to mu je prvi davek za bodoči lepši svet.

Klima komunizma je negotoljubna in nečloveška; med ledeno buržoazijo in revolucionarnim ognjem ni vmesne temperature; ničesar ni, čemur bi se proletarec smel predati nemoteno in z užitkom. Na svetu ne obstaja kosilo ali večerja – ali je plesniva skorja siromakov ali pa žetve bogatašev. Ljubezni ni več – ta je perverzija bogatašev ali pa proletarsko rojevanje otročajev. Buržuj vdihuje lastni smrad gnilobe, delavec pa bacile tuberkuloze: kot da je zmanjkalo zraka. Ne vem, če so časnikarji in pisatelji res prepričani, da je slika sveta tako nesmiselna, ali se zavajajo laži; vem le, da neizkušen in naiven človek, kakršen je proletarec, živi v strašnem, črnem svetu, ki resnično ni vreden drugega, kot da se ga

Milenko KOSANOVIĆ

zruši do temeljev. Ker pa je ta svet samo fikcija, bi bil že skrajni čas, da se to fikcijo uniči, pa čeprav z revolucijo; v tem primeru tudi sam z navdušenjem soglašam. Nesmiselno je, da bi v tej naši solzni dolini obstajalo toliko neizrekjive sreče, pretiranega stradanja, sorazmerno malo užitek in najmanj veselja; kar se mene tiče, sveta ne mislim opisovati v posebno rožnatih barvah, a kadar se soočim z nečloveško negacijo in tragičnostjo komunizma, bi iz ogorčenega protesta samo zakričal: to ni res, ni vse videti tako. Srečal sem zelo malo ljudi, ki si ne bi zaslužili vsaj malo zveličanja; zelo malo takih, katere bi Gospod moral obsuti z ognjem in žveplom. Na svetu je veliko več omejenosti kot resničnega zla; in vendar toliko simpatije in zupanja, privrženosti in dobre volje, da človeštva ni mogoče obsoditi popolnoma, na propad. Ne verjamem v popolnost današnjega ali bodočega človeka; svet se ne bo spremenil v raj niti z revolucijo niti z uničenjem človeškega rodu. Če pa bi mogli nekako zbrati vse dobro, kar se konec koncev nahaja v nas, grešnikih, verjamem, da bi na tem lahko zgradili veliko lepši svet od današnjega. Morda porečete, da je to sentimentalna filantropija; kaj hočete, spadamo med idiote, ki imajo radi človeka prav zato, ker je človek.

Zelo lahko je na primer reči, da je gozd črn; a nobeno drevo v gozdu ni črno, ker je navadno jelka ali smreka. Zelo lahko je reči, da je družba slaba; a poiščite ljudi, ki so slabi iz prepričanja. Poskušajte presojati svet brez brutalnega posploševanja; kmalu vam ne ostane niti za trohico principov. Osnova komunizma je mojstrsko, pravzaprav namerno nepoznavanje sveta. Nekoga, ki govori, da ne trpi Nemcev, bi rad napotil živeti mednje; čez mesec dni bi ga vprašal, če sovraži svojo gospodinjino Nemko, če bi rad zbrisal s sveta germanskega branjevca ali zadavil tevtonsko starko, ki prodaja cvetje. Najnemoralnejši dar človeškega duha je dar posploševanja; namesto, da bi nabiral izkušnje, té človek navadno nadomešča s posploševanjem. V komunističnih časopisih o svetu ne boste prebrali nič drugega, kot da je do kraja mizeren; za človeka, ki mu omejenost ni vrhunec spoznanja, je to zelo malo.

Zavist, neznanje, načelno nezaupanje – to je duševni

svet komunizma; zdravniška diagnoza bi se glasila: patološki negativizem. Če človek postane množica, je močno nagnjen k okužbi, medtem ko ta v privatnem življenju nima dosti moči. Ustavite se kdaj poleg berača na vogalu ulice; glejte, kdo od mimoidočih bo prvi iz žepa potegnil stotak; v sedmih primerih od desetih so to ljudje, ki se tudi sami otepajo z revščino; ostali trije so ženske. Iz tega dejstva bi komunist gotovo zaključil, da je buržoazija trdega srca; jaz iz tega sklepam nekaj lepšega: proletarec ima večinoma dobro srce in v svojem bistvu je naklonjen kreposti, ljubezni in požrtvovalnosti. Komunizem hoče s svojim razrednim sovraštvom iz takega človeka napraviti sodrgo; takega ponižanja si revni človek ne zasluži.

Današnja družba ne potrebuje sovraštv, ampak dobro voljo, slogo in dogovarjanje, potrebuje boljše moralno ozračje; mislim, da bi z malo več navadne ljubezni in prisrčnosti lahko ustvarili čudeže. Današnjega sveta ne branim zato, ker je svet bogatašev, ampak prav zato, ker je svet revnih in tistih srednjih ljudi, ki so vrženi med mlinske kamne kapitala in razrednega proletariata in ki danes bolj ali manj hranijo in varujejo največji del človeških vrednot. Tistih deset tisoč bogatih ne poznam v celoti in jih ne maram presojati: o razredu, ki se imenuje buržoazija, sem pisal tako, da so mi očitali umazan pesimizem. To navajam zato, da bi do neke mere imel večjo pravico braniti tiste, za katerih napake in zmote nisem slep. Tega razreda proletariata ne more zamenjati, lahko pa vstopi vanj. Ne obstaja proletarska kultura ali aristokratska kultura ali verska kultura; tisto, čemur pravimo kulturne pridobitve, počiva na srednjem in t.i. inteligentskem razredu. Če bi proletariata zahteval svoj delež v tej tradiciji in rekel: dobro, prevzel bom današnji svet in mu vladal, ohranil bom vse dobrine, ki obstajajo v njem – bi morda eksperiment celo odobrili; če pa se komunizem vsiljuje naprej s tem, da zavrača kot nepotrebno vse tisto, kar se imenuje buržoazna kultura, potem z bogom; človek, ki se vsaj malo zaveda odgovornosti, takoj začne razmišljati, kaj bi bilo na ta način uničeno.

Dejal sem že, da resnična revščina ni institucija, ampak

nesreča. Lahko spremenite družbeno ureditev, nikoli pa ne boste mogli preprečiti, da človeka zadane nesreča: da bi bil bolan, lačen in prezebel, da bi bil potreben pomoči. Stori kar hočeš, človeku nesreče ne prinaša socialna, ampak moralna ureditev. Jezik komunistov je zelo trd, ne govori o vrlinah sočustvovanja, ustrežljivosti, pomoči in človeške solidarnosti; zavestno trdim, da ni sentimentalni. In najbolj me teži prav to, da ni sentimentalni, kajti – jaz sem sentimentalni kot katera koli služkinja, kot vsak norec, kot vsak spodoben človek; samo razbojnik in demagog nista sentimentalna. Brez sentimentalnih razlogov bližnjemu ne bom ponudil niti kozarca vode; razlogi razuma me ne pripravijo niti do tega, da pobrem človeka, ki mu je spordrsnilo.

Pojavi pa se tudi vprašanje nasilja. Pri besedi »nasilje« se ne preplašim kot stara devica; priznam, da bi včasih rade volje pretepel človeka, ki navaja slabe razloge ali laži; a ga žal ne morem, ker sem bodisi prešibak, da bi se boril z njim, bodisi je prešibak on, da bi se branil. Torej, kot vidite, nisem ravno bojevnik; a če bi meščani zahtevali, da se obesi proletarce, bi takoj stekel pomagat tistim, ki bi jim pretili; kdor zahteva streljanje in obešanje, ruši človeško družbo ne s socialno revolucijo, ampak z rušenjem naravne in preproste pravičnosti.

Pravijo mi, da sem »relativist« zaradi posebne in menda precej težke intelektualne napake: vse hočem pravilno razumeti. Tavam med raznimi vedami in literaturami tja do črnskih pripovedk in z mistično radostjo razglašam, da se človek z nekaj strpnosti in iskrenosti vendarle lahko sporazume z vsemi ljudmi ne glede na njihovo polt ali vero. Obstaja neka skupna človeška logika in vsota vseh človeških vrlin: take so na primer ljubezen, humor, apetit, optimizem in mnoge druge stvari, brez katerih se ne da živeti. In zato me ob tem prevzema bes, da se prav nikakor ne morem sporazumeti s komunizmom. Razumem njegove ideale, njegove metode pa mi ne gredo v glavo. Včasih se mi zdi, kot da komunizem govori v tujem jeziku in kot da se njegov način mišljenja pokorava drugim zakonom. Če en narod verjame, da bi se morali vsi ljudje medsebojno sporazumeti, drug pa, da bi se mo-

rali med seboj pojedti, je ta definicija vsekakor zelo slikovita, ne pa tudi načelna; če pa komunizem verjame, da obešanje in streljanje ljudi v določenih okoliščinah ni pomembnejše od ubijanja ščurkov, potem je to nekaj, česar ne morem razumeti niti v lastnem materinem jeziku; imam strašen občutek kaosa in resnično me je strah, da se tako ne moremo nikoli sporazumeti.

Verjamem, da vse do danes obstaja pet, šest moralnih in intelektualnih znakov, po katerih lahko človek spozna človeka. Metoda komunizma pa je široko zastavljen poskus za mednarodni nesporezum: poskus, da se človeštvo razbije na koščke, ki ne spadajo eden k drugemu in si med seboj nimajo kaj povedati. Kar je dobro na eni strani, ne more in ne sme biti dobro na drugi; kot da niso ljudje tako tu kot tam fiziološko in moralno enaki. Pošljite mi najortodoksnejšega komunisto in (če me ne ubije na mestu) prepričan sem, da se bom z njim osebno strinjal o neštehtih stvareh, dokler se te seveda ne tičejo komunizma. Če govorite z njim o funkciji vranice, bo rekel, da je to buržujska znanost; prav tako obstaja buržujska poezija, buržujska romantika, buržujski humanizem, itd. Moč prepričanja, na katero pri komunistu naletite pri vsaki malenkosti, se zdi nadčloveška: ne zato, ker bi bilo to prepričanje tako, da človeka privzdigne, ampak zato, ker sploh ne sprejema drugega. Morda pa to ni več sila prepričanja, ampak nekakšen ritualni predpis ali navsezadnje obrt.

Tisto, česar mi je posebno žal, so proletarci; ti so tako prav odtrgani od ostalega razumnega sveta in tega jim ne nadomešča nič drugega kot varljivo upanje v krasote revolucije. Komunizem postavlja kordon med nas in svet; to pa ste vi, komunisti intelektualci, ki stojite s pisanimi ščiti med tem in vsem tistim, kar je pripravljeno zanje kot delež v novi ureditvi.

Lažje mi je, da sem povedal vsaj toliko, čeprav to ni vse; počutim se, kot bi se izpovedal. Moj spor s komunizmom ni spor načel, ampak spor vesti. Če pa bi se moral prepričati z vestmi in ne s principi, bi se verjetno ne bilo nemogoče sporazumeti; in to bi bilo že veliko.

SOCIALISTIČNI ZVEZI DELAVNEGA LJUDSTVA

Z odzivom na poziv jugoslovanski javnosti s strani Branka Horvata, Petra Jamberka, Matevža Krivica, Siniše Maričića, Vladimira Milčina, Žarka Puhovskega in Zorana Vidakovića, se pridružujemo predlogu, da SZDL vrne načrt ustavnih amandmajev ustavni komisiji z nalogo, da ga bistveno razširi z že formuliranimi zahtevami demokratične javnosti. Ta predlog dopolnjujemo z razlogi za ukinitve partijskega monopola kot ključnega problema ustavnega sistema.

I

Izhajamo iz tega, da je bila osnovna naloga vsake ustave vedno normiranje oziroma omejevanje izvrševanja politične oblasti. Sodimo, da je to omejevanje mogoče samo na en način: z nedvoumnim in trdnim definiranjem osnovnih pravic državljanov, katerih pravice bi bile omejene samo z enakimi pravicami drugih. To je jedro vsake ustave. Šele ko državljan take pravice ima, je moč vzpostaviti kontrolo oblasti in politično odgovornost. Šele tedaj, ko se na ta način odredijo pravice posameznika proti državi in pravice do države do posameznika, je mogoče vzpostaviti pravno oblast, oziroma samo tako je mogoče doseči neodvisno gospodarstvo, kulturo, znanost in umetnost, sindikate, javno izražanje narodov in državljanov. Samo tako se torej lahko doseže vse tisto, za kar se danes v besedah vsi složno zavzemajo.

Naša današnja – kot do sedaj tudi nobena povojna ustava – ne izpolnjuje te osnovne funkcije.

Da bi izpolnjevala to funkcijo, bi ustava morala:

1) omogočati vsakemu človeku, da sledi svojim lastnim ciljem v skladu s svojim mišljenjem in svojo vestjo, pri čemer bi bile pravice in svoboščine državljanov omejene samo z istimi pravicami in svoboščinami drugih;

2) priznati državljanom popolno enakost pred zakonom, vključno z enakimi pravicami do združevanja, seveda tudi združevanja v političnih strankah;

3) priznati vsem državljanom pravico, da jih v predstavnih telesih politično zastopajo njihovi legitimni zastopniki, ki naj pred njimi odgovarjajo za rezultate svojega dela.

II

V obstoječi Ustavi SFRJ ni normiran odnos med državljanji in oblastjo. Osnovne pravice so našteje samo deklarativno: njihovo spoštovanje je v praksi pogojeno z določenimi interesi. Ti interesi so formulirani tako splošno, da so podvrženi različnim razlagam. Za te razlage ni poklicana državna oblast, ampak neka politična organizacija (ZKJ). Članov te organizacije ne izbirajo in ne menjajo državljanji, le-ta tudi ni pred njimi odgovorna za svoje rezultate, niti ni delo te organizacije zavezano javnosti dela.

Zato sodimo, da je treba sprožiti javno diskusijo o obstoječi konceptiji ustave, po kateri je:

1) vse družbeno in politično življenje in vsi odnosi v službi kolektivnih ciljev »uresničevanja načel komunizma« – Osnovna načela, IX);

2) ena politična organizacija (ZKJ) pooblaščen za brezprizivno ocenjevanje, kaj vodi k tem ciljem in kaj ne (s tem da odloča, kaj so »interesi delavskega razreda« in celo, kaj so »interesi socialistične družbe« in »interesi vsakega naroda«, Osnovna načela, VIII, I);

3) pri tem sama organizacija nima definiranega pravnega položaja in ni podvržena nobeni obliki institucionalne kontrole, in ni nikomur odgovorna za morebitne napačne ocene (glede na to, da je ZKJ »osnovni nosilec politične aktivnosti« v »pogojih socialistične demokracije«, da je ta demokracija v »pogojih socialistične demokracije«, da je ta demokracija »posebna oblika diktature proletariata«, v čigar imenu in na čigar račun ZKJ politično nastopa, spet glede na to, da »težnje in interese« proletariata po Ustavi »razlaga in zastopa« ZKJ in to po »zakonitostih zgodovinskega razvoja«), Osnovna načela, IV, VIII);

4) državljanji so postavljeni v neenak položaj pred zakonom, če po oceni ZKJ škodijo tako razlaganim »interesom«, in tudi z ustavo

niso zaščiteni pred negativno diskriminacijo, če je njihovo politično prepričanje ocenjeno kot »škodljivo« (čl. 154 Ustava SFRJ).

III

Taka ustavno-pravna ureditev položaja ZKJ v političnem sistemu (pravzaprav nad političnim sistemom), mora nujno imeti naslednje posledice:

1) Vzpostavljane nekega političnega subjekta, v čigar rokah je združena vsa politična moč in državna oblast in ki kot tak ni odgovoren pred državljanji, ampak pred Zgodovino;

2) Vzpostavljane nekega voditeljskega sloja, neodvisnega od družbe, s posebnim interesom, da ohrani svoj monopolni položaj; ta sloj bo po običajni psihološki nujnosti skušal vsiliti svoje posebne interese (kot vsaka politična stranka) vsej skupnosti kot splošne;

3) Oddaljenost Cilja, s katerim se opravičuje vsa ta sredstva, dovoljuje, da se na ta način vzpostavljena »začasna« odstavitev suverenosti narodov in pravne države neprestano podaljšuje glede na to, da je vsako trenutno stanje samo »prehodna etapa« na poti k daljnemu Cilju, kateremu se, kot trdijo, vse bolj in bolj približujemo.

4) Vprašanje kakršne koli odgovornosti se tu sploh ne more postaviti, ker sta tako Cilj kot mandat – zgodovinska, prekašata sodobnike in jemljeta pravne pravice bodoči generaciji, in je tako tudi odgovornost »zgodovinska«.

IV

Medtem pa je takšna državno-pravna ureditev privedla državo in družbo v položaj, ki se danes tudi uradno opisuje kot »stanje globoke ekonomske in politične krize«.

Sodimo, da sploh ne gre za krizo, ampak za skrajni stadij opisane političnega sistema. Danes se vsi bolj ali manj strinjajo, da je to, kar danes imenujemo z besedo kriza in kar je nenadoma privrelo pred oči javnosti, sad dolgoletnih, pogosto zavestno prikrivanih procesov, ki izvirajo iz samega političnega sistema, kakršen je določen z ustavo. Od tod tudi veliko zanimanje jugoslovanske javnosti za teme povojne jugoslovanske zgodovine (»kako se je vse začelo«).

Mislimo, da je mogoče natančno pokazati, da iz opisane ustavnega položaja ZKJ bolj ali manj neposredno izhajajo vsaj naslednje težave, s katerimi se danes sooča jugoslovanska družba: nezadovoljiv volitveni sistem, blokada gospodarskega in pravnega sistema, neučinkovitost vseh instrumentov kontrole, notranja in zunanja prezadolženost, nazadovanje kmetijstva, ekonomska in politična emigracija, nezaposlenost, inflacija, propadle investicije, t.i. »koristne malverzacije« in gospodarski kriminal, nepotizem, kadrovski monopol, vpliv neformalnih skupin, gospodarska in politična dezintegracija federacije, tehnološko zaostajanje, padec standarda, politična apatija državljanov, demagogija družbenega miru, ki je našla svoj zakonit izraz v pojmu »vznemirjanje javnosti«, pretvarjanje vseh oblik organiziranja v transmisijo oblasti, preventivna cenzura in prepričanja, odvisno sodstvo, diskriminacija pri zaposlovanju in izvrševanju poklica, diskriminacija vernikov, ogrožanje svobode umetniške in znanstvene ustvarjalnosti, ideologizacija izobraževanja in vzgojnega procesa, zanemarjanje kulturne dediščine, izoliranost od naravnega kulturnega in ekonomskega, pa tudi političnega evropskega okolja zaradi »ideološke nezdružljivosti«.

V

Pravice in svoboščine državljanov so odstranjene, da bi se uresničili revolucionarni cilji družbene pravičnosti, ekonomske emancipacije delavskega razreda, enakih pravic jugoslovanskih narodov, popolne demokracije in osvoboditve človeka. Glede na to, da je današnji položaj v jugoslovanski družbi tak, kot smo ga opisali, se zdi, da uporabljena sredstva niso opravičljiva. Politične in državljanske pravice so odstavljene desetletja, zastavljeni revolucionarni cilji pa niso nič bližje, če niso še dlje.

Prihajajo nove generacije, ki imajo pravico odločati o svoji usodi in na katere se ne da prenašati obveznosti, katere so morda prevzemali njihovi očetje in dedje.

Strah, da bi svoboda političnega združevanja vodila v ustvarjanje nacionalnih strank, ni smisel, ker se je tudi ZKJ »federalizirala«, in to na osnovi monopola.

Če so jugoslovanski narodi mladoletni in če naj bi dobljeno svobodo »zlorabili«, potem jim v nobenem primeru ni rešitve.

Opravičevanje monopola z »vojno zmago« skoraj pol stoletja po koncu vojne ravno tako ni več primerno.

Ne vidimo nobenega dobrega razloga, da bi se jugoslovanskim državljanom še naprej onemogočalo razvijanje njihovih obstoječih človeških in ustvarjalnih potencialov in uporabljanje teh za boljše, razumnejše, bolj humano in bolj civilizirano urejanje življenja vsakega posameznika in vseh nas skupaj. Delitev na »akterje zgodovine« in tiste druge, ki so »vvedeni«, je izgubila vsak smisel.

VI

V položaju, ko so vsa omenjena stališča pravzaprav že zdavnaj prodrla v javnost (pri čemer se samo Partija olepšano imenuje »politični faktor«, »center moči«, »politika«, »politokracija«, »vodstvo« itd.), Zveza komunistov Jugoslavije državljanom kot izhod nudi naslednje: lastno obnovo in preporod, nadaljnjo demokratizacijo družbe skozi demokratizacijo Partije, odcepitev Partije od države, zamenjave osebja v vodstvih, nevmešavanje v ekonomijo itd.

Z drugimi besedami, v trenutku ko je družba prodrla v politiko zaradi težkega splošnega položaja in začela zahtevati reforme, je Partija, vsaj deklarativno, posvojila večino teh zahtev z izjemo osnovne – naj se odreče svojega ustavno-pravnega monopolnega položaja, brez katere pa ni mogoča nikakršna reforma.

To je sprevidela tudi partija in ponudila spremembo same svoje biti. Notranje bi se transformirala, vendar bi ostala subjekt izvajanja vseh reform, t.j. ohranila bi svoj sedanjí monopolni položaj.

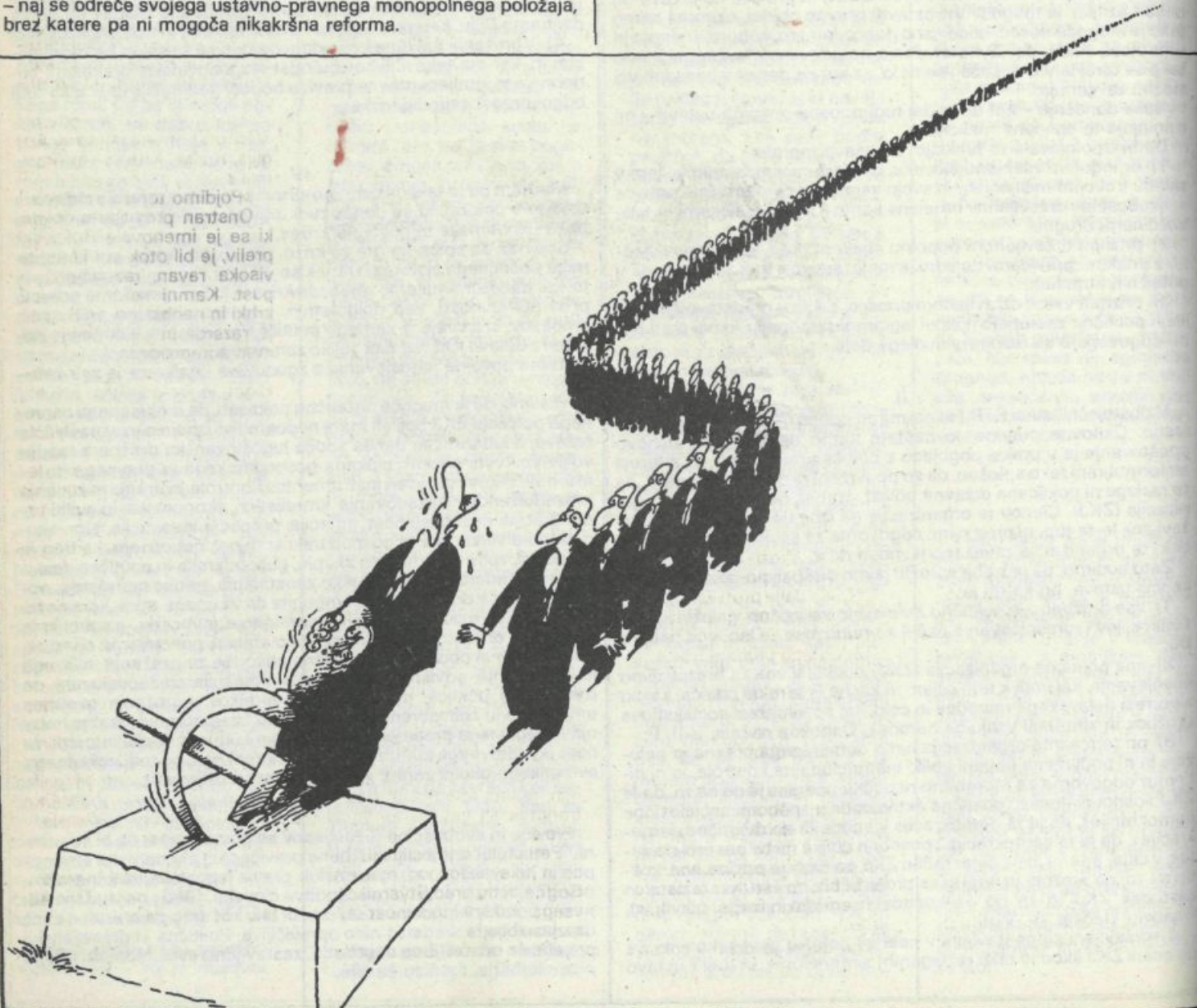
Notranji odnosi v Partiji, njena notranja obnova, čeprav vsekakor zaželena, pa ne morejo biti več edina karta, ki bo odločala o usodi vseh Jugoslovancev, kajti za to usodo zdaj gre.

Obnova Partije je notranja stvar Partije.

V ponujeno »obnovo« je težko verjeti, ker se Partija stalno obnavlja (proces »demokratizacije« Partije traja že pol stoletja), na ta proces ne moremo čakati (ker so zaloge izčrpane, položaj pa se slabša), niti državljaní ne morejo vplivati na ta preporod. Tudi če bi se tak preporod zgodil, ne bi dajal nikakršnega institucionalnega zagotovila, da v bodočnosti ti procesi v Partiji ne zamenjajo smeri.

Izhod se lahko išče edino v spremembi ustavno-pravnega položaja človeka oziroma v opustitvi položaja ZKJ, ki ji daje apriorno politično vodstvo. ZKJ si vsekakor lahko lasti pravico do vodstva vseh tistih, ki s svojo svobodno voljo sprejmejo njene konkretne cilje in sredstva za njihovo uresničevanje, in to v enakopravnem tekmovanju z vsemi drugimi političnimi subjekti (politične stranke, sindikati, gibanja, SZDL ipd.).

To ukazuje že navadna politična modrost, ki svetuje, naj se odgovornost v današnjem položaju razdeli na vse državljane; če zaradi ničesar drugega že zato, da se izogne eksplozivnim situacijam, ki jih prinaša politični monopol in ki imajo lahko grde in tragične posledice za nas vse.

Demon Knight

NAJ TE PRAH POVELIČUJE?

Napočil je dan obračuna. Strašni, ukazovalni zvoki trobent so parali nebo. Vseposod so se ječe vzdigovale suhe skale in zdrobljene padale nazaj v prah. Potem se je razklato nebo in v slepečem siju se je prikazal prestol iz belega ognja, sredi goreče zelene mavrice.

Na vse strani so sevali bliski, izginjajoč proti horizontu. Okrog prestola je lebdelo sedem mogočnih postav v belem, opasnih z zlatimi trakovi; vsak od njih je držal v svoji ogromni roki stekleničko, iz katere so se dim in hlapi dvigovali proti nebu.

Iz bleščečega sija prestola se je zaslišal glas: »Pojdite svojo pot in zlijte stekleničke božje jeze na zemljo.«

In prvi angel je šinil navzdol in izpraznil stekleničko v reko teme, ki se je kadila po goli zemlji. In bila je tišina.

Drugi angel je poletel navzdol proti zemlji. Begal je sem ter tja, ne da bi izpraznil stekleničko. Naposled se je obrnil k prestolu, rekoč: »Gospod, moja bi moral zliti v morje. Toda, kje je morje?«

In spet je bila tišina. Kajti suho, prašno skalovje zemlje se je brez konca razprostiralo pod nebom; in kjer so bili nekdanj oceani, so bile zdaj le razbrazdane votline v skali, suhe in prazne kot vse drugo.

Tretji angel je zaklical: »Gospod, moja je za reke in izvire.«

Potem se je oglasil četrti angel: »Gospod, naj jaz izpraznim svojo.« In zlil je svojo stekleničko na sonce; in sonce je v trenutku zažarelo v strašnem siju. Letal je sem ter tja in pustil, da je svetloba padla na zemljo. Čez nekaj časa je odnehal in se obrnil nazaj k prestolu. In spet je bila tišina.

Potem se je s prestola zaslišal glas: »Naj se zgodi.«

Pod širno kupolo neba ni letela nobena ptica. Nobeno bitje ni hodilo ali se plazilo po obličju zemlje, ni bilo drevesa, niti bilke trave.

Glas je rekel: »To je napovedani dan. Pojdimo dol.«

In Bog je hodil po zemlji kot nekoč. Njegova oblika je bila

kot gibajoči se steber dima. Za njim se je mrmraje gnetlo sedem belih angelov s svojimi stekleničkami. Pod rumeno sivim nebom so bili sami.

»Tisti, ki so mrtvi, so ušli naši jezi,« je rekel Bog. »Vendar sodbi ne bodo ušli.« Suha dolina, v kateri so stali, je bila Rajski vrt, kjer je bil prvemu moškemu in prvi ženski dan sadež, katerega ne bi smela pojedsti. Proti vzhodu je ležala

odprto ogromno knjigo. Čakal je v tišini, naposled pa zaprl knjigo, in na njegovem obrazu se je začrtal strah. Knjiga mu je izginila iz rok.

Drugi angeli so skupaj mrmrali in vzdihovali. Eden od njih je rekel: »Gospod, strašen je glas tišine, ko bi nam ušesa moralo polniti tarnanje in jok.«

In Bog je rekel: »To je napovedani trenutek. Ampak dan v

je zagrmel proti mračnemu horizontu. »Ko bo čas za to, bom storil, da bodo kamni pričali. Pridite, pojdimo dalje.«

Šli so čez suhe gore in skozi prazne kanjone morja. In Bog je rekel: »Mihael, tebi je bilo naloženo, da čuvaš te ljudi. Kako so živeli zadnje dni?«

Ustavili so se blizu razpokanega stožca Vezuva, ki je v tisočletjih božje nepazljivosti dvakrat izbruhnil in pokopal tisoče živih ljudi.

Drugi angel je odvrnil: »Gospod, ko sem jih poslednjič videl, so pripravljali veliko vojno.«

»Njihovi grehi so bili nezaslišani,« je rekel Bog. »Kateri so bili tisti narodi, -ki so pripravljali vojno?«

Drugi angel je odvrnil: »Gospod, imenovali so se Anglija, Rusija, Kitajska in Amerika.«

»Pojdimo torej v Anglijo.« Onstran presušene doline, ki se je imenovala Rokavski preliv, je bil otok kot kamnita visoka ravan, razpadajoč in pust. Kamni so bili povsod krhki in neobstojni. In Bog se je razsrdil in velel: »Naj kamen spregovori!«

Sive skale so bruhnile navzgor in se zdrobile v prah, odkrivajoč votline in predore, kot pri praznem mrvljišču. Na nekaterih mestih se je bleščala svetla kovina, ki je ležala v ljubkih, a naključnih vzorcih, kot da se je kovina topila in tekla kot voda.

Angeli so mrmrali, a Bog je velel: »Počakajte. To ni vse.«

Spet je ukazal: »Spregovori!« In skale so se ponovno dvignile in razkrile sobo, ki je ležala še globlje. V tišini so Bog in angeli stali v krogu okoli jame in sklonili so se, da bi videli, kaj se lesketa v njej.

V steno te najgloblje sobe je nekdo vklesal vrsto črk. In ko je bil stroj v tej sobi uničen, je razbeljena kovina brizgnila na vse strani in zapolnila črke v steni, da so se lesketale v temi kot srebro.

In Bog je prebral besede. »MI SMO BILI TUKAJ. KJE SI BIL TI?«

Prevedel Mitja Zupančič

soteska, skozi katero je bil nesrečni par pregnan v divjino. Malo dalje proti zahodu so videli nazobčan greben gore Ararat, kjer je po očiščevalnem potopu pristala Noetova barka.

In Bog je rekel z mogočnim glasom: »Naj se odpre knjiga življenja: in mrtvi naj vstanejo iz svojih grobov in iz globin morja.«

Njegov glas je odmeval pod turobnim nebom. In spet so se suhe skale dvignile in padle nazaj; a mrtvi se niso pojavili. Le prah je poplesaval, kot da bi bilo to vse, kar je ostalo od zemeljskih milijard živih in mrtvih.

Prvi angel je držal v rokah

nebesih je tisoč let na zemlji. Gabriel, povej mi: koliko dni je minilo od tistega Dneva, po človekovem računanju časa?«

Prvi angel je odprl knjigo in rekel: »Gospod, po človekovem štetju časa je od tistega dneva minil en dan.«

Med angeli se je zaslišalo osuplo mrmranje.

In Bog se je obrnil stran od njih, rekoč: »Samo en dan – trenutek. In vendar ne vstanejo.«

Peti angel si je oslinil ustnice in rekel: »Gospod, mar nisi Bog? Naj bo pred Stvarnikom vsega kakšna skrivnost nerazjasnjena?«

»Mir!« je rekel Bog in grom

Manca Košir: PRIJATELJSTVO: BITI, PUSTITI, LJUBITI

»Prijatelj je vaše polje, ki ga posejete z ljubeznijo in požanjete s hvaležnostjo.

Vaša miza je in vaš dom.

Kajti lačni prihajate k njemu in iščete ga zaradi miru.«

Kahlil Gibran

Naš svet je prostor porušenega ravnotežja. Zemlja je utrujena, gozdovi umirajo, vode so umazane, zrak zastrupljen. Večina človeštva je lačna, manjšina kar naprej na shujševalni dieti. Eko-sistem je prizadet do te mere, da se postavlja vprašanje preživetja planeta Zemlje in z njim človeške vrste.

Naš čas je čas volje do moči. Vladati, obvladati, nadzorovati, podrediti. Za to se kar naprej borimo; bijemo politične, verske, gospodarske boje, borimo se celo za mir (kakšen paradoks!). Živimo na bojišču, v permanentni vojni. Ne le na družbeni, temveč tudi na osebni ravni. Borimo se, da bi imeli (še) več. Da bi zmagali na delavnem mestu, v politični stranki, pod rjuhami. Da bi vzgojili ubogljive otroke in pomehkužili hišnega psa.

Nesvoboda je zrak, ki ga dihamo, tekmovanje in sovraštvo hrana, ki jo uživamo. Produkt – vsesplošna kriza.

Po kitajsko se reče krizi WEI – JI. Dve besedi sporočata, da vsaka kriza pomeni dvoje: NEVARNOST + MOŽNOST. Na nas je, da izbiramo in odločimo. Nevarnost je poglabljanje in utrjevanje tistega, kar nas je v krizo pripeljalo, možnost pa pomenijo dejanja in procesi, ki nas lahko iz krize izvlečejo. Zato se zrel človek za probleme in krize zahvaljuje, ne pa jadikuje. Z njimi je dobil možnost; da spozna slabosti, ki so ga privedle do težav, da se jih nauči premagovati, da zori in sčasoma dozori. V notranje svobodnega človeka, ki je odložil vsa orožja, zapustil vse igre in odšel z vseh bojišč.¹

Na tej točki se danes nahaja naša industrijska civilizacija in vsak posameznik. To pomeni; lahko utrjujemo oblastniško patriarhalno paradigmo, mehanicistični in redukcionalistični pogled na svet, karteziansko razumevanje prirode; še naprej razvijamo osvajalno tehnologijo, postavljamo nove in nove jedrske elektrarne, z genetskim inženiringom spreminjamo podobo vseh živih bitij; pobijamo vladarje in (velikokrat tudi izmišljene) sovražnike zato, da bi sami prevzeli oblast, pretepamo svoje otroke, ker smo bili sami tepeni, lažemo, ker so nam drugi lagali... In se gremo to znano igro, ki smo si jo sami izmislili, zdaj pa ji že tako verjamemo, kot da je naravni zakon. Ali pa: gradimo novo paradigmo, v kateri ne bo oblastniških odnosov, temveč bodo sodelovalni, sinergični, mehanicistični pogled na svet zamenjamo s holističnim in ekološkim, razvoj tehnologije omejimo z mejami etike, ustavimo gradnjo jedrskih elektrarn; namesto kopičenja znanja začnemo učiti

modrosti. Ne razvijamo le racionalne, analitično-linearne leve možganske hemisfere, pač pa spodbujamo doslej premalo delujočo ali celo zamrlo desno, intuitivno, sintetično-hkratno poloblo možgan. In namesto sovraštva začnemo živeti prijateljstvo.

Kaj je prijateljstvo, ta stara vez med ljudmi in prastari odnos do vsega živega, do prirode? Ta, po mojem mnenju temeljna MOŽNOST, ki nam je na razpolago za preraščanje krize in vzpostavitev nove paradigme?

Prijateljstvo je pustiti biti in ljubiti. Ker je to, kar je, se pravi ljubezen, je najpomembnejši človekov odnos in njegova temeljna energija. Brez ljubezni je človek živ mrlič, brez prijateljstva izoliran posameznik.

Ljubezen ima mnogo oblik, zato je prijateljstva več vrst. A nas ne zanimajo manifestacije, temveč tisti **nujni pogoji**, ki jih moramo uresničevati, da bi se nam sploh lahko zgodil ta čudež (ljubezen je čudež zato, ker je nikoli ne moremo popolnoma spoznati z umom, kajti ljubezni se ne da zapopasti). In z njim **rešitev**. Te nam ne more prinesiti ne bog, ne politika. Rešitev ni stvar ideologij (saj smo vsi v istem zosu, ne glede na politični režim in (ne)versko prepričanje), temveč stvar ljudi. Kot pravi Krishna-murti: »Rešitev je očitno v ustvarjalcu problema, v ustvarjalcu težave, sovraštva in neizmerne nerazumevanja, ki obstaja med ljudmi. Ustvarjalec težave in problema je posameznik, ti in jaz, ne pa svet, kot mislimo. Svet je tvoj odnos do drugega. Svet ni nekaj ločenega od tebe in mene; svet, skupnost, je odnos, ki ga mi utemeljujemo ali hočemo utemeljiti med seboj.«² Ne gre zanikati pomena političnega in gospodarskega sistema, demokracije in državljanskih svobod (čemur bi lahko rekli pogoji za zunanjo, tudi pomembno svobodo), a prav zato, ker se danes ta pomen preveč poudarja ali celo izključno favorizira pri iskanju izhoda iz krize, velja prinesiti poudarek na drugo, doslej praviloma nevidno plat medalje – na posameznika in pogoje za notranjo osvoboditev.

Če je »svet tvoj odnos do drugega«, pri čemer drugi ni le sočlovek, temveč so drugi vsa živa bitja, zemlja in vesolje, pač vse, s komer in s čimer je človek v odnosih, se moramo to drugo najprej naučiti **razumeti in dopustiti**. Da bi koga ali kaj razumeli, se ga moramo najprej naučiti slišati. Koliko žena sliši svoje moške in koliko mož svoje žene? Koliko staršev je sposobno slišati svoje otroke? Pa koliko učiteljev svoje učence? Koliko politikov svoje ljudstvo? Koliko sosedov se sliši med seboj in koliko delovnih tovarišev? Se sploh znamo slišati, se sploh poslušamo?

Kljub temu, da se kar naprej pogovarjamo in izmenjujemo svoja stališča, ne živimo **dialoškega** življenja, temveč imamo praviloma opravka z monološkimi ljudmi.

A-ja ne zanima, kaj pravi njegov sogovornik B in obratno. A-ju gre za to, da pove svoje, B pa pokaže, kaj vse ve in zna, B-ju pa gre za isto. Ko pove A, kar se je namenil, in ko pove svoje B, je pogovor končan. Rezultat v odnosu med A-jem in B-jem ostaja praviloma tak, kot je bil pred opravljenim pogovorom. A in B in večina ljudi ostaja znoraj sebe, tudi enega okna ni pripravljena odpreti pogledu v svoj privatni egoistični jaz. Kajti »dialoško življenje ni tisto, ki ima v njem človek veliko opraviti z ljudmi, ampak tisto, v katerem človek z ljudmi, s katerimi ima opraviti, zares pride v stik. Da živi monološko, ne bomo rekli samotarju, marveč tistemu, ki ni sposoben družbe, v kateri se giblje, bistveno uresničiti«, pravi Buber.³

Monološki človek je potemtakem tisti, ki ne zna ali noče oken in vrat hiše svoje biti odpreti drugemu, ki se ne zna vživeti v drugega in prebivati pri njem, saj iz sebe ne more, zato se z drugim ni pripravljen srečati in z njim nima stika. V takem odnosu pa ga tudi slišati ne more.

Sliši lahko samo **odprt** človek. To je tak, ki ni ograjen z ograjo predsodkov (političnih, verskih, rasnih, nacionalnih in vseh drugih), ki ni v nobenem namenu in ne podlega nikakršni vnaprejšnosti. Ki je zdaj in tukaj, ne na begu ali v boju, temveč ustavljen v trenutku odnosa s ti-jem, ki ga zato lahko odprto in polno doživlja. Človek prav s takim odprtjem in na drugega orientiranim odnosom kaže, da je v **ljubezni**. Saj, kot premišluje Gasset,⁴ »die Liebe ist vielleicht der höchste Versuch, den die Natur macht, um das Individuum aus sich heraus und zu dem anderen hinzuführen. Im Wunsch suche ich, den Gegenstand zu mir zu ziehen, in der Liebe werde ich zu ihm hingezogen.«

Odprt človek, človek v ljubezni, je zmožen tija dojeti in sprejeti takšnega, kakršen ti je. V vsej njegovi različnosti in drugačnosti od jaza, v njegovi enkratni individualnosti. Se pravi, da v tiju ne vidimo svojih predstav, kakšen naj bi ti bil oziroma svoje projekcije tija (kar počnejo zaljubljeni in premnogi starši do svojih otrok), temveč vzamemo ti takšnega, kakršen ta v resnici je. Ker ga jemljemo v njegovi realnosti in konkretnosti, smo lahko z njim v **transparentnih** odnosih. Ni nam treba igrati, se pretvarjati in sprenevedati, pač pa z njim smo, kar smo, saj je tudi on z nami to, kar je. Nasvet pisatelja Maxa Frischa: »Najbolje se prekrijete z resnico: te vam ne bo verjel nihče,« je v takih odnosih odveč. Ljubezensko razmerje se odslkava v gladkih zrcalih (Marx).

»Wir haben, wo wir lieben, ja nur dies: /einander lassen;/«, poje Rilke, ki je vse življenje stremel k takšni, dopuščajoci in neposessivni ljubezni, ki kljub združevanju v eno ohranja posameznikovo individualnost in identiteto (»Wie soll ich meine Seele halten, daß/ sie nicht an deine rührt?« Rilkes Liebes – Lied). Da bi se nam taka ljube-

zen, ki sploh omogoča prijateljstvo, zgodila, da bi drugemu pustili biti, moramo najprej pustiti sebi, da smo to, kar smo. Jaz mora najprej slišati, spoznati in razumeti sebe samega, da se bo lahko neobremenjen, prost in svoboden obrnil k drugemu in z njim vzpostavil pristen stik.

Predpogoj za rešitev je potemtakem iskren odgovor na vprašanje: KDO SEM JAZ? Vprašanje: kdo je človek je staro toliko, kot je staro človeštvo. Nanj so v različnih časih in prostorih, v različnih družbah in različnih kulturah različno odgovarjali. Značilnost vseh odgovorjanih pa je, da so se dogajala na abstraktni ravni, saj se je hotelo priti do univerzalnega, za vse človeštvo skupnega odgovora. Praviloma do ene in edine Resnice. »Resnica o resnici (pa) je ta, da ni resnice o resnici in zato z resnico ne razpolaga nihče«, kot ugotavlja filozof Hribar.⁵ To velja poudarjati zlasti v kriznih časih, ko cvetijo sekte in se množijo številni učitelji in gurui, ki da vedo za Resnico. Iščejo ljudi, ki so si zastavili to zase usodno vprašanje, zavajajo in jih slepijo s predpisanimi odgovori, različnimi disciplinami in nalogami, tako da so ti zaposleni s hojo po začrtani poti in nimajo časa, da bi odkrili svojo lastno. To, ki je edina, saj ima vsak posameznik svojo, pa je potrebno najti, če hočemo zvedeti, kdo smo. Pri iskanju nam lahko kdo pomaga, čudovito je, če imamo prijatelje ob strani, toda namesto nas ne more odgovoriti nihče. »Resnica je zemlja brez steza in do nje se ne da priti po prav nobeni uhojeni poti«, trdi Krishnamurti. Svojo resnico lahko odkrije le vsak posameznik sam.

A koliko je ljudi, ki sploh hočejo odgovor na vprašanje, kdo so? Upam si trditi, da je več onih, ki se s tem vprašanjem sploh ne ukvarjajo, kot tih, ki so se podali na pot iskanja resnice. Ljudje bežijo pred svojo lastno podobo. In družbenopolitični sistemi, ki smo si jih sami izmislili, so takšni, da nam ta beg omogočajo: zaposleni smo od jutra do večera. »Arbeit macht frei! je bilo Hitlerjevo geslo, Stari Grki pa so vedeli: za kreativnost, kar je iskanje poti do svoje biti, je potrebna »ustvarjalna lenoba«.

Samo v miru in tišini se je mogoče poglobiti sam vase in se srečati s samim seboj. V tem času in prostoru je to srečevanje onemogočeno. Toda zakaj se ljudje, ki se bojujejo za vse mogoče, manj pomembno in za življenje čisto nepomembno, niso pripravljene bojevati za tišino in mir, potreben za samospoštovanje? Ker se bojijo svoje lastne praznine. Fromm se je v knjigi Beg od svobode vprašal, kaj bi se zgodilo, če bi za kratek čas zaprli vse kinematografe, nehali oddajati televizijske in radijske programe, zaprli vsa zabavišča... In odgovoril: večini ljudi bi se zmešalo. Zmešalo od srečanja s svojo praznino.

Tisti, ki je sposoben spoznati in sprejeti samega sebe takšnega, kakršen je, je razvezan in notranje osvobojen. Ne gleda na to, kakšen je. Kajti, če si si sposoben odkriti, priznati, da si lažnivec, je vprašanje, če boš po tem spoznanju še lagal... Morilec, ki je ubil človeka in si je sposoben priznati svoje zverinstvo, ne bo ubil nikogar več. Pač pa bo tisti, ki se bo delal, da ni morilec, da je v službi ljudstva in predan »višjim stvarem«, ko bo verjel v to slepilo o samem sebi, postal general, ki bo pobil na tisoče ljudi...

Kot se slepimo o samih sebi, se slepimo o drugih ljudeh. Zato ne moremo prepoznati resničnosti, z njo pa ljubezni in prijatelj-

stva ne, ki se lahko dogajata samo v stvarnosti, v resničnih odnosih. »Da bi človek lahko okusil bogastvo tega, kar je, mora žrtvovati tisto, česar ni, se pravi svoje utvare o tem, kar naj bi bilo. Ta žrtev ni lahka, kajti naša slepila so nam prirasla k srcu bolj kot resničnost. Pa vendar nikoli ne izmeri, kdor meri življenje po svoje, kajti meri samo svoj neskončni labirint«, pravi Grabar.⁶

Človekovi možgani so vesolje v malem. Možganski polobli kažeta, da smo tudi mi, kot je narava in je kozmos, narejeni polarno. V nas je polarnost spoznavanja in zavesti (desna hemisfera je intuitivna, emocionalna, hkratna, kvalitativna, sintetična itd., leva je racionalna, navezuje polarnost vrednotenja (povezujoče, razdeljujoče, ohranjajoče; eksploatatorsko, miroljubno; agresivno, sodelujoče, tekmovalno, nehierarhično: hierarhični, itd.), simboli v tradicionalnih kulturah (YIN : YANAG, Daphne: Apolon itd.) pa tudi različne vrednostne klasifikacije (denimo patriarhala, ki pravi, da se delimo na ženske in moške, ženske da so podrejene in manjvredne, manj inteligentne itd., moški pa so dominantni, večvredni, inteligentnejši itd.) in kulturni sistemi (vzhodnjaški in zapadnjaški). Če bi bili pripravljene sprejeti dejstvo polarnosti naše biti, ki govori tudi o tem, da je v nas dobro in zlo, da zmoremo biti ljubeči in sovražni, da znamo biti plemeniti in podli, strahopetci in junaki, bi svobodneje zadihali. In če bi si priznali, da živimo, kot živimo, zato, ker nas je strah lastne praznine, bi po tem spoznanju že zmogli praznino polniti z vsebinami resničnega življenja.

Svet je v krizi, ker ni v ravnotežju. Porušeno ravnotežje je v družbi zato, ker je porušeno v nas samih. Zato smo bolni. Zdrav je namreč le tisti, ki živi v harmoniji s svetom in s samim seboj. Samo uravnotežen človek je sposoben pustiti biti in ljubiti, narediti iz sovraštva (Feidschaft) prijateljstvo (Freundschaft). Spremeniti bojiše v ljubišče, premanentno vojno v mir.

Prijateljstvo ni odnos, ki bi ga gojili samo do sočloveka. Prijateljstvo nam je potrebno tudi do vseh drugih bitij in do prirode. Prav zato, ker tega nismo sposobni, ker smo gospodarji zemlje in njenih dobrin, ne pa

njeni prijatelji, je svet tak, kot smo ga opisali v uvodu. Nismo odgovorni do tega, kar nam je na zemlji dano v prijateljsko sodelovanje, in požvižgamo se na to, kaj bomo zapustili potomcem. V paradigmi volje do moči nam je le do obvladovanja in izkoriščanja zemeljskih resursov. In ker slepimo sami sebe ter se nismo sposobni soočiti z realnostjo, se slepimo tudi s tem, da so viri neomejeni in da lahko počenjammo nasilje nad naravo še naprej. Smo kolonizatorji planeta Zemlja, njegovi uničevalci. Ne priznamo svetosti sveta, ki je v tem, da je vse tako, kot je, v svojem bivajočem nedotakljivo. Sekamo, žagamo, iztrebljamo, uničujemo... Domišljavci, da smo gospodarji sveta. Neboglenci, ker se ne zavedamo, da smo njegov del, povezani z vsem, kar eksistira. Zato soodgovorni za vse, kar se na našem planetu dogaja. Na zemlji ni kraja, ki bi bil »nekje drugje«, to nam je najočitneje dokazal Černobil. In nas zdaj uči kuga tega stoletja – aids.

Bomo sposobni spregledati opozorila in izkoristiti možnosti, ki jih nudi kriza? Ali bomo od kitajskih besed WEI-JI udejanili samo prvo?

Ta prispevek želi biti upanje, da bomo zmogli izkoristiti možnosti. In se rešiti. Da bi nam uspelo!

Opombe:

¹ O tem glej v zanimem delu Andreja Grabarja Človek, Mohorjeva družba, Celje 1987 (na razpolago nemški prevod Der Mensch v tipkopisu).

² O J. Krishnamurti, Duh i sloboda (The First and Last Freedom), Grafos, Beograd 1987

³ O Martin Buber, Princip dialoga, posebna št. revije 2000, Ljubljana 1982, s: 117

⁴ O José Ortega y Gasset, Der Aufstand der Massen. Über die Liebe, Ullstein, Stuttgart 1983, s. 330

⁵ O Tine Hribar, Resnica o resnici, Obzorja, Maribor 1981, s. 165

⁶ O Grabar (1987), s. 11

⁷ O Beri Peter Russel, Knjiga o možganih (The Brain Book), Državna založba Slovenije, Ljubljana 1986

⁸ O Glej Jeremy Rifkin, Entropy – A New World View, The Viking Press, New York, 1980

⁹ O Glej Fritjof Capra, The turning Point, Simon and Schuster, New York 1982

Ilija Moljkovič

OB PRILIKI POVEDANO

...
 Za razliko od »primera Đogo« – kjer so – na žalost in v sramoto – na začetku hajke na avtorja *Vunehih vremena* sodelovali do priča-nja pesnika Branislava Petrovića na sodišču tudi nekateri pisatelji – so v tem primeru pisatelji kakor tudi številni drugi intelektualci stopili v obrambo posameznikove, Petrovičeve pravice do svobode (javnega) izražanja mišljenja. Razen skupnega zaključka (stališča Sveta in Redakcije Književnih novina 31. oktobra, v katerem je rečeno, da je, citiram, »članek Dragoljuba Petrovića ... zgrešenost, ker je vsebinsko in literarno nesprejemljiv« (KN, št. 698, 15. november 1985, str. 2: »Sastanak Saveta«), ter posameznih ali skupinskih distanciranih pisateljev (npr. Društvo pisateljev Vojvodine, 21. januarja 1986) od teksta Dragoljuba Petrovića, pisatelji, kot tudi drugi omenjeni intelektualci, v nobenem pogledu niso sodelovali v politični hajki, s katero naj bi ga spravili v zapor in odstranili s fakultete. Ta okoliščina je vzpodbudna.

Vendar je nemalo tudi vznemirjajočega. Že samo omenjeno skupno stališče Sveta in Redakcije kot tudi ne maloštevilna ogra-jevanja od nekega dobrega besedila namreč nedvoumno pričajo, da se danes in tukaj misli in dela *pod zunanjim pritiskom*. Redakcija se na primer na sestanku dne 29. oktobra, torej samo dva dni pred tistim skupirskim zaključkom, *ni distancirala* od besedila – čeprav je imenovala, citiram, »diskutabilna mesta in nepotrebna posploševanja« kot »vzrok kritičnih pripomb objavljenih v tem besedilu« (*ibid.*). Okoliščina, da je redakcija v roku dveh dni »dopolnila« – da ne rečem spremenila – svoje mišljenje, ima mnogo širši pomen, kot se zdi na prvi pogled.

Naj to podkrepim in prikažem v vsej širini. »Književne novine« št. 703, 1. februarja so bile začasno prepovedane – javni tožilec je zahteval, da izpustijo dve besedili; »predrzna« redakcija je sprejela, da se eno izpusti (»Kolone u mimohodu«, M. Vučelića), drugo pa je pustila, s tem da je namesto izpuščenega »pogumno« objavila drugo besedilo istega avtorja in istega obsega (M. Vučelić: »Šta će nama »udružena opozicija«). Sam glavni urednik Književnih novina je v naslednji številki komentiral okoliščine tožilčevega »souredniškega« statusa v redakciji – pri tem pa ni označil tega, kar se meni zdi najpomembnejše: tožilčevega (in raznih drugih) *ničenja* intelektualnega in moralnega dostojanstva članov redakcije in razdorov, ki jih to ustvarja v njihovih medsebojnih odnosih.

Preden osvetlim inicialen značaj tega ali kakršnega koli drugega podobnega izničevanja, naj najprej predložim nekaj podatkov o nje-govem izjemnem obsegu – predvidevajoč seveda, da so ti podatki širši javnosti manj znani.

Prvič – Na seji Skupščine SR Srbije 25. novembra lani, torej v času še nedokončane hajke na Veselina Đuretića, še potekajoče na Dragoljuba Petrovića in šele začete na dr. Miroslava Živkovića (profesorja Filozofske fakultete v Beogradu, enega od avtorjev priloge v knjigi *Socijalni problemi jugoslovenskog društva* – ki je bila konec leta prepovedana v Pančevu prav zaradi njegove priloge), je delegat v Svetu združenega dela Mile Mandić postavil (delegatsko) vprašanje, citiram »Politiko« 26. novembra (str. 5): »Kaj odgovorni organi ... delajo, da bi preprečili izdajanje in razpečevanje knjig in publikacij, v katerih se kaže sovražna dejavnost s položajem nacionalizma, populariziranja sovražnika, potvarjanja in omalovaževanja NOB«. Božidar Manić je na to vprašanje (ni navedeno, s katere funkcije) po poročevalcih »Politike« med drugim odgovoril tole: »Intervencije javnih tožilcev so zelo otežene, ker tiskovino tožilcu dostavljajo skoraj istočasno, kot se začne distribucija. Obveznost tiskarjev je, da prve tiskane primerke dostavijo javnemu tožilcu, zakon pa jih *ne obvezuje*, naj ostale zadržijo, medtem ko čakajo na odločitev javnega tožilca, kajti pri nas *ne obstaja* predhodna kontrola tiska. Prejšnje leto (1984) so javna tožilstva sprejela devet odločitev o začasni prepovedi razpečevanja tiskanih del, letos pa dve. V *skladu s svojimi pooblastili* tožilstva OPOZARJAJO (»predhodna kontrola« ne obstaja!? – I. M.) uredništva časnikov in izdajateljskih delovnih organizacij *zaradi besedil*, ki so ocenjena kot delno ali v celoti nesprejemljiva, vendar niso takega *značaja*, da bi predstavljala

osnovno za prepoved razpečevanja tiskovin. Takih *opozoril* je bilo lani (1984) 30, letos pa 32. Opozorila so *sprejemali z obljubo*, da se take stvari »ne bodo več dogajale.« – (vse v navedbi poudaril I. M.)

Drugič – Časopis študentov kragujevske univerze Pogledi je konec prejšnjega leta izvedel anketo o »kulturnih dogodkih in napa-kah sezone« in del te ankete objavil pod naslovom »Blišč in beda kulturne kasabe« v svoji septembrski številki (24, str. 18). V uradni oznaki redakcije je med drugim rečeno: »Odpovedali so nam nekaj koncertov, ... sumljiva so bila gostovanja nekaterih ljudi (pred-vsem književnikov), snemali so nam nekatere slike ... « Temu stavku je neposredno dodan komentar novinarja Ljubiše Obradovića: »Zanimivo je, da se nihče od *kulturnih* delavcev ni *javno* zoperstavil tej *praksi*, še posebno od vodilnih ljudi kulturnih institucij, kar je še en dokaz, da se bolj upošteva »primernost« kot pa sposobnost.« – (vse poudaril I. M.) Isti novinar pa na vprašanja iz ankete odgovarja takole:

»Največje napake v kulturi našega mesta v letu 1985 bi bile: (...)

2. odpoved koncerta Zabranjeno pušenje
 3. oklevanje in zavrnitev gledališča »Joakim Vujić«, da bi na mali oder postavili Kraj vikenda Moma Kaporja in s tem v zvezi sum v literarni večer Vidosava Stevanovića in odpoved tribune o Umet-niških svobodah in nepismeni kvazi komentar o tem v Večernih no-vostih

4. strah pred sejo Predsedništva Zveze književnikov Jugoslavije v Kragujevcu

5. snemanje slik v Malem likovnem salonu zaradi »napačne oce-ne, da gre za manifestacijo srbskega nacionalizma«

6. prepoved knjige Ukrštene reči Rastka Zakića

Mimogrede naj omenim, da je del Obradovičevega komentarja: »... kar je še *en dokaz*, da se bolj upošteva »primernost« kot spo-sobnost«. svojevrstna parafraza – in potrditev: še en del – tistega stavka iz besedila »Pomirimo prijatelje – sovražniki so pomirjeni«, ki se glasi: »A... da se nam mnoge pomembne zadeve ne nahajajo v rokah sposobnih, ampak v rokah primernih ljudi, ni treba veliko *do-kazov*«. (To je pomembno tudi zato, ker, kot sem navedel v drugem delu razmišljanja, obrazložitev odločbe sodnika za prekrške trdi, da je Dragoljub Petrović s svojim besedilom vznemiril javnost, popo-ino pa z zavrača vsakršen drugačen sprejem le-tega, namreč da bi lahko delovalo ne vznemirjajoče, ampak celo vzpodbudno. Spo-toma je v tem kontekstu treba omeniti tudi aforizem Aleksandra Baljka »Izogibam se lastnih misli, da ne bi prizadel svojih socialis-tičnih in patriotskih čustev«, objavljen v Studentu 11. novembra, torej neposredno po tem, ko je sodnica Olga Ljuština Marinkov v svoji sodbi 2. novembra zapustila bodočnosti naslednjo izjavo: »s čimer je naredil prekršek žaljenja in omalovaževanja socialistično-patriotskih čustev državljanov«. Tudi Baljkov aforizem torej priča o moralnem upiranju v ustvarjanju, o katerem sem govoril v prvem delu.)

Tretjič – V glavnem je znano, da v začetku leta ni pravočasno izšla ena številka »Mladine«. Manj znano je, kako je do tega prišlo. Zato citiram del teksta »Niti Šeks, niti parada« Davida Tasića (sodelavca Mladine in NON-a), objavljenega v NON-u 22. januarja (št. 554, str. 14–15):

»Vaš novinar se je zaradi spleta okoliščin v torek zvečer (14. jan-uarja), samo dan pred neizidom omenjene druge številke Mladine, znašel v prostorih RK ZSMS Slovenije in bil priča ganljivemu sre-čanju najvišjega slovenskega vodstva z urednikoma Mladine Uro-šem Mahkvcem in Miho Kovačem. Po krajšem prisrčnem razgo-voru, ki je bil najverjetneje iniciran z nekega drugega mesta, sta omenjena Uroš in Miha preizkusila svoje šprinterske sposobnosti v tekmi, kdo bo prej prišel do tiskarne in zaustavil tiskanje številke. Ko sta se izkazala kot dobra atleta, sta se vrnila v prostore RK ZSM, kjer so se prekinili razgovori v obojestransko zadovoljstvo na-daljevali v prisrčni atmosferi.« (Naj omenim, da so iz te številke Mladine umaknjeni trije teksti »Od tega sta se dva – citiram isti tek-

st – ukvarjala z vprašanjem svobodne in vseljudske izvolitve tovarjša Branka Mikulića za predsednika ZIS-a.«

Tasić nekaj kasneje v besedilu predoča tudi prejšnje stanje v »Mladini«:

»Po lastnem priznanju se je bivši glavni urednik Mladine, zdaj novinar notranjepolitične rubrike Dela, Mile Setinac, za podoben korak eliminiranja v tiskarni že stavljenega teksta odločil kar osemkrat. Na srečo vedno pravočasno, kajti začuda je vedno imel dober vir informacij o tem, kako bi omenjena besedila sprejelo nekaj pazljivejših bralcev Mladine.«

Četrtič – čeprav je »primer Bogavac« dobro poznan, moram zaradi tega, kar imam povedati, prikazati nekaj osnovnih podatkov. Bogavac je bil *ustno*, torej nezakonito, suspendiran 1. oktobra 1981. Njegova partijska organizacija ga ni izključila iz ZK, ko ji je bilo ukazano (kaznovan je bil z zadnjim opominom), izključilo pa ga je Predsedništvo OO ZK v organih Federacija (16. februarja 1985). Ko je bil zaukazano disciplinski postopek, ga je disciplinska komisija njegovega TOZD-a povsem razrešila odgovornosti zaradi namišljene »težje kršitve delovne dolžnosti«, a ga je 30. decembra 1985 sam voditelj TOZD-a (ki je tudi glavni urednik »Komunistak«) s svojo odločbo prerazporedil za propagandista, kar je nato 8. januarja potrdil tudi Delavski svet TOZD-a. Ti sinhronizirani postopki kažejo na cilj, da Dušana Bogavca vržejo iz službe.

Petič – Prejšnji ponedeljek nas je Sloba Rakitić tu informiral – a nobenega časopisa – da je Svet novosadske Filozofske fakultete v petek, 28. marca, z izjemo zunanjih članov Sveta, odbil predlog/nalog, da se oblikuje delovna skupina za raziskovanje primerčnosti prof. dr. Dragoljuba Petrovića, da bi ostal na fakulteti. Novica, ki je po domače izredno ohrabrujoča. Pa vendar...

Naj sklenem. V vseh navedenih primerih je poleg ostalega prisoten tudi nedvoumen *zunanj* pritisk na ljudi kot posameznike in kot kolektive, torej tudi na njihove notranje, medsebojne odnose. »V skladu s svojimi pooblastili tožilstva opozarjajo...« – pravi Božidar Manić. Ker pa so pooblaščenca, se tožilstvo seveda ne tiče, kakšen notranji potres lahko izzove in izziva kakršno koli »opozorilo«: npr. *nalog*, da se iz NON-a in Studenta vržejo besedila o bojkotu »kruh in sol« v študentskem naselju konec 1984, da se to in ono vrže iz »Književnih novic«, torej listov, ki jih urejajo in v katerih sodelujejo odrasli, zreli ljudje, intelektualci, in ne »nezreli« mladinci in študentje. V skladu z nekakšnimi pooblastili od nekoga zgoraj, s posredovanjem katerih je ustaljena celotna *praksa*, je številnim ljudem in kolektivom v Kragujevcu onemogočeno izvajanje začete dejavnosti, v skladu z nekakšnimi svojimi pooblastili se najvišji slovenski mladinski funkcionarji poživljajo na to, da so se člani redakcije Mladine v omenjenem primeru preselili za *šank* – kot je zapisal Tasić – štrajkat in iskat zdravilo za dušo, v skladu z nekakšnimi svojimi pooblastili je bivši direktor in sedanj glavni urednik (redakcije vseh izdaj) Komunistak nagnal ljudi, komuniste, ki štiri leta niso bili proti Bogavcu, zdaj pa so in so ga celo izključili iz »Komunistak«, da si jutri niti eden drugemu (kaj šele Bogavcu) ne bodo mogli »pogledati v oči« (da niti ne govorim o tem, da so nekateri od tod že odšli, drugi pa so premeščeni na nižja mesta). Če v skladu z nekakšnimi svojimi pooblastili kakšen delegat v Skupščini SAP Vojvodine »najverjetnejše inicirani z nekega drugega položaja« – kot predvideva Tasić za slovenske mladince – postavi delegatsko vprašanje ali predloga, da se Dragoljub Petrović po posebnem postopku »da na razpolago«, kaj se da tu storiti in kakšne vse so posledice za novosadsko Filozofsko fakulteto?

Tu se spomnite leta 1974, ko je Skupščina SR Srbije s posebej za to priliko sprejetim *zakonom*, če že ni šlo drugače, »dala na razpolago« osem učiteljev beogradske Filozofske fakultete.

Pri nas se pogosto sliši, da partija, Zveza komunistov, ni na oblasti. Kako pa se potem imenuje situacija, v kateri *se lahko z oblastjo okoristi k a d a r k o l i se ji to zdi potrebno?*

To govorim tudi, ker si domišljam, da bom *morda* z razgrinjanjem te situacije partijskega okoriščanja z oblastjo prehitel tiste, ki že razmišljajo, kako »neprimerne« Dragoljuba Petrovića pregnati s fakultete. Beseda ni konj, a javno izgovorjena in razširjena je včasih lahko učir.kovita.

Zdaj mi dovolite, da ta del razmišljanja podkrepim s posledičnim primerom iz prejšnjih časov. Konec 1986 in leta 1969 je Univerzitetni komite ZK Beograda na razne načine vztrajal pri spremembi tedanje redakcije Studenta. Ko mu to ni uspelo, je preko Univerzitetnega odbora Zveze študentov »v skladu s svojimi pooblastili« iniciral sklic delegatske Skupščine Zveze študentov beogradske univerze. Na štirih nadaljevanjih/sejah te skupščine se je razpravljalo samo o »Studentu«. In da bi bila inicirana demokracija popolna, je bila ena od točk dnevnega reda zbiranje pomoči za prizadete v potresu v Banji Luki. Ko je po drugem nadaljevanju UK ugo-

tovil, da ni možnosti za zamenjavo redakcije v *demokratični* razpravi, je zadolžil delegate Skupščine – člane ZK – po principu demokratskega centralizma, naj glasujejo, in to za zamenjavo redakcije. Tedaj je nastal razkol – t.i.m. diferenciacija – izrednih razsežnosti. Zasedanju je namreč prisostvovalo veliko število študentov, ne samo delegatov – enkrat jih je bilo v Hali herojev več kot dva tisoč. Dovednejši sogovorniki, prijatelji, kolegi, številni znanci – to je bil čas, ko so se na veliko družili – so se nenadoma znašli *neusmiljeno* soočeni v odkrito sovražni situaciji. Vse prav zaradi náloga Univerzitetnega komiteja študentom članom ZK. Redakcijo so seveda zamenjali (članov ZK je bilo več kot drugih delegatov), a ostale so *trajne* posledice nečloveškega konflikta na vso generacijo tistih nekaj tisoč najaktivnejših in, kot se je govorilo, perspektivnih mladih ljudi.

Tempo se še dandanes hvalisa z *njihovo* tedanjo »revolucionarnostjo«. Kje pa so ti »revolucionarji« danes, katere »visoke« položaje so si pridobili? Kdo od njih je danes v štiridesetih prišel tja, kjer je bil Tempo pri petindvajsetih? Hočem reči, tisti mladi ljudje, ki so leto dni prej skupaj delali vse in bili optimisti – so bili s tem od zunaj vsiljenim konfliktom navznoter moralno uničeni in taki so večinoma ostali (razen nekaj Papićev in Krivićev, seveda). Poleg tega je s tem obračunom z OK »Studentom« bilo uničeno tudi samo študentsko gibanje v Beogradu, še preden je politična, policijska in pravosodna represija proti njemu začela dobro funkcionirati. (To omenjam zato, ker nisem bral, da bi se pri nas o tem pisalo.)

Naj zaključim z manj velikimi, a bolj trdimi besedami: Za krizo medčloveških odnosov – v delovnih organizacijah, ustanovah, šolah, na fakultetah, v redakcijah itd., so za moralne razkole posameznikov v njih, navsezadnje za moralno krizo družbe nasploh, najodgovornejši prav pobudniki takšnih »diferencirajočih« postopkov. In natančno se ve kateri, za kaj in kdaj.

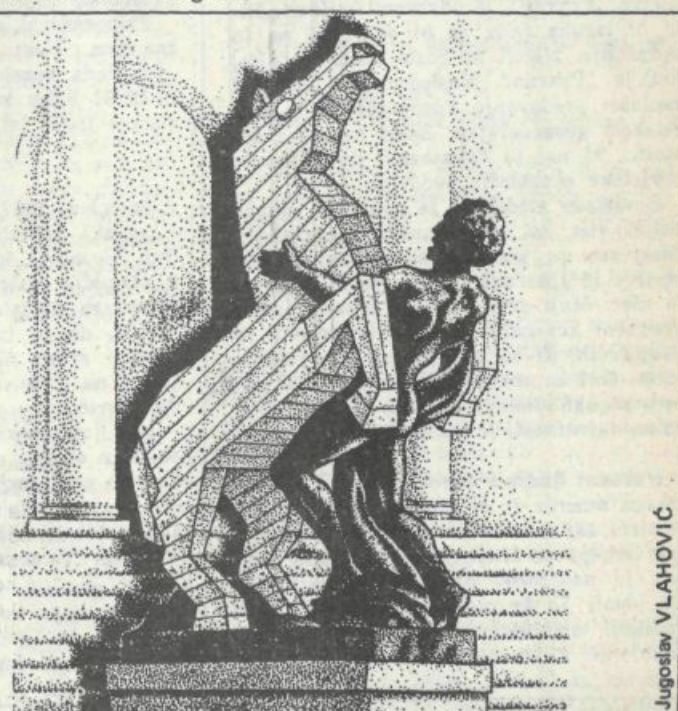
Je že čas, da oni grede, mi pa se spravimo? Hvala.

Zaradi odhoda Dragoljuba Petrića na prestajanje dvomesečne kazni zaradi besedila »Pomirimo prijatelje – sovražniki so pomirjeniki« (»Književne novine« št. 696, 15. oktobra 1985, str. 6) je bilo na delegatski skupščini Združenja književnikov Srbije februarja 1986 odločeno, da bodo do njegove izpustitve iz zapora, začeni 10. februarja, na tribuni Združenja Književnikov Srbije na Francoski 7 protestni večeri na okvirno temo »Represija in ustvarjalnost«.

To svojo »priložnostno besedo« sem prijavil 24. februarja – *ustno* naj bi jo predložil naslednji ponedeljek (3. marca), vendar naj bi iz osebnih »obzirov« voditelja tega večera A. Petrova (da me ne bi prekinjal, »ker« sem »esejist« – ergo *obširen*), »sledil« v enem od naslednjih večerov. Tako nekako sem uspel besedo pismeno artikulirati in jo (tako) v *celoti* prebrati na naslednjem večeru, 7. aprila: celo kot (drugo)uvodno razpravo. – Ob pomanjkanju drugih, bo že.

O tistem pa, kar se je dogajalo za vodilnim omizjem (Z. Glušević, M. Bulatović, M. Komnenić) medtem ko sem bral, in o imenovanih »obzirih« (A. Petrova), bom izrazil še eno *protiprotestno* dopolnilo: o »šičardžijskem« (dobičarskem) manipuiranju s protestom.

Pa kar bo komu Bog dal.

Jugoslav VLAHOVIĆ

V rokah Udbe

Do takrat je kulturno življenje v Sloveniji, ki je bilo vedno zelo živahno, popolnoma zastalo. Tisti pisatelji in pesniki, ki so sprejeli „socialistični realizem“, niso vedeli, o čem naj pišejo, tistim, ki te smeri niso sprejeli, pa pisati ni bilo dovoljeno. Josip Vidmar, ki je bil literarni kritik, preden je postal predsednik komunističnega parlamenta LR Slovenije, in ki je napisal brez števila esejev o pomembnosti umetniške svobode, je sedaj skušal braniti komunistično kulturno politiko, ki je povzročila neizmerno škodo. V govoru v ljubljanski operi je trdil, da je „literarna suša“ v Sloveniji posledica dejstva, da so se vse želje Slovencev izpolnile s prihodom komunistov na oblast in da imajo pesniki in pisatelji težave, ker je zanje nekaj povsem novega, pisati o čisti sreči.

Pred vojno so bili kulturni stiki z Zahodom nekaj samo po sebi umevnega, sedaj je postalo celo praktično nemogoče dobiti zahodne knjige. Odškodovali so nas z nekaj obiski iz Sovjetske zveze. Zgodaj l. 1947 je prišla skupina predavateljev iz Moskve in Leningrada. Šel sem poslušat Borisa Polevoja, sovjetskega novinarja. Govoril je o tem, kako sovjetsko ljudstvo ljubi „Pravdo“, organ komunistične partije. Komaj sem kdaj slišal kaj tako neslanega. Pripovedoval je, kako so sovjetski vojaki brali „Pravdo“ v zakloniščih na fronti, kako so tankisti imeli „Pravdo“ za zastavo na svojih tankih, kako so jo letalci jemali s seboj na polete preko Severnega tečaja. Ko ga je neki ljubljanski urednik vprašal, kako je organizirano uredništvo „Pravde“, je odgovoril zviška: „Bila bi izguba časa, če bi odgovoril na to vprašanje. Nikoli ne boste imeli časopisa, kot je „Pravda“. Naslednji dan sem šel poslušat predavanje Voznesenskega o sovjetskem gospodarstvu. Zaslusil nas je z odstotki, ki naj bi dokazovali, da je stanje sovjetske ekonomije čudovito.

Sovjetsko gledališče je napravilo mnogo boljši vtis kot propagandni predavatelji. Sicer sem pa jaz videl samo klasične Tolstejeve in Ibsenove igre, ki so mi bile zelo všeč. Moji sklepi so bili seveda precej drugačni kot naših sosedov Severjevih in Stupičevih, ki so bili povezani z gledališčem. Oni so odgovarjali na vsako omembo o napakah komunističnega režima: „Nič za to, najvažnejši je teater!“

Navadni ljudje v Sloveniji tudi niso bili takega mnjenja in so postajali bolj in bolj nemirni, saj sta od vojne minili že skoro dve dve leti, pa se življenje ni izboljšalo, ampak je nasprotno postajalo vedno težje. Ta nemir je še rasel, ker komunistični voditelji niso prav nič skrivali svojega nagnjenja k luksuznemu življenju, kakor

so si sami predstavljali. Zbirali so se na orgije, kjer so se obmetavali s tortami, se polivali z vinom in streljali na žarnice. Počitniške vile so si razdelili med seboj in med vodilne sopotnike, pri čemer so šle ogromne vsote za popraviljanje, med tem ko so skromne hiše po vaseh ostajale podrtine. Bakra ni bilo mogoče dobiti niti za najvažnejše industrijske potrebe, vendarle so novo vladno vilo na Bledu pokrili v celoti z bakrenimi ploščami.

Aprila 1947 je v Kranju v tovarni „Jugobruna“ izbruhnila stavka. Ko je prišel predsednik slovenske vlade mirit delavce, ga razjarjene delavke sploh niso pustile govoriti. Vpile so, da ne morejo živeti od mezd, s katerimi si ne morejo kupiti niti čevljev, da bi hodile pozimi na delo. Z obljubami so jih končno pripravili, da so šle spet na delo. Komunisti so na njihove pritožbe odgovarjali z „Lenobe lene, delati nočejo!“ in so ravnali v skladu s tem geslom. Postopno je večina delavcev in delavk, ki so se udeležili stavke, izgubila delo in nekateri so izginili.

Bivši delavci iz očetove tovarne so na cesti ustavljali mojo mater in jo vpraševali: „Gospa, kdaj boste obnovili tovarno? Precej boljše je bilo delati pri vas, kot je sedaj.“ Toda za privatno iniciativo ni bilo nobenega upanja. Nasprotno, 6. decembra 1946 je industrijsko ministrstvo prevzelo vse tovarne in delavnice razen najmanjših, z velikim hrupom, bivše lastnike so pa postavili pred vrata. Večina delavcev po državnih tovarnah je bila pripravljena odpovedati in priti delat k privatnikom, če bi ti mogli s čim začeti.

Pripovedoval sem o tem svojim tujim znancem. Neki Američan je pripomnil: „Da, toda pozabiti ne smete velike krize l. 1929! Kdor koli se spomni na nezaposlenost tistih let, bo za neke vrste plan.“

Spomladi 1947 je bil sprejet prvi jugoslovanski petletni plan. Profesor Dragoljub Jovanović, ki je sam ekonomist, ga je v skupščini ostro kritiziral, kar je ekonomskega diktatorja Borisa Kidriča tako zjezilo, da je izgubil glas in nekaj trenutkov sploh ni mogel govoriti, ko je planil na govorniški oder, da bi napadel Jovanovića.

Na ljubljanski univerzi so bile komunistične oblasti odločene, da se znebe nekaterih profesorjev, ki jim niso bili všeč. Na pravni fakulteti sta jih posebno motila profesor Pitamic in profesor Ogris. Profesor Pitamic je bil nekdanj jugoslovanski poslanik v Washingtonu in je tam objavil svojo knjigo o Državi. Profesor Ogris je bil ekonomist in je objavil več knjig o gospodarski politiki. Prvi je bil

praktični katolik, drugi liberalec, kar komunistom ni bilo všeč, dasi sta bila skrajna poštenjaka.

Profesor Furlan se je silno jezil na komunistične poskuse, da bi spravili ta dva profesorja z univerze. Govorila sva o tem, ko sem ga spremljal del poti na otvoritev razstave v počastitev desetletnice ustanovitve Komunistične partije Slovenije, katere se je moral udeležiti kot dekan pravne fakultete. „To je prava sramota,“ je dejal, „lahko bi čakali, da ta dva stara gospoda umreta ali postaneta zrela za pokoj. Moram o tem povedati britanskemu konzulu. Tudi vi mu povejte, če ga vidite pred mano. Svet mora vedeti, kaj se pri nas godi.“

Šla sva skozi Tivoli in opazil sem, da prihaja za nama Josip Vidmar. Skušal sem opozoriti profesorja Furlana, a nisem mogel, ker je bil sopotniški bivši liberalni kritik tako blizu, da bi me slišal. Tako je profesor Furlan še naprej zabavljaj čez komuniste, ko naju je Vidmar dohitel.

Dala sta si roko, saj sta se zelo dobro poznala, in profesor Furlan me je predstaval.

„O, vidim,“ je dejal, „samomorilni kandidati ubijajo še druge.“

Ko sem se poslovil, sem se spraševal, kaj naj te tajinstvene besede pomenijo. Vse se je zdelo v najlepšem redu: dr. Nagode je pravkar dobil nastavitev na Institutu za geologijo in Svatu so tudi daji dobro zaposlitev.

Dobrih štirinajst dni kasneje nas je bila večina v zaporu.

„Tovariš Sirc, aretirani ste!“

Nekdo je dejal to za mojim hrbtom okoli enajstih zvečer pred hišo v Gajevi 2A, kjer smo stanovali.

„Zakaj pa?“ sem vprašal in se obrnil. Pred menoj je stal suh mladenič rdečkastih las.

„Boste že zvedeli!“

Popoldne mi je neki sorodnik dejal:

„Ljubo, pazi se, spet aretirajo!“

Kljub temu in kljub dejstvu, da je mnogo znakov kazalo na to, da bi me utegnili aretirati, me je aretacija presenetila. Dva dni prej me je mati vprašala, ko sem ji voščil lahko noč:

„In kaj naj storim, če te aretirajo?“

„Za božjo voljo, zakaj neki? Prej morajo aretirati še celo vrsto velikih živin.“

Tisti dan je bila binkoštna sobota, 24. maja 1947 in predvečer Titovega rojstnega dne.

Komaj sem se mogel ozreti, so se vrata spet odprla in tretji paznik me je začel priganjati:

„Hajd, hajd!“

Šla sva nazaj v glavno stavbo in sva s hodnika vstopila na levo v veliko sobo.

Tam je sedelo več ljudi. Ob dolgi mizi je sedel človek v uniformi polkovnika politične policije. Spomnil sem se, da sem ga videl že prej. Pred nekaj tedni sva istočasno prečkala Gajevo ulico pred Slavijo, pri čemer me je predirljivo pogledal. Kasneje sem ugotovil, da je bil to Mitja Ribičič, šef zaslusovalcev, ki je pozneje postal šef Ozne za Slovenijo in notranji sekretar LR Slovenije.

Vzel je kos papirja in me vprašal po osebnih podatkih. Sedel je za mizo in jaz sem stal pred njo.

„S kom ste se družili v zadnjem letu?“

Naštel sem kakih 60 oseb, od univerzitetnih profesorjev do britanskega in francoskega konzula.

„Ne bodite neumni! Kdo Vam bo verjel, da ste se družili z vsemi temi ljudmi! Koga od teh poznate najboljše?“

„Dejal sem, da sem imel stike z vsemi in da ne bi bilo mogoče reči, da sem koga poznal dobro.“

Nenadoma je vprašal: „Ali poznate gospo Hočevarjevo?“

„Ne!“ sem odvrnil, ker mi je dr. Nagode po aretaciji gospe Hočevarjeve naročil, naj vedno rečem, da je ne poznam.

Ribičič se je ironično smehljajal.

„Ali se ne spomnite, kako ste ji sedeli nasproti na rdeči zofi pri Nagodetu?“

Zdel sem se samemu sebi neumen. Naša konspiracija je bila sila amaterska.

Moral sem priznati tudi, da sem vedel za ime kapetana Drčarja.

„Gospod Sirc, kdo so bile Vaše prijateljice?“ se je glasilo naslednje vprašanje.

Za trenutek sem pomislil, nato sem si dejal, da je bolje, če omenim Katjo, saj so vsi vedeli, da sva se pogosto videla.

„Kdo še?“

Vprašal me je, ali so bili moji odnosaji z neko gospo politični ali ljubezenski. Zaradi nje sem rajši rekel, da drugo.

„Kdo še?“

„Kdo še?“ sem se začudil.

„Kaj pa konzulova žena?“

„Kaj?!“

Ali niste imeli razmerja s konzulovo ženo?“

Začel sem protestirati.

„Na razburjajte se, gospod Sirc! Ali se spominjate večera, ko je bil konzul odsoten in ste prišli na konzulat. Najprej ste sedeli z konzulovo gospo v sprejemnici, nato pa sta oba šla v jedilnico; gospa konzulova je natočila dva kozarca in pila sta na vajino ljubezen.“

Zares sem se spominjal, da se je zgodilo nekaj podobnega. Nekega večera, ko je bil konzul v Zagrebu, sem prišel na konzulat in sva z njegovo ženo popila po kozarec whiskyja. Morali so naju opazovati iz sosedne vile, v kateri je stanoval poveljnik Ljubljane, ali pa naju je opazovala in o tem poročala služkinja na konzulatu, ki smo ji rekli „maja Ozna“. „Pitje na najino ljubezen“ je bilo seveda gola fantazija.

„To je smešno!“ sem dejal.

„Sicer pa, ali je konzulova žena sploh konzulova žena?“

Zdelo se mi je, da gre malo predaleč.

„Saj imata dva otroka!“ sem dejal nejevoljno.

„O, nič zato.“ je vzkliknil Ribičič, „vse se da aranžirati, če je treba ujeti kalina, kakršen ste vi.“

„Kdaj ste bili zadnjič s konzulom?“ je nadaljeval.

„Približno pred štirinajstimi dnevi, ko smo se peljali k Sv. Križu nad Jesenicami.“

„Kdo je bil še z Vami?“

„Konzulova žena, oba otroka in Unrina tajnica.“

„Kaj ste delali tam?“

„Imeli smo piknik in trgali narcise.“

„O čem ste se pogovarjali s konzulom?“

„Se ne spominjam. Nepomembne stvari.“

„Dajte, no, dajte, gospod Sirc! Ne delajte se no, da se ne spominjate takega važnega razgovora!“

„Ni bil prav nič važen; pogovarjali smo se pač, kot se pogovarjajo ljudje, ki se peljejo na izlet.“

„Na primer?“

„O gorah pred nami.“

„Dajte no, gospod Sirc, govorite resnico!“

Take vrste zasliševanje se je nadaljevalo zelo dolgo, zdelo se mi je ure in ure.

Postal sem utrujen; in da bi bilo brezkončnega izpraševanja konec, sem dejal, da smo morda govorili o stavnah, mimo katerih smo se peljali; npr. o tovarni Litostroj pri Ljubljani, o tovarni Iskra v Kranju, o novi hidroelektrični centrali pri Žirovnici in o jeseniški industriji. Dejal sem tudi, da so po mojem ta podjetja nerenatibilna. Mislil sem si, da ne tvegam ničesar, saj so bili časopisi polni poročil o teh gradnjah in tudi ni bilo mogoče priti do Sv. Križa, ne da bi se peljali mimo.

Nihče me ni nikoli več vprašal česar koli o tej zadevi, toda v sodbi je bilo rečeno, da sem „zbral in izročal (tujim predstavnikom) podatke o Litostroju in Ljubljani, o hidrocentralah na Jesenicah...“

Nato je imel Ribičič name kratek nagovor, v katerem mi je razložil, da sem bil zelo nespameten, ker nisem vsega priznal takoj od začetka. Če bi bil storil tako, bi me mogli izpustiti še isto noč in nihče sploh ne bi vedel, da sem bil aretiran. Sedaj pa me morajo obdržati v zaporu in vse bo odvisno od mojega obnašanja med bodočim zasliševanjem.

Noč zatem so me pripeljali v sobo s težkimi rdečimi zavesami. Ribičič je čakal name s še nekimi zaslusovalcem.

Med prejšnjimi zasliševanji sem se branil, da je bil naš namen organizirati zakonito opozicijo in se udeležiti volitev. Zdelo se mi je, da ni nobenega pametnega razloga, zakaj jim ne bi povedal nekaj več o naših stikih s politiki v Beogradu in Zagrebu. Imel sem jih za popolnoma zakonite in sem si celo mislil, da se bodo dvakrat premislili, kaj storiti, če bodo ve-

deli, da smo imeli zveze z znanimi demokracističnimi voditelji.

Ribičič je poslušal, toda nazadnje je začel vpiti:

„Kakšne volitve, kakšna opozicija! Vsi ste navadna banda!“

V torek zjutraj so me odpeljali v veliko sobo, kjer sta me sprejela dva človeka, od katerih je eden postal moj stalni zaslusovalec. Čeprav ne bi smel vedeti njegovega imena (kasneje me je neki oznovec začuden vprašal: „Od kod pa veste za njegovo ime?“), sem ga ujel, ko je telefoniral, in zvedel, da ima partizansko ime Ambrož.

Po premoru je nadaljeval:

„Glejte, gospod Sirc! Študirali ste pravo in zato imate gotovo o pravi čisto napačne pojme. Pred vojno se je bilo vredno braniti. Danes je to povsem brez smisla. Vse je odvisno od tega, kako se boste obnašali med preiskavo, med procesom in kasneje v zaporu. Najboljše je, da takoj vse poveste.“

Nato me je odpustil. Dejal je, da se bova zvečer spet videla. Paznik me je zbudil, ko sem komaj dobro zaspal, in priganjal k naglici. Tekla sva čez dvorišče. V zaslusovalnico sem prišel ves zasopel.

Ne spominjam se, kaj me je spraševal tisti večer in poslej se ne morem več jasno spomniti, kako natančno so potekali dogodki zapored. Zasliševal me je noč za nočjo in čez dan nisem smel spati. Rekel mi je, da me mora zasliševati ponoči, ker je podnevi preveč zaposlen.

Neke noči me je Ambrož ali morda kdo drugi vprašal:

„Kaj pa je lisica?“

„Kakšna lisica?“

„Spomnite se!“

Skušal sem se spomniti, pa se nisem.

„Ali je lisica kaj skakala okoli?“

„Kje?“

„Ne delajte se, da ničesar ne vsete, mi vemo vse!“

„Da, ampak kaj?“

„Mala rdeča lisica skače čez lenega rjavega psa.“

„O, seveda, ta stavek 'The little red fox jumps over the lazy brown dog' je agencija večkrat qdajala na teleprinterjih.“

„To je bilo tajno sporočilo za vas iz Londona!“

Kmalu bi se mu začel smejati v obraz.

„Ne,“ sem dejal, „po našem mnenju so preskušali s tem stavkom teleprinterje, ker so v njem vse črke angleške abecede. Pogosto smo se spraševali, kaj je natančno ta stavek, in se smejali.“

„Kdo se je bolj zanimal za ta stavek — vi ali načelnik oddelka?“

„Jaz,“ sem odgovoril.

„Kaj mislite, je značilno za špijona, da kaže več ali manj zanimanja?“

Bil sem tiho.

„In nosili ste domov trakove s tiskovnega urada.“

Postal me je jasno, da je bila ena izmed naših tipkarič, najbrž njihova šefi-

nja, pobesnena komunistka, oznovska denunciantka in še zelo neumna povrhu.

„Da, sem.“

„V kakšen namen?“

„Včasih me je zanimala kaka vest, ki je nisem prevajal.“

„Ali ste dali kdaj kak trak angleškemu konzulu?“

Nisem se takoj spomnil, da bi mu ga bil kčaj dal, nato mi je prišlo na misel, da sem mu neki trak pokazal.

„Nekoč sem vprašal konzula, ali je slišal govor Bevina, angleškega zunanjega ministra. Ker ga ni slišal po radiu in so britanski listi prihajali s štirinajstdnevno zamudo, sem mu nesel govor na traku.“

„To je špijonaža,“ je izjavil.

Dekazoval sem mu, da ne more biti špijonaža, če kdo pokaže britanskemu konzulu govor britanskega ministra, ki ga preneša britanska agencija in ki ga je pobral iz koša za papir. Pa je bilo bob ob steno.

„Včasih je zelo važno, da bere britanski konzul govor zunanjega ministra z zamudo,“ je rekel.

Sodba se je glasila: „...vršil tatvine originalnih trakov radiobrzojavk Tanjuga na svojem službenem mestu in jih izročal članu predstavništva tuje države...“ In načelnika oddelka so o tej zadevi ponovno zasliševali l. 1949.

Nato so hoteli vedeti, ali je „Pravda“ imela med vojno obveščevalno službo.

„Da, imela jo je,“ sem dejal, „od začetka. Začel jo je organizirati neki Zupan, Nagodetov prijatelj. Toda Zupana so ob koncu l. 1941 aretirali fašisti in je umrl v Italiji. Kasneje se z obveščevalno službo ni nihče več ukvarjal.“

„Kaj le pravite! Nedvomno ste imeli obveščevalno službo!“

Tako sva spet imela o čem govoriti vso noč.

„Ne smete pozabiti, da smo našli arhive „Mlade Jugoslavije“ in da vemo vse.“

Jaz nisem vedel ničesar ne o arhivih „Mlade Jugoslavije“ ne o kakih drugih in sem tudi močno dvomil, da bi bili našli karkoli.

Nepričakovano je začel Ambrož zaničljivo:

„Kaj ste pa vi sploh delali med vojno? Kdo od vaših je izgubil življenje?“

Dejal sem: „Zupan na primer.“

„Ah Zupan, Zupan!“

„In Lokar je umrl in Jelinič padel.“

Jelinič je bil mlad medicinec, ki je hodil k Nagodetu in je kasneje padel pri partizanih.

Sploh me ni poslušal.

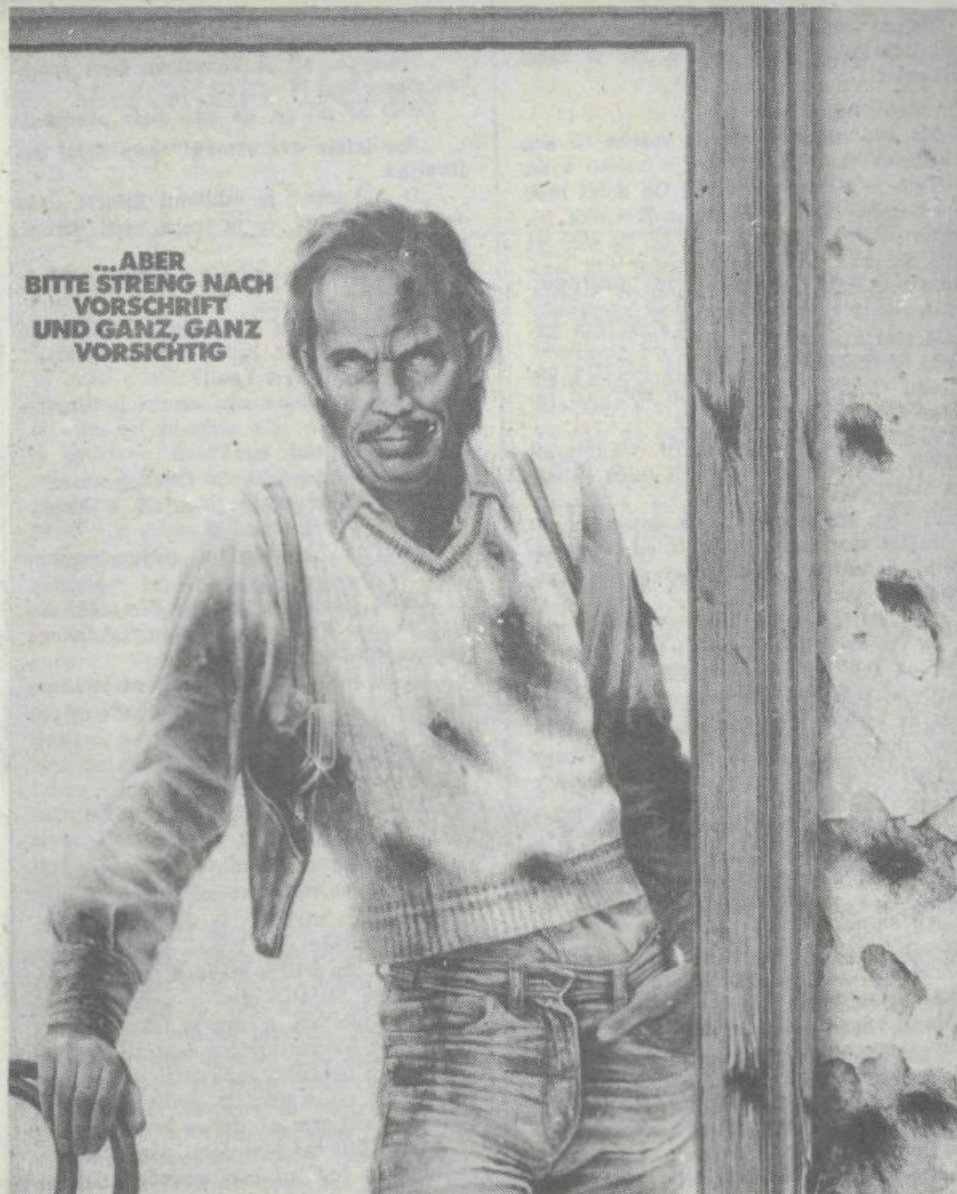
„Mi komunisti smo zares trpeli in smo izgubili svoje najboljše ljudi, medtem ko vi niste delali nič alj pa ste se šli politike.“

„Dr. Potokar od SDS, ki je pogosto prihajal k Nagodetu. Je umrl v Dachau od lakote,“ sem dejal ponižno.

Videti je bilo, da je bilo silno napak, da sem si upal omeniti Dachau.

„Tudi jaz sem bil v Dachau,“ se je naježil in dodal: „Tam je bilo dovolj hrane!“ ali nekaj podobnega.

„Kakšne ljubezenske odnošaje je imela vaša zaročenka z italijanskimi okupatorji?“

...ABER
BITTE STRENG NACH
VORSCHRIFT
UND GANZ, GANZ
VORSICHTIG

je bilo vprašanje s katerim se je začelo neko drugo zasliševanje.

„Bila je stara dvanajst let, ko se je vojna začela,“ sem pripomnil.

Kratek premor.

„Kaj je vedela o vašem zločinskem delovanju?“

„Ničesar.“

„Ja, ne boste menda trdili, da dva človeka, ki sta se tako pogosto videla, nista vedela vsega drug o drugem?“

„Ne, ničesar ni vedela.“

TRIBUNA

št. 6, leto XXXVII, 13. januar 1988
glasilo UK ZSMS Ljubljana

UREDNIŠTVO: Tomi Gračanin (gl. urednik),
Miran Kalin (odg. urednik, v.d.), Tomaž Toporišič,
Ruža M. Barič, Marko Pečauer, Simona Fajfar.

Predsednik izdajateljskega sveta: Matjaž Maček

TISK: Tiskarna Ljudske pravice, priprava BEP – Dnevnik

NAKLADA: 5000 izvodov

Oproščeno temeljnega davka za promet po sklepu št. 421-170 z dne 22. 1. 1987

Naslov uredništva: Kersnikova 4, Ljubljana
Telefon: 319-496, 318-457

Po zaslišanju sem odklonil podpis zapisnika, češ, da ne morem brati. Zares sem bil vaje vedno brati z očali, povrhu sem si pa želel vsaj za nekaj dni izogniti branju in podpisovanju literarnih proizvodov mojega zasliševalca.

Pustili so me s tem nekaj dni na miru, toda čez kak teden očala še vedno niso prišla, so mi dali v podpis cel kup papirja. Ko so rekli, da moram zapisnike podpisati, sem jih začel brati. Kmalu sem opazil, da sem veliko preveč utrujen, da bi lahko vse prebral. Začel sem jih podpisovati kar tako. Zato sem se tem laže odločil, ker sem se pri predavanjih o kazenskem postopku naučil, da obstoja nekaj, čemur pravijo „načelo ustnosti“, ki ne dovoljuje, da bi zasliševalne zapisnike uporabljali kot dokazilo pred sodiščem. Sodišče mora samo obtoženca zaslišati o vsem. Tako sem bil prepričan, da bom lahko pred sodiščem kasneje popravil vse morebitne napake.

V tem primeru kot v mnogih drugih se je izkazalo, da mi je zelo škodilo, da sem študiral pravo. Dasi so mi nekajkrat dejali, da je danes „pravo popolnoma drugačno“, se še vedno nisem mogel iznebiti nekaterih utvar o komunistični justici.

Bolj ali manj veselo in zabavno so potekle že vse zabavne in manj zabavne prireditve in podobne stvari okoli novega leta in pa seveda letos na veliko praznovanega božiča, ampak po vsaki evforiji pride tudi stremitev in januarja vsako leto (nekatera so seveda izjema, ki potrjuje pravilo) se morajo tisti, ki jih na tem svetu zanima tudi ali predvsem kultura, res dobro strezniti. Knjige, ki naj bi izšle v lanskoletnem programu, so večinoma že zunaj, tiste, ki bodo izšle v letošnjem, bodo prišle v knjigarne šele aprila ali maja, do takrat se bo pač bralo, kar nismo utegnili do konca lanskega leta, in pa tisto malo, kar založbam ni uspelo izdati do danes, pa jim bo kljub temu sploh uspelo izdati. **Cankarjev dom** že decembra ni imel pokazati ravno veliko stvari. Nekakšna rešitev je bilo novo leto s programom za otroke in pa božič, ko so vskočili glasbeniki in pa res pravi dogodek ob koncu leta. *Nostalgija Plesnega teatra* in *Ksenije Hribar*, ki je z novo predstavo spet presenetila, ljubljanski kulturniki pa so po premieri enostavno ostali tako zmešani, da so celo obljubljali, da bodo šli vso stvar gledat še enkrat in o njej potem nekaj več povedali. Kadar ljudje ne vejo, kako bi si kakšno stvar razložili, se pravi, ko jih preseneči in pusti brez besed, je seveda ta stvar več kot verjetno zelo kvalitetna in nova. Nekaj takega je bilo tudi s **Plesnim teatrom**. Kaj si ob tem misli **Ljubljanski balet** istoimenske **Opere SNG**, raje ne bi komentirali. V **Kinoteki** so odvrtili v posredništvu **ŠKUCA** pet zelo dobrih filmov zadaj že klasika novega nemškega filma Aleksandra Klugeja, pa seveda **Lennyja Boba Fossa** in še kaj. Končno nemoteno igrajo *Strniševce Ljudožerce*, v **MGL**-ju je bila premiera *Shakespeareove Ukročene trmoglavke*, ki jo je na veliko veselje tistih Slovencev, ki bi angleškega klasika res radi brali v berljivi slovenščini, ponovno prevedel **Milan Jesih**. (Vprašanje, ki se ob tem poraja, je seveda, kdaj se bodo večecenjani slovenski založniki odločili za izdajo *Jesihovih* novih prevodov *Shakespeara*, ki jih je sedaj že za dobro knjigo.) V Drami je bila tik pred novim letom premiera, o kateri zaenkrat samo to, da ni bila angleška, ampak špansko govoreča, seveda v prevodu. Še zmeraj čakamo na res pravo otvoritev sezone v **Mladinskem gledališču**... V **CD**-ju bomo v januarju od gledališkega lahko poslušali samo radijsko igro *Cirila Kosmača* in *Mitja Mejaka Tantadruj*, tisti, ki so v klubu fanov *Toneta Partljiča*, pa bodo lahko 22. januarja odšli skandirat v srednjo dvorano taistega doma, kjer bodo navijali ob novem slovenskem filmu *Matjaža Klopčiča*, posnetem po drami uspešnici slovenskega populističnega dramatika in tako dalje *Toneta Partljiča*, se pravi filmu **Moj ata, socialistični kulak**. Vse, ki bi bili radi informirani, skupaj s **CD**-jem obveščamo, da je to po **Karolini Žašler** in njenem vdovstvu že drugo bojda uspešno sodelovanje režiserja in dramatika. Na dan izida tele **Tribune** (če bo vse sreči) bo spet v **CD**-ju jubilejni koncert **Simfoničnega orkestra Slovenske filharmonije**. Dirigent bo **Uroš Lajovic**, igrali pa bodo **D. Božiča**, **M. Strmičnika** in **J. Haydna**. V petek, 22. januarja, bo koncert **Simfonikov RTV Ljubljana** (*C. Franck, Debussy* in še enkrat *Debussy*), v času šolskih počitnic pa risanke in računalniška delavnica za otroke. Do konca januarja ostanejo samo

še zanimivi koncerti, brez katerih bi lahko **Cankarjev dom** januarja kar zaprli. Od 1. do 6. februarja bomo, če bomo imeli srečo, da bodo prišle kopije, lahko videli nekaj filmov s **Fsta**, 17. februarja pa naj bi bila premiera **Borisa Godunova Modesta Musorgskega** v Veliki dvorani z **SNG Opero** in dirigentom **Lovrencom Arničem**. Če se v **CD**-ju med tem ne bodo premislili. Zadnji dan v prestopnem letu pa bomo lahko gledali še *Živelo svobodo*, nov slovenski film *Rajka Ranfla*, še eden od letošnjih soc produktov **Viba filma**. Vsaj naslov je tak. Scenarij je napisal **Miloš Mikeln**.

Strangelove Stanleya Kubrica in seveda nepozabnega **Petra Selersa**. Že takoj naslednji dan nam bo *Srečno novo leto* zaželel **Claude Lelouch** s svojim istoimenskim filmom iz leta 1973 z **Linom Venturo** itd. Tisti, ki se še niso naveličali ameriške klasične literature, se bodo lahko v sredo, 27. januarja, zabavali in resno gledali the **Scarlett Letter** po romanu **N. Hawthorna** iz leta 1926 z **Lillian Gish** etc. Ampak filmov še vedno ne bo konec. Že naslednji dan bo **Kurosava** pokazal svojo **Skrito trdnjavo**, za njim pa **Tati Prometno zmedo**, ki je malo manj skrita. In še en srednjeevropski adut:

Kinoteka ponuja že v sredo za začetek nove sezone, se pravi 13. januarja, **Oktober Sergeja Ejzenštejna**. Naslednji dan klasično delo francoskega novega vala **Do zadnjega diha F. Truffauta** in **J.L. Godarda**. Naslednji dan Bergman in njegova **Persona** iz leta 1966, potem **Mon oncle Jacquesa Tatija**. Potem oddih do četrta, 21. januarja, ko se bo odvrtila **Viscontijeva Smrt v Benetkah**. Za tiste manj nežne bo že naslednji dan poskrbel **Akiro Kurosava** s svojimi **Sedmimi samuraji**. In potem v soboto, 23. januarja, še en **Jacques Tati: Playtime** iz leta 1968. V ponedeljek se vsa stvar sploh še ne bo končala. Gledali bomo lahko **Dr.**

Heidi, švicarska produkcija iz leta 1953 in pa malo manj srednjeevropski, zato pa precej boljši **Jean-Luc Godard** in **Pustolovščina Lemmyja Cautona**. Če ne bi bilo Kinoteke, bodo rekli nekateri, januarja v Ljubljani ne bi imeli kaj delati ali gledati. Ampak v bistvu bodo imeli prav. Vsaj stari filmi, če že ni novih. **Blu e comme lenfer** pač igra že nekoliko predolgo. Enako avstralska uspešnica **Krokodil**....

(T. T.)

GILBERT & GEORGE

umetniška terorista

Priznavata, da sta religiozna, žejna krvi, prekleta, perverzna in dobra... Sta dva umetnika, »s solzami, ki v potokih lijejo po njihih licih«, da bi se VI pridružili življenju v svetu umetnosti.

Gilbert and George sta, kot to sama rada poudarjata, celota »glave, telesa in tiča«, se pravi človek. Umetnost je njuno življenje in njuno življenje je umetnost. Nič novega, bi lahko rekli, ampak onadva nam česa takega ne bi dovolila. Gilbert and George sta samozvana, samozadovoljna umetnika »žive ali living skulpture, simbolični osrednji figuri, ki združujeta umetniško produkcijo od začetnih pojočih, hodečih in pri miru stojječih skulptur do njunega trenutno najbolj priljubljenega medija – mamutskih foto konstrukcij, ki so lahko velike tudi do 37 čevljev. (Koliko je to metrov pa vsak sam.)

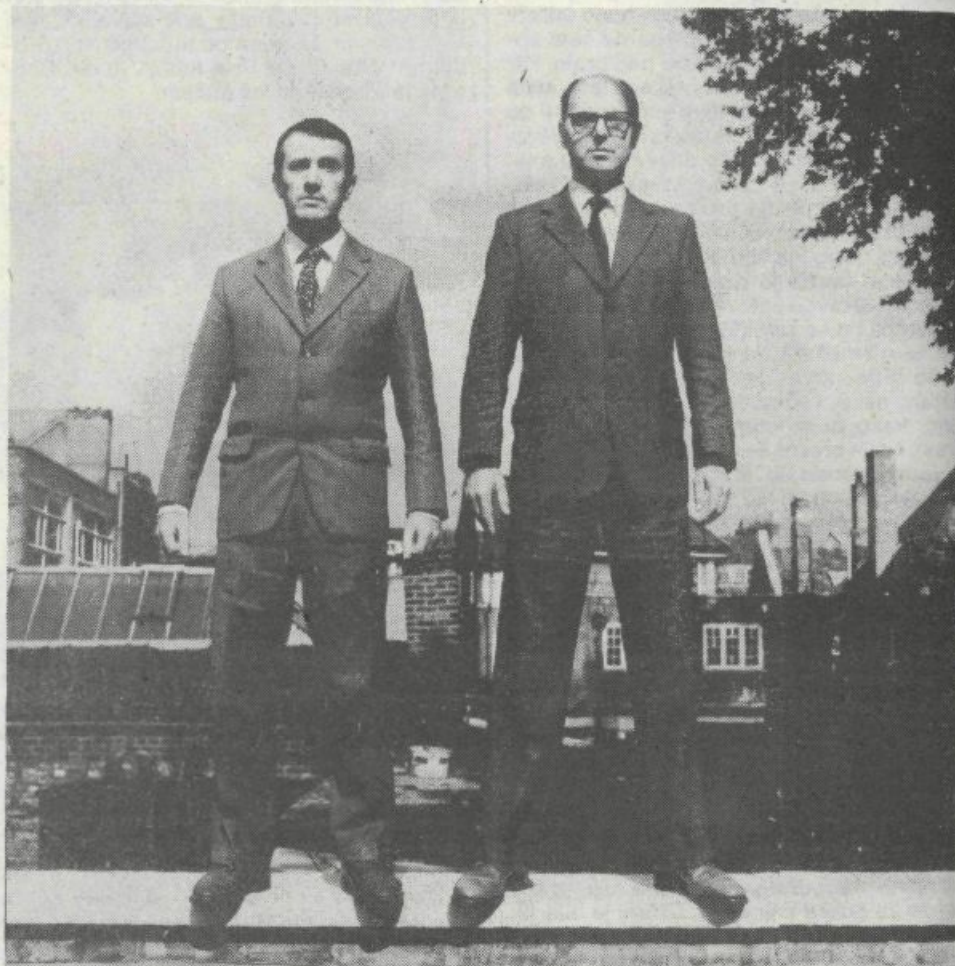
Gilbert and George nista elitna umetnika. Vztrajno zatrjujeta, da je umetnost za vse, če pa je ti vsi nočejo, je seveda njihov problem. »Najina umetnost ni obsedena z estetiko. Misliva, da vzporedno z umetnostnimi zgodovinarji, ki jih zanimajo formalne lastnosti del Henryja Moora, obstaja tudi povprečna publika, ki hoče enostavno vedeti, zakaj je v določenem kipu pofukana luknja. Hočejo vedeti, kaj ta luknja pomeni.« Dovolj govorijo že naslovi njunih fotokomadov, ki se nanašajo na ljubezen, scanje, vero, red, goloto, bogove (dobre in slabe), strah, boje, bojazni, smrt, upanje, heroje in tako dalje.

George pravi, da v nasprotju z njima večina umetnikov danes producira umetnost, ki ni izziv realnosti, ampak je primerna za »posh« gospodične in gospe, ki se sprehajajo po muzejih. »Toda to ni umetnost. Šele ko nekdo reče: 'Kaj za en kurac pa je to?' sva zadovoljna. Če bi ljudem pokazala eno od najinih del, in bi rekli: »Ja, to je umetnost,« bi bila zelo nesrečna. Če neko umetnost ljudje lahko klasificirajo, jo držijo v rokah in si čestitajo, ker so jo razumeli, je popolnoma kastrirana.

Letos poleti so tisti, ki so bili v Londonu, lahko videli dve razstavi del Gilberta in Georgea, ki sta pokrivali velik del njune ustvarjalnosti. Kljub temu, da sta oba še zmeraj eden glavnih kamnov spotike angleške in ostale umetnostne kritike, sta prav v zadnjih dveh letih uspela prestopiti magično mejo popularnosti oziroma priznanja širše publike.

Gilbert je bil rojen leta 1943 v Dolomitih v sosednji Italiji, George – obadva sta brez priimkov – pa leta 1942 v Angliji. Obadva trdita, da sta bila vzgajana v nižjeslojskih družinah. Obadva se zelo slabo spominjata svojega otroštva, George je bojda veliko »kolesaril in pešočil«. Obadva sta bila kot dečka nesrečna. Gilbert je odšel od doma 14-leten. Gilbert je študiral na treh umetnostnih šolah v Nemčiji, George pa na treh v Angliji.

George kadi cigarete in nosi očala, Gil-

bert ne dela ne enega ne drugega. Obadva že od šestdesetih let nosita obnošene rekelce in hecne kravate. Obleke sta začela nositi kar tako, ne da bi se za to odločila, enostavno zato, »da bi pokazala ljudem, da sta resna«. Če bi nosila drugačne obleke, bi ju ljudje imeli za neresne. Njune obleke so označili kot edwardianske in tako naprej, ampak ljudje jih sprejemajo brez pridržkov. Pravita, da bi zaradi njih lahko bila člana politburoja, iz Singapura, biznismena, kdor koli. Sprejemljiva sta za vsak trenutno obstoječi razred, raso. »To sta uniformi 20-tega stoletja,« pravi Gilbert.

Gilbert and George sta se srečala leta 1967. »Nisva planirala ničesar.« Bila sta enostavno skupaj in zgodilo se je, kar se je zgodilo. Njuno sodelovanje je partnerstvo, ne sodelovanje, v katerem dela nekdo nekaj in drugi doda nekaj drugega.

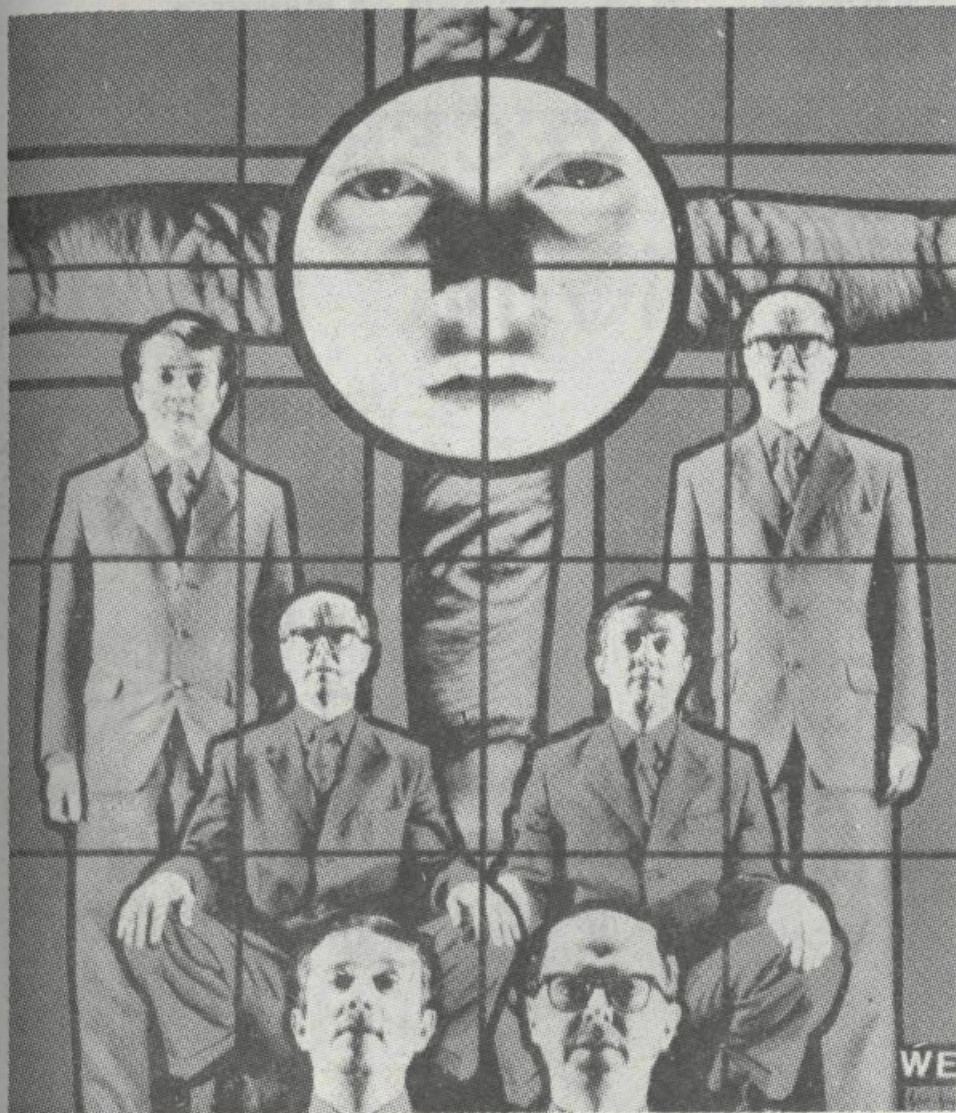
Delata v tandemu – konceptualizirata, rišeta, fotografirata, konstruirata stvari tako, da so individualni stili, roke posameznika nerazpoznavni. Kakršna koli kritika z ene ali druge strani se umakne, če je katera koli od strank užaljena. Njune razstave so »one-

man shows«.

Gilbert and George sta v tesnem stiku s svetom. Živita v Londonu, okraju East One, tam, kjer je včasih deloval Jack Razparač. Na ulici, kjer stoji njuna hiša, je veliko grafitov, kronikov in ostankov embalaže in ostale ponudbe z živinskega trga Spitalfields Market. Vstajata ob šestih zjutraj, delata, okoli kosila gresta ven na kosilo v kavarno, kjer jesta že petnajst let. Potem delata do večera in pojedsta sendvič, ki sta ga prej prinesla iz kavarne. Pijeta čaj, kar sta delata tudi na filmu The World of Gilbert And George, ki sta ga posnela, zrežirala in odživela leta 1981. (Pravita, da so vse angleške televizijske hiše odklonile njuno ponudbo, da bi ga prikazale v svojem programu.) George pravi: »Čutiva, da je pitje čaja zelo lahko skulptura.«

Gilbert and George prihranita večino svojega življenja za umetnost. Ne hodita na počitnice, podeželje jima preveč »smrdi«. Nikdar nista bila lastnika avta ali jahte. In tudi ne nameravata postati. V tujino potujeta samo na otvoritve svojih razstav. »Ker se to od naju pričakuje.« Ne ogledujeta si

mest, v katerih imata razstave, domov se vrneta z letalom in taksijem. Ne obiskujeta galerij, razen seveda ob otvoritvah svojih razstav. Vso inspiracijo dobivata doma, ko gledata skozi okno in se sprehajata po raznih predelih Londona. V zvezi s tem so pomembne tri stvari: »Prvič, ni važno, kje sva, kajti počutiva se, kot da bi stala na globusu, ki bi se izvijal iz najinih stopal.«

Drugič verjameta v to, »da je Velika Britanija »najboljša dežela in najboljše okolje na svetu«. In tretjič trdita, da vsa inspiracija, ki jo potrebujeta, prihaja iz njihuj samih.

Hiša, v kateri delata in stanujeta, je renovirana petnadstropna vrstna hiša iz 18. stoletja. Najprej sta stanovala v prvem nadstropju, počasi pa sta »napolnila vso hišo«. Napolnila sta jo in jo še polnila s lesenim pohištvom in lončevino, ki ju resno zbirata. Nobeno pohištvo ali lončevina ni njen produkt. Vsaka soba pa tudi stopnišče je napolnjeno s stoli in omarami, vazami, ki stojijo na in v njih. V hiši je dobesedno na stotine vaz, velikih in majhnih.

»Zelo nenavadna zbirka,« prizna Gilbert, ko vzame v roke eno od vaz. »Toda to je delček najinega življenja. Praviva jim prijatelji – vazam in pohištvu –. Tale tu je v bistvu zelo seksi, se vam ne zdi?«

V eni od sob zgoraj imata na zofo polo-

ženo uokvirjeno fotografijo Oscarja Wildea, v sosednji sobi je stara televizija, ki jo gledata zelo redko. Vsa tla in stene so zguljena, imata zelo malo knjig, večina je iz 18. stoletja. V kleti je pralni stroj, kuhinja je enostavno soba s štedilnikom in pečico. Na pečici je še vedno nalepljena cena. Nad njuno spalnico je terasa, s katere lahko opazujeta, kako se prebivalci Spittalfieldsa obračajo v bolečinah.

Čez malo dvorišče se pride v njun studio. Tu večinoma slikata sebe ali moške modele, ki jim plačata 20 funtov na uro. Lahko tudi tiskata, kos za kosom sestavljata njune velike fotografije, ki so njuna glavna preokupacija v zadnjih 15 letih. Na podobah G and G ni žensk, ker nimajo »glav, teles in tičev«.

Za vsako »sliko« posnameta okoli 20.000 posnetkov.

»Midva duo, tako sva začela. Najprej sva se naredila umetne in zato bolj resnične. Pobarvala sva si obraze in roke z bronzo, to je bilo prvič leta 1969, potem pa sva z bronza plesom, petjem, hojo in jedjo pred povabljenimi gosti in mimoidočimi. Nepremično sta sedela in stala pet ur pred Stedljk Muzejem v Amsterdamu in prepevala in plesala ob pesmi Underneath The Arches osem solidnih ur v galerijah in Pod oboki

Charing Crossa. »Ljudje so stali in opazovali, kolikor dolgo sva hotela. Omogočila sva jim nekaj, skozi kar so lahko pretresli vse svoje življenje in misli.« Med 1970 in 1974 sta narisala in razstavljala ogromne skice in slike sebe, ko kontemplirata o njunih življenjih na podeželju. Leta 1972 sta začela z montažami fotografij. V istem času je v njuno življenje, video, knjige in slike prodril Alkohol.

»Je res, da sta imela navado iti v Pube in se tam stepsti?«

»Seveda. Bila sva presrečna za nekatere. Šla sva skozi zanimivo obdobje, plesz in preteпов ... Nekoč so nama do doma sledili vozniki tovornjakov in nama razbili šipe. Toda vseč nama je bila svoboda pijanosti.«

Leta 1975 sta predstavila 90-minutno živo skulpturo, na kateri sta si obraza pobarvala v rdeče. Od takrat dalje sta se skoncentrirala skorajda izključno na fotokomade, v katere sta vključevala tudi grafite kot »Fucked UP«, »Smash the Reds« ali »Are You Angry or Are You Boring?«. Njuna dela so dosegla neverjetno neposrednost.

Ena od redkih fotografij, na katerih se smejeta, je iz leta 1969. Na Georgovi jakni je napis »George the Cunt«, na Gilbertovi pa »Gilbert the Shit«. Izgledata srečna. To, da sta na fotografijah večinoma vse prej kot nasmejana, komentira George: »Sva najbolj nesrečna človeka, ki ju poznavata.«

Na vprašanje, če mislita, da je v njunih delih humor, pa odgovarjata: »Ne zanikava nobenih interpretacij najinih del. Praviva samo, da humor ni najina preokupacija ... In precej slabo mnenje imava o priljubljeni sodobni preokupaciji z zabavo. Misliiva, da zadržuje napredek. Čutiva, da se danes vse preveč išče užitek.«

Po intervjuju vklopita Gilbert and George kasetofon in zavrtita posnetek radio programa, v katerem neki kritik trga njuno delo. Razburja se nad testisi in vsemi dlakami, ki so jasno razvidne na nekem delu in ugotovi, da je večina tega, kar Gilbert and George naredita v manj kot enem tednu primernega kvečjemu za kakšne zakotne spalnice. G and G se smejeta. Niti približno pa se nista, ko sta gledala na televiziji dokumentarec, ki so ga pred dvema leti posneli o njihju. Najmanj zabavna je bila scena, v kateri je lokalni Spitalfieldski pastor v zvezi z njuno sliko »Shitted« dejal: »I think it's sick it's sas and it's serious.« Vikar, kadar zagleda G and G-ja na cesti, zmeraj izgine.

George razlaga: »Dela kot »Shitted« niso zato, da bi spravljala v bes. So zato, da bi ljudi dešokirala. Če drek šokira ljudi, je to samo zato, ker se o njem nikdar ne govori. Nikdar ne delava stvari, ki bodo primorale ljudi, da osupli zapustijo galerije. Narediva jih na zelo subverziven način. Nihče še ni videl umetniškega dela, na katerem bi bile tako velike klobase. Zato se ljudje, ko to vidijo, spremenijo. Uspelo nama je, da sva jim prišla pod kožo.«

Nekaj časa premišljata, nato rečeta: »Najprej sva bila zaradi tega, kar je rekel lokalni vikar, šokirana. Toda potem sva ugotovila, da je bilo vse skupaj zelo dobro. Ni veliko umetnikov, o katerih bi v dvajsetem stoletju po televiziji govoril vikar.«

(Za revijo BLITZ je intervju pripravil John Hind, prevod in priredba T. T.)

NOSTALGIJA, SPEKTAKEL BOŽIČNEGA VEČERA

DOUBLE SWEET THEATRE BADGE

Po preddiverju Cankarjevega doma se je šopirila šefica televizijske ekipe, mogoče režiserka ali voditeljica že česa, najverjetneje znana in popularna. Z njo so hodili težaki – kamermani, tonci, prevozniki opreme, osvetljevalci in snemali izjave, ležerno polprofesionalno, s pesmijo Ej uhnjem oz. V uh me piši na ustnicah. Z gledališkega lista (kakšna sreča, da obstajajo) se prepiše nekaj teksta za napovedovalko in – Vem, novinar svoj dolg in sem ga opravil in kdo bo meni sodil in mojemu prispevku, v čaj si limono stisnem. No ja, televizijsko spremljanje kulture je bilo od nekdaj preslikavanje časopisnih in podobnih stolpcev (naokrog se sliši praviti o Televiziji Študent, ali nekaj podobnega?). Gre namreč za to, da televizija pač posname smetano, prežvekujejo in molzejo zanjo pa drugi.

Kaj pa se je dogajalo takega v Cankarjevem domu, da se je pripeljal na dogajanje celo ljubljanski Hollywood (izraz radijskih ljudi za svoje kolege preko ulice). Začnimo od začetka. Martha Graham, prapraprababica modernega plesa (ki bo v kratkem napolnila sto let), je pred kratkim postavila eno od svojih veličastnih koreografij. Martha Graham je imela srečo, že od mladih nog se je lahko ukvarjala s plesom, plesala

in koreografsko ustvarjala. Kseniji Hribar je to uspelo šele zadnja leta, z ustanovitvijo Plesnega teatra in BOOMOM, ki ga je leta s svojimi predstavami povzročil. Ali, drugo, kako je mogoče, da ovakav talenat nije več ranije dobil šansu, da stvara? Socialno-politične razmere, bi temu rekli socialni politiki in še naprej vodili svoje žene na ljubljanska baletna spotikanja. Tu stopi na špi-ce copatkov zgodovina in reče: »Brez panike, jaz sem vendar tista, ki loči zrnje od luščin!« Slednjič pa pisalni stroj napiše stavek o ubogi zgodovini, ki sicer lahko odbira zrnje, vendar se taisto zrnje porazgubi, tuintam (če ga ne požro ptiči) vzklije, v hramih pa se kopiči slama, kopicji, prekopicuje itd. Pa pustimo očitke polpreteklosti, ki jih bo itak čedalje bolj po riti dobivala, tako da niti rdeča ne bo več, ampak črna.

Božična predstava Plesnega teatra Nostalgija, večdimenzionalni spektakel, je trenutno najsodobnejša predstava v slovenskem gledališko-plesnem prostoru in vrh ustvarjanja Ksenije Hribar (dokler seveda ne ustvari novega). Tandem Eka Vogelnik – Ksenija Hribar, trade-mark dobre gledališko plesne predstave, dvojec brez crmarja (pri tolikih jahtah in rušilcih jir: je treba zagotoviti le osnovni čoln) znata s o-

je utrgane ideje tako spretno prilagajati druga drugi, da bi nastali gublen drago prodali tudi na kakšni londonski dražbi tovrstnih umetnin. Predstava je svojo ustvarjalno granato zasidrala v sam center publike, tiste iste, ki se je pri Alpskem sanjarjenju bučno zabavala ob tuji neumnosti. Tokrat je vsakdo, ki je količkaj pošten, moral pogoltniti knedel in se pozabavati z neprijetnimi o samem sebi mislimi. Na primer, o božičnih in novoletnih praznikih in le-teh praznovanju, o čofotanju v novoletnem kiču, o polivanju z raztopljenimi sladkarijami, o parceliranju novih in novih kokošje-račje-gosjih pokopališč, o vsesplošni ekstazi požrešnosti in vsesplošni zlaganosti, ki jo čas tako jasno opravičuje. Predstava nikakor ne parodira starih poganskih in krščanskih običajev, ampak se norčuje iz tistih, ki si te običaje po svoje servirajo in si jih na vse mogoče načine bašejo vase. Predstava pomeni očiščenje mita navlake časa, ki je že strohnela in razpadla in hkrati pustiti novemu času, da oplemeniti mit s svojo patino. Na drugi strani pa je čas dandanašnji prepojen z najraznorodnejšimi iskanji opoja v yogi, pri psihotronikih, radžistih, polnočnice so razprodane, kakor bi se ponovno rodil Bob Marley, na tisoče mladih je napolnilo

prostore predbožičnih meditacij, kar je vse lepo in prav – vendar, kaj je lepše generalu, kot da se mu vse živo zbaše v cerkev – enostavno se vrata zaklene in zapahne, cerkev pa sežge in niti granate ni treba porabiti. Predstava prav tako ni skušala omamiti zaprisežene estete, ki jih vsak neestet-ski gib pahne v noči brez spanja, ampak je ravno z elitnimi plesnimi delčki med pred-stavo govorila proti elitizmu, proti proženju kičastih strelc v razvajeno oko, s stoli iz so-sednje gostilne, z nastopajočimi odrskimi delavci in njihovimi brechtovskimi nasmeš-ki, smo taki, kakršni smo in nesproščeno gledamo nastop mažoretk zgolj zato, ker nas je strah, da jim pade palica iz rok. Tako se pojavijo predstave v predstavi, kjer se predstavi resničnost in dedek Mraz postane že nekaj let mrtev, gnil in razpadel. Pred-stava Nostalgija pripoveduje o smrti Kris-tusovega rojstva in poziva k njegovemu po-novnemu vstajenju. Predlagam, da postane praznovanje božiča tradicionalno, na način starih cerkvenih iger, katerih pra-prapravnukinja je predstava Nosta'lgija. Cerkev, ki želi in na vse kriplje skuša biti so-dobna, s Philipsovimi mikrofonom, vgraje-nim na prižnici, z bandom ministrantov, ka-terih frizure do pramena natančno spomi-njajo na Beatle iz leta 1965, s svetlečimi zvezdami betlehemskimi na kopijah elek-tričnih kitar (ki bi jih jim zavidal marsikateri tinejdžerski roker) – se ne more in ne more

otresti dvajsetletnega zaostanka. Želim si, da bi cerkev sprejela predstavo Nostalgija kot ponudeno idejo in s tem dodala meditacijam ustvarjalno akcijo, ki pripelje do sprememb. Dialektika. Še je treba govoriti o predstavi, recimo o režijski nadgraditvi koreografije. Stvar je zelo preprosta in sila spretna. Naprimer - vrtenje plesalca okoli svoje osi v kontrastiranih ritmih je koreografija, če pa mu navežeš na čelo močno rudarsko svetilko, prilagodiš luč - pa snopi svetlobe v ostrih cestah prepredejo celotno odrsko kocko, je to režijska domislica. Pa rekviziti, kot podaljšek telesa, pantomimska igra, petje na odru in v offu, kjer zapoje mamca iz Četrtkovega večera domačih pesmi in napevov, krasne živalce in maske, ki jih je naredila Eka, ki zna iz kosa blaga napraviti travnik tisočerih rož, humorne točke za zadržaje, pa tudi grozljivi prizori, iz katerih bi Ken Russel (če bi jih videl pravočasno) potegnil idejo za kakšno mučiteljsko lepotičko in vprašanje je, če bi se Vanessa Redgrave v tem primeru sploh kdaj pobrala in prišla k sebi. Nastopajoči, pisan šopek

plesalcev, igralcev, pevcev, ki so bili vsi vse skupaj, kaj je še treba dodati? Baletnike si takoj prepoznal kot baletnike, prav tako so vsa telesa iz Ksenijine dresure brezhibna, od njene najzvestejše plesalke Sinje Ožbolt, do stare dombe Plesnega teatra, kapetana moštva Marena Mlačnika, s svojim nedolžno-naivnim pogledom Alana Forda v vlogi Kristuska in skoki, v katerih združuje živalsko gibčnost in moč v odskoku z doskokom dresnega lista, ki se z veje spusti na zemljo. Rdečo nitko predstave odvija na ogromnem odru Srednje dvorane drobce na Sara Hribar. Nekateri od tistih, ki jo poznajo, so se potihem že spraševali, kdaj bo kapljica, ki je zdrsnila s prepotenega plešočega telesa in oživela - toliko zrasla, da bo zaplesala tudi sama. Hudobni režiserji reklamnih spotov bodo seveda takoj stegnili roko po njej, a Plesni teater je ne bo dal, vsaj za zdaj še ne in tistim, ki jo poznajo ali pa ne poznajo, preostane le, da ji zaželimo srečo na stresov, pasti in garanja polni plesni, gledališki ali kakršnižebodi poti, ki si jo bo izbrala.

Nujno je še treba popraviti krivico gledališkimi delavcem z najbolj simpatičnim nazivom - lučkarjem, o katerih delu se ponavadi ne piše. Luč se postavlja večinoma ponoči, ne zato, ker je podnevi svetlo že od sonca, ampak zato, ker je oder takrat prazen. Njihovo delo je podobno delu šahovskega sekundanta, ki vso noč analizira prekinjeno partijo, pokaže vele mojstru množico vseh variant, nakar skupaj izbereta pravo. Tako je Edi Martinčič tudi pri predstavi Nostalgija dokazal, da je njegovo znanje lučnih variant ogromno in da sta z režiserko postavila pravo svetlobo na pravo mesto.

MAKAR ČUDRA

DRAGI MAKAR ČUDRA!

Grdo si oklevetal moje estetsko znanje v minuli številki Tribune. Še več, drznil si si govoriti o mojih bodočih estetskih izdelkih, ne da bi videl kakšnega že gotovega in kar me še najbolj skrbi, šel si se igrice dobro-slabo, ne da bi reči pošteno argumentiral. Ne počni tega! Pozabljaš, da je estetsko subjektivna zadeva, okus ali otip, ki ga čutiš nezavedno, s svojim telesom in ne s tujim. Stričkove sanje so mi lahko všeč samo zato, ker v njih nastopa nekdo, ki mi je pri srcu, prav tako kot Body Double lahko shranim v grde spomine preprosto zato, ker sem se pred tem nabasal z Gorenjka čokolado (special) in mi je bilo v kinu ves čas slabo. In kakor za Stričkove sanje lahko rečem, da je zanimivo in čisto dramaturgiziran tekst, solidno režiran, čeprav še premalo zabavno, a odigran obupno, z nekaj epizodnimi izjemami, tako lahko rečem za Body Double, da ima nekaj čudovitih fint, da ima genialen plot, da se noro poigrava s filmskim jezikom, a da vse to slabo dramaturško sestavi, da je razdrobljen, v enem delu celo dolgočasen, nekatere sekvence pa so celo čisto nepovezane in nefunkcionalne. Ravno ta film pa tega ne bi smel početi, saj se zabava iz celotnega Hollywooda in bi se torej moral tudi iz njegove dramaturgije z neverjetno trdno zgodbo, ki pa bi gledalca na koncu zapeljala. A pustimo to! Vsekakor če mi nekaj ni všeč, to še ni za v časopis ali tebi v mašilo, ko nimaš več kaj pisati. Poglej si slovensko filmsko kritiko: vsi se spuščajo k mnenjem dobro-slabo kar tako, brez natančne analize. Ocenjujejo filme v enem stavku, z zvezdicami ali T-ji, pišejo kritike, ki opisujejo le fabulo, pa še to narobe razumljeno, ali pa primerjalno knjigo z literarno oz. gledališko predlogo. Nihče se ne ukvarja z dramaturgijo, s filmskim jezikom, vsem je film le povod za njihove strukturalne ali kajzvemkākšne svetovnonazorske teorije. In prav zaradi te dramaturgije, na katero vsak pozabi, ima ta dežela slabe filme, ne pa zaradi tega, ker meni ni všeč Body Double. Sprejemam tvojo kleveto kot izziv in ti pošiljam svojo kritiko.

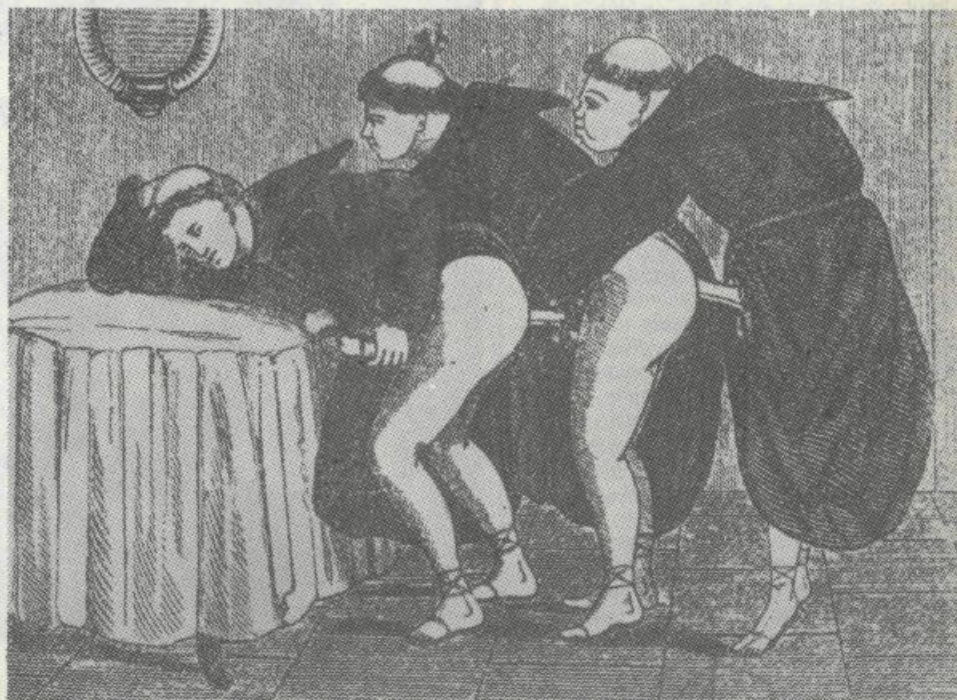
Pripis uredništva!

Tisti, ki bi radi prebrali, kako je Amirju uspelo izzvati našega sodelavca Makar Čudro, si lahko njegovo kritiko preberejo na uredništvu Tribune, kjer jim bomo, postregli tudi s topljo kavo. Še nekaj, naslov kritike je Deja vu - Že videno.

(T. T.)

POZDRAVLJENI MI PORNOFILI, POZDRAVLJENE MI PORNOFILICE!

Tu v Utahu je seveda že dolgo čisto drugačna zima kot tam v domačih krajih, a nas pornofilov to niti malo ne moti. Beletristike je na pretek, tako da zimske urice nikakor ne morejo biti dolgočasne, pa tudi druge zabave je zadosti. No, in ravno o tej sem se vam danes namenil nekolikanj spregovoriti. Je že tako, da je včasih vsled pomanjkanja prave »action« tudi opisovanje oziroma pisno približevanje takšne zanimive »action« lahko še kako dobrodošlo. Amerikanci seveda ne bi bili pravi potomci anglikanskih puritancev, če se ne bi vsake toliko časa razburjali nad vse preveliko in preočitno potlenostjo nekaterih narodov, pa tudi nekaterih posameznikov izmed vse bolj se razširjajočega ameriškega naroda. Ampak, da ne bi o Angležih govorili samo slabše stvari, vam bom skušal takole od daleč, iz daljne Amerike, zibelke kavbojk, avtomobilov s šestimi valji in seveda Coca-Cole, približati eno od tipičnih angleških zabav, ki ji tudi tukaj pravijo »Male or Female Stripping«, tistim, ki pa to delajo, pa kar »Male or Female Strippers«. Zadnjič mi je, ko sem pasel svoje oči po knjigarnah okoli univerze, padla v oči sicer drobna, a že na prvi pogled zanimiva knjiga mladega »literata po sili«, kot temu pravijo tukaj, Franka Hakemana, po domače Franca Jakobovca z naslovom Being Frank. Tako odkrito odkrite knjige že nekaj časa ni bilo na spregled v teh krajih, zato sem si jo takoj kupil. In moram povedati, da me moj pornofilski instinkt ni prevaral. Franc Jakobc se namreč ukvarja s profesijo, ki bi ji pri nas rekli strip tiz, ampak glede na to, da je on moškega spola, bi se reklo, da je moški striper, če nam ljudje dovolijo tale neologizem. Da pa stvar ne bi bila tako zelo preprosta, je Jakobc moški striper prve klase, se pravi, da je moški striper številka ena v Angliji. Ampak, če ste, ko sem vam tole povedal, pomislili, da je zato poln denarja in sreče, se motite. Franc je s svojim poslom zmeraj manj zadovoljen. Pravi, da za svojo kvaliteto dobi premalo denarja, na noč baje zasluži samo petdeset funtov, njegove ženske kolegice pa precej več. No, ampak tu se z naše strani da le malo pomagat. Franc je na svoj poklic ponosen, tistim pa, ki se zanj zanimate, sporoča, da vam zato ni treba imeti velicga lulka oziroma kot on temu reče Williija. Zabava je zabava in Franc pravi, da ženske oziroma kot jim pravijo Kokoši ne pridejo nanjo, da bi gledale velike klinge, ampak zato, da bi se zabavale. Zato jih velikokrat enostavno vpraša: »A si mislite, da imam majhnega lulka?« In one se od veselja zasmeejo in vse skupaj zavpijejo: Jaaaaa. Kot na Trefaltovih Srečanjih. Franc je svojo srečo poskusil tudi v nove vrste zabavi, ki ji pravijo Angleži Cock and Hen party ali Petelinje in Kokošje večerje, ampak moral je ugotoviti, da se stvar ni najbolj obnesla. Krivi so bili

nobeden drug kot moški, ki so, ko je odple-savala svoje ženska striperka, vstajali s stolov in se precej grobo zabavali, potem pa, ko je odplesal svoje sam, svoje žene še kako grdo gledali, ko so ga malo gledale, še bolj pa vzpodbujale. Večina žensk pa je bila raje tiho, da se ne bi ves večer zabavale z ljubosumnim možem. »Problem z moškim stripanjem je v tem,« pravi Franc, »da ne moreš nastopit na TV-ju. Komedianti to lahko delajo in si zaslužijo dost denarja za živet in se zabavat, ampak mi tega ne moremo.« Je že tako, da je še zmeraj premalo pornofilov in naših pristašev. Drugo leto bo enaintrideset in pravi, da bo vsega stripanja kmalu dost, štiri leta so več kot zadost, zato bo šel stran. Malo misli na to, da bi še naprej pisal, ampak o tem, kar so založniki hoteli, je napisal že dost. Potem so tu živali, pet let, ko je bil v Londonskem živalskem vrtu. Mogoče se bo ukvarjal s prenašanjem TV programov iz lastnega živalskega vrta. Potem pravi, da bo v šestih mesecih postal komik, potem ko se ne bo več slačil, bo igral v kabareti in ne bo več slekel hlač. Pravi, da je komik že po naravi, da je edini striperkomik, upa pa, da bo kmalu lahko zabaval ljudi bolj oblečen. Ampak boji se, da bodo nastali problemi in bodo gledalke še vedno vpile: »Hočemo tvoja Williija!« Ni tako enostavno pozabiti na to, da si bil najboljši moški striper v Angliji. Ampak Franc pravi: »V bistvu sploh ni tako slabo bit poklicni

javni penis!« Franc opravlja enega od poklicev, ki ga v naši domovini še ni, pornofili pa upamo, da ga bomo kdaj imeli. Pred nekaj tedni sem vam obljubil nekaj pornofilskih novic iz tujine, tale kratka o Francu je bila prva, upam pa, da vam bom kmalu lahko poslal še kakšno novejšo. S Francom se na žalost nisem mogel pogovarjat, zato pa se je lahko na kratko moj kolega Toma Hren, ki se sicer ne ukvarja s temi zadevami, a je kot pravi pornofil rad priskočil na pomoč, čeprav je zelo zaseden s heretiki. Tudi mi se moramo organizirati, drugače nas bodo na koncu še poskušali spraviti s tega sveta. Je že tako. Toma Hren si je ogledal tudi Francov nastop – seveda so ga zato, ker je moški, spustili noter samo zaradi Press kartice – ampak o njem ni hotel napisat ničesar. Je rekel, da se teh stvari ne da opisat, jih je treba videt. Verjetno ima prav, mi bi pa le radi vedeli še kaj več, kot je povedal Franc. Ampak kaj se da naredit druga, kot da gremo v London in si, dokler se še da, stvari ogledamo. Ampak zame je to predaletč. Mogoče pa bo šel kdo od vas prijateljev in prijateljic. Če bo, ga prosim, da nam Francov show opiše, če bo le našel prave besede. Pozno je že, jutri zarana vstanem, bodite pozdravljeni, prjatli in prjatlice, pa se slišimo, ko Bog da.

Vaš večno pornofilski Primož Truba

MARILYN MONROE O NORMI JEAN

Marilyn Monroe še vedno ni mrtva, mogoče je za nekatere sploh ob nostalgичnem obujanju spominov na čase »velikih hollywoodskih zvezd«, ki jih več ni in jih nikoli več ne bo, sploh bolj živa kot je bila pred desetimi ali dvajsetimi leti. Najbolj mitska med velikimi zvezdami, za katero vsi poskušajo uganiti, kakšna je bila »z one strani mita«, kakšna je bila Norma Jean izven sveta filma. Jasno je, da je prava podoba, kolikor sploh obstaja, oziroma, če jo tisti okoli filma sploh hočejo videti, tako rekoč nedosegljiva. Ampak to še ne pomeni, da iskanja te prave podobe ne morejo biti zanimiva. Letošnja jesen je med vsemi drugimi filmskimi novitetami prinesla tudi še en dokumentarec o velikih zvezdah, dokumentarni film, ki sta ga za francosko televizijsko družbo Canal Plus pripravila André Romus in Marcia Lesner – Norma Jean, imenovana Marilyn Monroe. V njem sta uporabila tudi posnetke njenega glasu, se pravi posnetke, ki so ostali od nekega zdaj že legendarnega intervjuja, ki ga je leta 1960 za revijo Marie Claire posnel njen takratni urednik Georges Belmont, drugače pa znani prevajalec iz angleščine in prijatelj Joycea, Becketta in Millerja. Odlomke iz istega intervjuja je pred nekaj meseci objavila tudi revija Cahiers du Cinema, v Tribuni pa jih objavljamo tudi v tolažbo tistim, ki dokumentarca, v katerem s komentarji povezuje fotografski material, odlomke iz različnih filmov, glas Marilyn Monroe in še kaj nihče drug kot Catherine Deneuve, nikoli ne bodo videli. Če bo po branju divnih spominov in razmišljanj ostal nekoliko grenak priokus, je to pač zaradi nostalgije.

OTROŠTVO

... Dejstvo je, da sem nezakonski otrok. Toda vse, kar se govori o mojem očetu ali mojih očetih, ni res. Prvi mož moje matere se je pisal Baker. Drugi Mortinson. Toda ko sem se rodila, je bila od obeh že dolgo ločena. Govorilo se je, da je bil moj oče Norvežan, verjetno zaradi imena Mortinson, in da je umrl v nesreči z mopedom kmalu po mojem rojstvu. Ne vem, če je bilo to z Mortinsonom res, ker nisem bila z njim nikoli v sorodstveni zvezi (...)

Nikdar nisem živela s svojo mamo. Govorilo se je obratno, toda to ni držalo. Kolikor daleč nazaj mi seže spomin, sem vedno živela v reji. Moja mama je bila filmska monterka. Veliko je delala. Bila je slabega zdravja. Mislim, da me je zato dala v rejo: ni se mogla ukvarjati z mano.

Moja mati je imela ... duševne težave. Danes je že mrtva. Moja stara starša po materini strani sta oba umrla nora, zaprta. Tudi moja mati je morala v norišnico. Od časa do časa je prišla ven, potem pa je ... ponovno zbolela. Nekega dne – morala sem imeti tri leta, ne več – so me kopali in gospe, ki se je ukvarjala z mano, sem rekla mama. Rekla mi je: »Jaz nisem tvoja mati.

Reci mi teta.« »Toda, on je moj oče?« sem rekla in pokazala s prstom njenega moža. »Ne,« mi je rekla. »Nisva tvoja starša. Ženska, ki te pride od časa do časa pogledat, rdečelaska, je tvoja mati.« To je bil zame pravi šok. Toda ker je prihajala precej porredko, je zame pretežno ostala samo »rdečelaska« ... (...)

Vsega skupaj sem imela ... samo da jih seštejem ... deset, ne, enajst družin. Prva je bila zelo verna. Živeli so v majhnem mestecu v okolici Los Angelesa: rodila sem se v Los Angelesu. Z menoj je živel še deček, ki so ga kasneje posinovili. Z njimi sem ostala približno do sedmega leta starosti. Bili so zelo strogi. Toda ne hudobni. Zaradi religije so me vzgajali na svoj način, s strogostjo in kaznimi, ki jih ne bi smeli uporabljati: z vojaškim pasom. Končno se je to razvedelo okoli: vzeli so me od njih in me zapuili angleškemu paru v Hollywoodu (...)

Pri njiju sem spoznala kino. Nisem bila še stara osem let. Zgodaj zjutraj sta me odložila pred eno velikih dvoran v Hollywoodu. Čisto sama sem opazovala opice v kletkah pred kinom Egyptian ali poskušala položiti moja stopala v odlitke stopal velikih zvezd pred vhomom v kino Grauman: toda nikdar mi ni uspelo, vedno sem imela prevelike čevlje ... Smešno je, če pomislim, da so tam danes moji odlitki, in da druge deklice sedaj mogoče počnejo isto.

Tja sta me odpeljala vsako soboto ali nedeljo. To je bil za njiju počitek. Mislim, da se nista hotela doma ubadati še z otrokom. Počakala sem, da so odprli, dala svojih deset centov in se usedla v prvo vrsto. Tako sem videla vse vrste filmov. Spominjam se Kleopatre s Claudette Colbertovo. (...)

Bivanje v sirotišnici

Ko me ti Angleži niso mogli več obdržati, sem šla živeti k ljudem v Hollywood. Bili so iz New Orleansa. Vendar pri njih nisem dolgo ostala. Tri, štiri mesece. Spominjam se samo, da je bil mož filmski operater in da so me nenadoma odpeljali v sirotišnico. (...)

Tam sem začela jecljati. Potem je jecljanje za nekaj časa minilo. V gimnaziji pa se je povrnilo, za dve leti se mi zdi, dokler nisem imela petnajst let.

Še zdaj se včasih pojavi, kadar sem preveč živčna ali razburjena. Rada bi že zaključila s tem obdobjem svojega življenja. ... (Molk) V sirotišnici sem ostala približno leto in pol. Hodili smo v šolo. Za otroke iz sirotišnice je zelo slabo, da hodijo v navadno šolo. Ostali so s prstom kazali za nami in kričali: »Poglejte sirote! Poglejte sirote!« Sram nas je bilo. (...)

Delo v tovarni

Med vojno sem delala v tovarni. Najprej sem pregledovala padala, za letala, ne za ljudi ... in tako naprej. (...) Potem je Vojno letalstvo hotelo posneti nekaj fotografij naše tovarne. Vrnila sem se z dopusta, poklicali so me v pisarno: »Kje se pa skrivate?« Mrtva od strahu sem odgovorila: »Bila sem na rednem dopustu!« »Saj ne gre za to,« so odgovorili. »Ali bi hoteli pozirati za fotografije?«

Skratka, prišli so fotografi in posneli fotografije. Potem so jih hoteli napraviti še nekaj zunaj tovarne. Jaz sem se bala, da bom imela težave, če bi zapustila delo. Zavrnila sem jih, rekla sem jim: »Prosrite za dovoljenje.«

Dobili so dovoljenje in več dni sem preživel tako, da sem pozirala tukaj in tam.

Fotografije so razvili v laboratorijih Eastman-Kodak. Tam so vprašali fotografe, kdo je model. Eden od njih, David Conover, se je vrnil k meni in mi dejal: »Morali bi postati model. Z lahkoto bi zaslužili pet dolarjev na uro.« Pet dolarjev na uro, v tovarni pa sem v celem tednu za deset ur dela na dan stoje na cementu zaslužila dvajset dolarjev.

Počasi sem se začela ukvarjati s poziranjem. Bilo je konec vojne. Zapustila sem tovarno. Predstavila sem se v neki agenciji. Dobila sem delo. Reklame, koledarji ... Zares sem zaslužila pet dolarjev na uro!

Počasi sem lahko uresničila ene izmed svojih sanj in si plačala ure iz dramske umetnosti. Bilo je drago. Deset dolarjev na uro! (...)

Marilyn na naslovnica

Potem je slučaj napravil tako, da sem bila v enem mesecu na naslovnica petih različnih časopisov in poklicali so me iz Foxa. Znašla sem se na leseni klopi med ljudmi vseh starosti in postav, ki so čakali tako kot jaz. Dolgo smo čakali, dokler Ben Lyon, ki je vodil selekcijo, ni stopil iz svoje pisarne. Takoj ko se je pojavil, je s prstom pokazal name in vprašal: »Kdo je to?« (...)

Ben Lyonu se imam zahvaliti za veliko stvari. Bil je prvi, ki je v meni vzbudil samozaupanje. Tudi za svoje sedanje ime se imam zahvaliti njemu. Nekega dne smo zame iskali filmsko ime. Nisem hotela obdržati priimka človeka, ki ni bil moj oče. Hotela sem vzeti dekliški priimek svoje matere: Monroe. Sprejel je moj predlog, ampak imena Marilyn se je spomnil on. Rekel je, da je igralka, ki mi je najbolj podobna, takoj za Jean Harlow, Marilyn Miller, slavna zvezda brodwayskih musicalov. Nenavadno, če človek pomisli, da sem kasneje pravno res postala Marilyn Miller! (...)

Začetek mita

Počasi so si me ljudje zapomnili. Nikoli me ni bilo na sprejeme ali premiere in spraševali so se, kaj počnem, kadar nisem v studiju. Bilo je preprosto, podnevi sem si služila kruh z majhnimi vlogami v filmu, zvečer pa sem hodila v šolo. Prej nisem mogla končati študija, zato sem zvečer obiskovala univerzo v Los Angelesu. Hodila sem na predavanja iz zgodovine literature in ameriške zgodovine. Veliko sem brala, klasike. Odkrila sem cel kup reči. (...)

Ljudje, o katerih sem malo prej govorila, pa so si me raje predstavljali kot »sexy« in neumno zvezdico. S tem je tako kot z mojim slovesom, da sem vedno pozna. Prvič ni res, da sem pozna zmeraj! Zapomnijo si samo tiste primere, kadar sem zares. Resno mislim, da ne morem hoditi tako hitro kot ostali, ki pridrvijo in oddrvijo. Mislim, da nismo napravljeni zato, da bi živeli kot stroji. Sicer pa je vse skupaj tako nepotrebno!

Če moram v studiju hiteti s šminkanjem in oblačenjem, pridem na sceno popolnoma izčrpana. Pri vsaki stvari, ki jo počnem, si rada vzamem čas. Danes preveč divjamo. Zato so ljudje tako živčni in nesrečni. Kako se pod takšnimi pogoji da kakšna reč narediti popolno? Za popolnost je potreben čas.

Rada bi postala velika igralka, prava igralka. Rada bi bila kar se le da srečna. Ampak kdo je srečen? Sreča! Ampak vse to zahteva veliko časa in naporov. (...) Kadar mi v mojem poklicu kaj uspe, se mi zdi, da sem dosegla vrhunec sreče. Vendar so to samo redki trenutki. Tako na splošno pa nisem srečna. Če sem kaj, potem sem bedna kot kakšen pes! Zasebno in poklicno življenje sta pri meni tako povezani, da se ju ne da ločiti. Nenehno vplivata drugo na drugo. Mislim, da je z mano narobe to, da si tako želim biti čudovita! Vem, da to nekatere spravlja v smeh, ampak je res. (...) Neka

knjiga Rainerja Marie Rilkeja mi je veliko pomagala: »Pisma mlademu pesniku«. Če ne bi bilo njega, bi se mi včasih zazdelo, da sem nora. Ko umetnik ... opravičujem se, vendar se mi zdi, da sem skoraj umetnica, tukaj se bodo spet nekateri smejali, zato se opravičujem ...; ko umetnik za vsako ceno išče resnico, ima včasih občutek, da se izpostavlja norosti. Tako je takrat, kadar se trudimo, da bi iz sebe spravili tisto, kar je v nas najbolj resnično; in verjemite mi, to je zelo težko. (...)

Ljubezen in delo

Za Arthurjem Millerjem je verjetno tisti, ki je najbolj spremenil moje življenje, Lee Strasberg. Zato tako rada hodim v Actor's Studio. Kadar sem v New Yorku, redno zahajam tja.

Samo nečesa si želim, da bi dala od sebe samo najboljše, vedno, v vsakem trenutku. Kadar sem na sceni, bi bila rada popolna kolikor se le da.

Ko sem bila zaposlena v tovarni, sem ob sobotah zvečer hodila v kino. Takrat sem se lahko sprostila. Kakšno razočaranje je bilo, če je bil film slab! Danes, kadar snemam kak film, vedno mislim na tiste trenutke in na ljudi, ki hodijo v kino, tako kot sem to počela sama. Čisto vseeno mi je, kaj si mislijo producenti ali režiserji, ni mi pa vseeno, kaj si bodo o filmu mislili ljudje, ki ga bodo šli gledat v kino. ... Ljubezen in delo sta edini resnični stvari, ki se nam dogajata v življenju. Delo je pravzaprav vrsta ljubezni. (...)

In ker imam štiriintrideset let in še nekaj let življenja pred sabo, vsaj upam tako, mi bo s časom mogoče uspelo, da bom postajala vedno boljša in bolj srečna v svojem poklicu in v zasebnem življenju. To je moj edini cilj. Mogoče bom za to potrebovala veliko časa, ker sem počasna. Nočem reči, da je to najbolj gotov način, vendar je edini, ki ga poznam in ki me navdaja z občutkom, da življenje konec koncev le ni brezupno.

Adolfo Bioj Cesares

POTNICA PRVEGA RAZREDA

Adolfo Bioj Cesares (A. B. C., 1914, Buenos Aires) je znan zunaj Argentine (sarkastično bi bilo reči: pri nas) bolj po svojem večletnem tvornem sodelovanju z J.L. Borgesom, kot pa po svojih delih. Pomenljivo je, da je A.B.C. nam popoln X.Y. (če odštejemo skromno zgodbo v Kondorjevem izboru španskoameriške kratke proze, ki pa – glej ga zlomka! – daje naslov kar celi antologiji: *O obliki sveta*; Kondor 220). V Leksikonu CZ ga, se razume, ni. A ne pulite si las, tudi v marsikaterem tujem literarnem priročniku ga ni. Kako to uskladiti s trditvijo iz omenjene antologije, češ da je A.B.C. »eden najpomembnejših predstavnikov argentinske fantastične literature«?

Sicer pa naj dejstva usklajujejo proučevalci odziva, slovesa, uspeha, odmeva, usode, vpliva in podobnih odnosov. Za nas bodi dovolj, če omenimo, da je A.B.C. skupaj z Borgesom sveže pristopil k trivialnostim literature – skušala sta, denimo, zvrst detektivske zgodbe postaviti na simbolična tla, kot je zastavil Poe z *The Murders in the Rue Morgue* ali *The Purloined Letter*. Objavila sta *Seis problemas para don Isidro Parodi*, *Un modelo para la muerte*, *Cuentos breves y extraordinarios* (vas kaj spomni na groteske, arabeske?) in Borges je laskavo trdil – bil je pač že star in slep, kotdo, *Dormir al sol*, *Historias de amor* in *Historias fantásticas* in l. 1972, odkoder predstavljamo zaključno zgodbo. Na platnici o njej piše, da je *paranoidna parabola o strahu pred sprememba-mi*.

...

V tistem tropskem mestu, skromni trgovski postojanki, kamor so prihajali neredni kupci iz tobačnih družb, je življenje polzelo enolično. Ko se je v pristanišču zasedla kaka ladja, je naš poslanec proslavil dogodek s pojedino v mavrski dvorani hotela Palmas. Častni povabljenec je bil zmeraj kapitan; njemu je negrito¹ našega poslanstva odnesel vabilo na krov s priprošnjo, naj ga raztegne na skypino častnikov in potnikov po svoji izbiri. Čeravno je miza izstopala po razkošju, je soparna toplota tudi najbolj zapletene izdelke kuharske umetnosti spreminjala v omladne in naravnost sumljive, tako, da je svojo mičnost obdržalo izključno sadje; bolje povedano, sadje in alkohol, kakor dokazujejo pričevanja potnikov, ki niso pozabili prestižnega belega vina in zaupljivosti, bojda razposajene, ki jo je vzbujalo. Med enim od teh obedov je naš poslanec slišal s samih ustnic izletnice – petične gospe v letih, klenega značaja, neprisiljenega videza in v udobni angleški obleki – tole razlago ali zgodbo:

– Sama sicer potujem v prvem razredu, toda brez zadržkov priznam, da so danes vse prednosti na strani potnika v drugem. Najprej cena prevoza, ki je pomembna stvar. Jedi, kdo bi tega ne vedel, pridejo iz iste kuhinje, pripravljajo jih isti kuharji za prvi in drugi razred, vendar, gotovo zaradi

naklonjenosti posadke poljudnim razredom, najokusnejša in najbolj sveža jedila redno romajo v obedovalnico drugega. Glede omenjene naklonjenosti poljudnim razredom, priznajmo si, nič naravnega ni v njej; vsadili so jo pisci in časnikarji, posebneži, ki jih vsakdo posluša z nejevero in nezaupanjem, ki pa s trdovratnostjo sčasoma prepričajo. Ker je drugi razred polnoštevilno zaseden, prvi pa praktično prazen, v prvem domala ne vidite strežnikov in zato je potnik drugega razreda deležen toliko večje pozornosti.

Verjeli mi boste, če vam zatrdim, da od življenja ne pričakujem ničesar; na vsak način mi prija živahnost, čedni in mladi ljudje.

In zdaj vam izdam skrivnost: naj še tako trdijo nasprotno, lepota in mladost sta isto; ni kar tako, da starke kot jaz izgubimo glavo, ko se pred nami pojavi mladenič. Mladi ljudje – da se povrnemo k vprašanju o razredih – potujejo vsi v drugem. V prvem se zdijo plesi, če sploh so, plesi obujenih trupel, ki so si nataknila svoje najboljšje obleke in cele nakitne šatulje, da bi dostojno proslavila noč. Najbolj logično bi bilo, da bi se natanko ob dvanajstih vsakdo, že napol razpadel, vrnil v svoj grob. Jasno je, da se lahko udeležujemo zabav drugega, čeprav bi bilo za to treba odmisлити vsakršno rahločutnost, saj nas tisti, ki živijo tam spodaj, gledajo, kot da se imamo za same kronane glave na obhodu revnih četrti. Oni iz drugega pridejo v prvega, kadar se jim zljubi, in

nihče, nikakršna oblast jim ne postavi mrzke zapreke, ki jo je pred nekaj časa družba enoglasno zavrgla. Te obiske mi iz prvega naklonjeno sprejemamo, ob tem pa brzdamo svoje gostoljubje in prisrčnost, da bi priložnostni gostje ne odkrili, da jih istočasno spoznavamo za ljudi iz drugega razreda – razreda, ki si, dokler traja potovanje, gradi svoj najpristojnejši ponos – in postali užaljeni. Manj nas razveselijo s svojim obiskom, ko gre za pohode ali vdore, ki se navadno dogajajo pred svitom, prave indijanske odprave, ko se vpadniki neizprosno predajo izsleditvi kakega potnika – katere izmed nas! – ki ni dobro zapahnil vrat svoje kajute ali pa se je zadržal zunaj, v kavarni, knjižnici ali glasbenem salonu; prisežem vam, gospod, da ga tisti mladeniči zgrabijo brez večjih pomislekov, ga odnesejo na most ali *promenade* in zalučajo prek palube v črno neizmernost morja, razsvetljeno od ravnodušne lune, kot je dejal neki veliki pesnik, in poseljeno s srhljivimi pošastmi naše domišljije. Vsako jutro se potniki prvega pogledujejo z očmi, ki neprikrito pripominjajo: »Vi torej še vedno niste prišli na vrsto.« Iz spodobnosti nihče ne omenja izgi-

nilih; pa tudi iz previdnosti ne, saj so po nekaterih razlagah, morebiti neutemeljenih – nekakšen krut užitek je v tem, da se strašiš, da domnevaš, kako brezhibna je nasprotnikova ureditev – oni iz drugega med nami spredli vohunsko mrežo. Kot sem vam rekla malo prej, je naš razred izgubil vse prednosti, vključno s *snobizmom* (ki kakor zlato ohranja svojo vrednost), a jaz se, zaradi nekakšne hibe, pri ljudeh moje starosti praviloma neozdravljive, ne morem prilagoditi in se spreobrniti v potnico drugega.

Prevedla Aleksa Šušulic

¹ Pomanjševalnica samostalnika *negro* (črnc) – prvotni, črncu podoben bivallec pritlikave rasti na Filipinih, v JV Aziji, Afriki itd.

ALEPH predstavlja PETER BOŽIČ – Chubby was here

Končno prihaja veliki, neverjetni, nepredvidljivi, nenadomestljivi, nemogoči, neujemljivi Chubby, ki je bil nekoč že tu. Peter Božič enostavno sporoča Chubby was here, in za to sporočanje porabi sto in petdeset strani, ki jih sam označi kot Zapiske iz spomina, tisti, ki imajo radi klasifikacije in tipologije pa bodo z veseljem razglašali okrog Sumija in Filofaksa, da je Chubby zdaj nenadkriljivo vkorakal v roman. Ne več čisto enfant, ampak še vedno terrible Peter Božič in Književna mladina Slovenije alias njena edicija ALEPH, kjer izhajajo stvari, ki nikakor ne dišijo nekaterim, zato pa niso nič manj zanimive, so pač izdali še eno, zadnjo knjigo v programu zbirke – mimogrede povedano, knjige Alepha se hitro razprodajajo, tisti, ki še niste kupili Imen Smrti, nimate več veliko časa do smrti, se pravi razprodanosti – za leto 1987. Tiskajo se seveda že nove knjige, o katerih bo treba spet spregovoriti in še in še. Za konec še nekaj: Dimitrij Rupel je kot eden od dveh recenzentov te za nekatere kulturne knjige napisal: »Chubby je bil v šestdesetih in sedemdesetih letih znamenit ljubljanski pojav. V kulturnih krogih (časopisih, revijah) se je pojavljal kot komet, žarec, a bežen. Kot da ga kultura, pri kateri je sodeloval s pesmimi in manifesti (o kulturni revoluciji), v resnici ne zanima. Kot je zaživel, je Chubby tudi izginil, v zvezi z njegovo smrtjo krožijo najrazličnejše fantastične zgodbe, nekatere tragične, druge absurdne.« To so pač stvari, ki jih enostavno ne moremo prezreti. Misteriji in moralitete študentskih gibanj, permanentne revolucije, neoavantgard, neo revolucionarjev in še kaj, vse v eni knjigi. V prednaročnici oziroma zdaj, če jo naročite po pošti, 1000 din popusta, se pravi 7000 dinarjev.

Naslov: Književna mladina Slovenije

RK ZSMS, Dalmatinova 4, 61000 Ljubljana

Zdravol

7"EP / SP

KUD IDIJOTI BOLJE IZDATI PLOČU NEGO PRIJATELJA slovenija 1.000
KUD IDIJOTI BUDIMO SOLIDARNI S BOGATIMA slovenija 1.200

LP

QUATEBRIGA REVOLUTION IN THE ZOO brut 2.000
GAŠ MAX MI JIH BEREMO, KO JIH POBIRAMO dokumentarna 2.000
GRČ – LET 3 – STRUKTURNE PTICE – IDEJNI NEMIRI – GRAD – OGLEDALA – FIT
RIJEKA PARIS TEXAS fy brut helidon 3.000
MILADJKA YOUNEED GHASTLY BEYOND BELIEF helidon 3.000
LAIBACH OPUS DEI zkp rtv 4.700
IDIOGEN DRIVE YOU MAD slovenija 3.200
RODERIK – DON MARCEL – BANGKOK – OK BAND – NOVE IGRE
POGONSKO GORIVO sc osijek 3.200
INDUSTBAG – MIZAR – GRAD – KUD IDIJOTI – TUŽNE UŠI NAJBOLJI
U ŽIVO omladina 87 subotica 3.200

CAS
založba fv

STARE IZDAJE po 2.500 din

OTROCI SOCIALIZMA KRI * KELLER KELLER III * SILVER BARACUDAS
– DER MASOHISTICS – DEMOLITION GROUP KOMPILACIJA * GUZ –
2227 – III. KATEGORIJA – SOR – POLSKA MALCA – TOŽIBABE –
PATARENI – GENEVEAN DECRET – VRISAK GENERACIJE ČUDEŽA NE
BO * MILADJKA YOUNEED MILADJKA YOUNEED * GRČ SLOBODA
NARODU * ŽIVI V LJUBLJANI: POISON GIRLS * UK SUBS *
GOVERNEMENT ISSUE * MISTY IN ROOTS * SWANS * NICK CAVE
AND THE BAD SEEDS

Chubby was here

BOŽIČ

NOVE IZDAJE po 3.000 din

RODERIK BILO JEDNOM NA BALKANU * INDUSTBAG OBDOBJE
ZLOČINA * ŽIVI V LJUBLJANI: FANG * ATTITUDE * SOCIAL UNREST *
HENRY ROLLINS

IZDAJE DRUGIH ZALOŽNIKOV po 3.000 din

IDIOGEN DRIVE YOU MAD slovenija
DISCIPLINA KIČME SVIDA MI SE DA TI NE BUDE PRIJATNO slovenija

DONALD CAMPAN – H. G. WELLS – NATURE AND ORGANIZATION –
THE TAPES – ART CONTROL – MORANDI CONSPIRACY – PIERRE
ERRET – MATA PAROLA – DR. KLAUS GROH – STILI, WARM – ARVID
TUBA DIFFERENT MUSIC OF 80'S mml
MACHE – SFINKTER – JUHUHU STRIC VINKO – BEDRAČ – PIN –
MARZIDOVŠEK – P.T. DOBRILA – K2 – AUTOPSIA – KARCINOM DESNE
DOJKE – DISKRETNi ŠARM BURŽOAZIJE DRUGI SLOVENSKI VAL Z
GOSTI mml
AMEBIX V ŽIVO založba fv/škuc ropot 3.500
LAIBACH OPUS DEI zkp rtv. 4700

VIDEO CAS

GUZ – 2227 – III. KATEGORIJA – SOR – POLSKA MALCA – TOŽIBABE
– PATARENI – GENEVEAN DECRET – VRISAK GENERACIJE NI STRAHU
(28 min) založba fv 20.000
EPIDEMIJA – III. KATEGORIJA – TOŽIBABE – UBR – ODPADKI
CIVILIZACIJE
ISKANJE IZGUBLJENEGA ČASA (24 min) založba fv 20.000

PUBLIKACIJE

INDUSTBAG OBDOBJE ZLOČINA (pesmarica) industbag 1.000
POPLAVA (magazin za kulturo, muziku, marketing video art: THE THE,
MAT JOHNSON, KRSTIČ/ŠAPER INTERVJU, DAVID BYRNE,
MALCOLM MCLAREN...) oo sso savski venac bg 1.000

Slovenska poezija (9)

Aleš Debeljak: SLOVAR TIŠINE

Prva pesem iz cikla *Brez anestezije* z motom iz zbirke *Kri Braneta Bitenca*, ki predvsem v zadnjih uvrščenih pesmih razvija podobno brezizhodno, a poetološko čisto, enostavno, skoraj ekspresionistično poetiko: »Gol, sam in brez srca/ stojim. Ni središča sveta./ Moj jok ne opere ničesar./ telo ni moja last./ sol razžira razdraženo polt. – lahko rečemo – da razpostavi poetiko *Aleša Debeljaka*, njegove prve pesniške zbirke *Imena smrti*, predvsem pa zbirke, o kateri naj tokrat predvsem teče beseda, *Slovar tišine*, v – če s tem ne tvegamo defetizacije poezije – radikalno ostri obliki, takorekoč v samem rezilu britve. *Debeljak* je na nekaterih mestih, kjer v njegovi poeziji dobesedno zaževa praznina nič, neverjetno blizu *Samuelu Beckettu*. Razlika, ki dosledno ločuje njegovo in poetiko najbolj radikalnega med radikalnimi in nepopoljšljivega modernista, pa je kljub temu tako rekoč nepremostljiva. Uteleša jo sam medij poezije, ki ko lirizacija omogoča jutru, da vsaj hipotetično lahko »diši po čaju iz jasmína«, oziroma je sposobno igre simulacije dišanja čaja po jasmínu, pa naj se ta simulacija že v naslednjem verzu ali delu verza, ki namenoma opravi s pesniško dikcijo, ki je neizbrisno zaznamovala še prejšnjo izjavo o čaju in jutru, razblini in rezultat, do katerega naj bi pripeljala, izniči. Poezija pač tudi v času, ki paradoksalno proklamira z enakim zamahom smrt umetnosti in njene široko razpirajoče se možnosti, ki naj bi se ji odpirale z nepregledno zalogo tradicije, ostaja tisti umetniški medij, ki nas lahko najbolj prepričljivo prepriča o nemogočem. Obstaja kot medij, ki vsaj za nekatere – to izjavo se da označiti bodisi kot patetično, bodisi kot heretično – lahko nadomešča računalnike in njihove do potankosti dodelane simulacije.

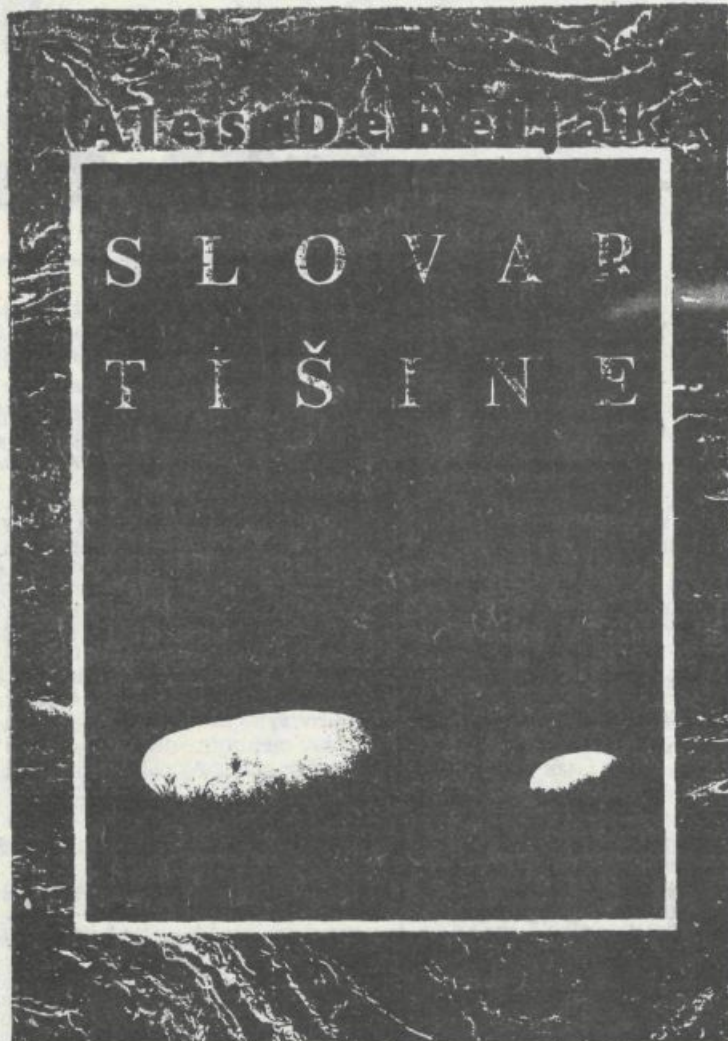
Slovar tišine nima teh pretenzij, ampak v bistvu to stvari niti približno ne spreminja.

Poezija od nas nikakor ne zahteva logično-racionalnega branja, kritika si tega zmeraj prisvaja, velikokrat seveda kot znak lastne nemoči, am-

pak ta nemoč nas tokrat ne sme zanimati. »... *Zares je že čas, da postanem/ akustika tišine, zamolčani sprotni dialog. Ne bom/ več nikogaršnji krik, ukristaljen v jantarno sre/dico*...« Tokrat ko stvari na videz postanejo jasne, se skoraj prelevijo v filozofski diskurz, zmeraj nastopi zameglitev, poetizacija. Stvari enostavno niso tako enostavne, kot jih predstavi poljubno izbran silogizem. Krik je lahko in tudi mora biti »ukristaljen v jantarno sredico« in ta sredica mora postati *sre/dica*. Naj še tako poznamo »*slepila podob in starih spisov*« in bi bili radi spet sami, iz te samote – in tu smo spet v situaciji, ki je tipično beckettovska, ampak brez težav bi lahko rekli tudi *debeljakovska* – pa paradoksalno vzraščata poezija, ki sicer pozna

»*slepila podob in starih spisov*«, a jih kljub temu uporablja, je prisiljena na ponavljanje že dolgo znanega slepljenja, ki v zadnji instanci ni nič drugega kot – spet nekaj heretičnega – briljantna poezija. Slovenska poezija se s *Svetino* in *Debeljakom* dokončno podaja na »nevarena tla«, v živi pesek, v katerem so prisiljeni kritiki izgubljati svoja življenja. A kakšna tragika je lahko v izgubljanju življenja v pokrajini, »*napolnjeni s praznino, ki se je vsi bojijo*«? Poezija postaja končno prava alkimijska, pa naj bo to še tako poudarjeno kovanje zlata brez zlata. Ampak *Debeljakovo* kovanje je ujeta v objektiv kamere, ki se zmeraj znova ustavlja, obstaja v nemih prizorih, v prvih planih se vkopavajo »*obrabi*... *obrjnjeni k zidu*«, ki sprožijo nejasno gi-

banje k ustrelitvi... Gibanje, je lahko le gibanje kamere, ki ji niso več potrebne ure brnenja, da bi kot v *ZOO*-ju *Petra Greenaway* posnela razpadanje organizmov. Snema: »*otožna struga Donave in zgodnje cvetje regrata, ki mu zamolklo/ rumeni v dlaneh. In dolge njive detelje, poravnane kakor telesa padlih*. Nostalgija je lahko le melanholična, *Slovar tišine* pa se počasi polni z grozo, »*Z divje češnje kaplja med. Nekoč je celil rane./ Danes ne*.« Kovanje poezije je vztrajanje »v *razpokah časa*«, opazovanje gladine morja, čez katerega smo že stokrat pluli. Tudi hrepenenje po smrti prevlada melanholija, apatičnost. Za poezijo seveda ne more ostati kaj več kot »*oblak, vetrovni piš, nič*«. Ampak to stvari ne spremeni. Kovanje je alkimistično prav zaradi zlata besed, ki so bile seveda vse že zapisane, ampak zlato, s katerim so obdarjene, še vedno obstaja. Pa naj se spreminja v vetrovni piš in nič, paradoksalno se vedno znova obnavlja. Zakaj bi drugače sploh še mogli brati že stokrat izpisane besede. »*Dovolj je besed*.« In mogoče bi res rajši zadremali, ampak »*nadmano*« je kljub temu »*let divjih gosi, v meni suh kašelj in žerjavica*.« Igra življenja se nadaljuje, zato se mora za nekatere nadaljevati tudi poezija. Pa naj na koncu še tako postanejo »*akustika tišine, zamolčani sprotni dialog*«. Poezija pač ni tu zato, ker je nek krik, ampak to še ne pomeni, da ta krik ne more postati poezija, tako kot se je to zgodilo – to je že noro, bodo rekli tisti, ki bodo hoteli – s *Slovarjem tišine*. Poezija *Aleša Debeljaka* je, kolikor je strmenje v praznino, res lahko približevanje k tišini, ampak ta tišina je za tistega, ki jo piše in tudi bere, tako nedosegljiva kot za brezimne junake in njihovoga avtorja, ki ga nekateri vztrajno imenujejo *Beckett*. Write to relieve a tedium, mogoče, ampak s tem pisanje še ne izgublja na svoji posebni vrednosti. Ga tudi beremo – to relieve a tedium? Na to nočemo odgovoriti.

ДЕМОКРАТИЈА

И Ч К И Л И С Т

ЛИСТ ИЗЛАЗИ ЧЕТВРТОМ
ЦЕНА 1.— ДИНАР

Администрација
1 — Телефон 22-605

Н Е Д Е Љ Н И

БРОЈ 5 — ГОД. 1

Letnik XXXVII / цена 4000 din

TRIBUNA

posebna izdaja

VOJISLAV KOŠTUNICA
KOSTA ČAVOŠKI

STRANAČKI PLURALIZAM ILI MONIZAM

DRUŠTVENI POKRETI I POLITIČKI SISTEM
U JUGOSLAVIJI 1944—1949.

Podpisani .....,
stanujuć .....,
naročam ..... izvodov posebne izdaje TRIBUNE. (knjiga
Vojislava Koštunice in Koste Čavoškega Stranački pluralizam
i monizam)

Posebna izdaja stane 4000 din, naročniki TRIBUNE imaju 25%
popusta.

Plačljivo po povzetju.

Naročilnice pošljite na naslov: TRIBUNA

Kersnikova 4

61000 Ljubljana

»Drugovi i drugarice, i sada pred ove izbore, kao i pred prošle izbore, javili su se glasovi nekih ostataka onog starog, koji još negde životare, koji su pitali da li će možda biti na izborima zastupljeni i neki drugi? Koji drugi? Ko danas treba da učestvuje u ovim izborima? Mogu li u ovim izborima da učestvuju neke partije van Narodnog fronta? U Narodnom frontu okupljeni su svi oni koji žele da se sprovede jedan narodni program, program koji ima za cilj ostvarenje socijalizma. Prema tome, ako se želi ostvariti jedan program, to je program Narodnog fronta. A ako neko hoće da ostvari drugi program, van Narodnog fronta, onda to nije socijalistički program već program neprijateljski socijalizmu, i mi takvog razumije se, nećemo pustiti na izbore. Ne mogu u našoj zemlji, drugovi i drugarice, postojati dva programa, već samo jedan — program Narodnog fronta, program izgradnje socijalizma. Mi živimo u punom jeku revolucionarnog društvenog preobražaja u našoj zemlji, a revolucija ne zna za šalu, revolucija se ne može igrati kojekakvim koncesijama i drugim stvarima. Revolucija je surova stvar. Mi je, doduše, želimo sprovesti sa što manje žrtava, sa što manje teškoća, ali ako bi se nešto ispriječilo pred nama na tom putu, to mora da se pokori, to mora nestati.«

O vstajanju duhov iz groba

(...)

Ravno zaradi svoje nepopolne, krhke in začasne narave je znanost trdoživa, prožna in polna poganjkov. Humus, v katerem lahko uspeva, sestavljajo dvom, kritika, alternativne zamisli pa vrenje in kresanje mnenj.

Z odprtostjo svoje narave znanost vpliva na celotno družbo, na njeno kulturno atmosfero. Seveda gre za povratno zvezo, celotno družbeno okolje vpliva na znanost.

Družbeno ozračje, ki drugačna mnenja zgolj dopušča, za rast znanosti in kulture ni dovolj plodno. Svobodno kresanje mnenj je možno samo v okolju, ki je do drugačnih pogledov gostoljubno, ki vnikanje nasprotnih zamisli tudi spodbuja. Nihče ne more priti do novih idej tako, da ponavlja lastna stališča: *perpetuum mobile* pač ni mogoč. Teorije, ki se izogibljejo spopadanju z nasprotnimi mnenji, so zanesljivo mrtve; družbena klima, ki ne dopušča alternativnih mnenj, je idejno jalova in za bistvo znanosti škodljiva.

Kolikor pa kako družbeno okolje nasprotna mnenja preganja ali celo kaznuje, toliko je to okolje srednjeveško, se pravi okolje, v katerem duhovi vstajajo iz groba.

Andrej O. Župančič